

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**BARTIN YÖRESİNDEN DERLENMİŞ ATASÖZLERİ
İLE DEYİMLERİN TEMATİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Avni Özsoy

Zonguldak 2014

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**BARTIN YÖRESİNDEN DERLENMİŞ ATASÖZLERİ
İLE DEYİMLERİN TEMATİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Hazırlayan
Avni Özsoy**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Aziz Gökçe**

Zonguldak 2014

**BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında 200505002002 numaralı Avni ÖZSOY'un hazırladığı "Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri İle Deyimlerin Tematik Açından Değerlendirilmesi" konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 24/02/2014 Pazartesi günü saat 14.30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ OYBİRLİĞİYLE/ karar verilmiştir.

Başkan

Başkan Yrd. Doç. Dr. Aziz GÖKÇE (Danışman)

Üye

Üye Yrd. Doç. Dr. Şinasi SÖNMEZ

Üye

Üye Yrd. Doç. Dr. Filiz METE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2014

Doç. Dr. Hakan SARIBAŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri İle Deyimlerin Tematik Açıdan Değerlendirilmesi
Tez Yazarı	: Avni Özsoy
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Aziz Gökçe
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2014
Sayfa Adedi	: 189

“Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri İle Deyimlerin Tematik Açıdan Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmamız, Bartın il sınırları içinde yer alan merkez ilçe, ilçeler, kasabalar ve köylerde halk dilindeki atasözü ve deyimlerin tematik açıdan derlenerek incelenmesinden oluşmaktadır.

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplum bilimi, ruh bilimi, eğitim bilimi, ekonomi, felsefe, tarih, ahlâk, folklor gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönden inceleme konusu olmaya değer olan bu millî söz varlıkları deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.

Dilde yaşayan unsurların başında gelen atasözü ve deyimler, kullanıldığı bölgenin özelliklerini gerek ses gerekse kelime değişimleri olarak göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, deyim, Bartın, tematik sınıflandırma, halk kültürü.

ABSTRACT

Institution	:	BEU Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language Teaching
Title	:	Thematic Assessment of Idioms and Proverbs Which are Collected from Bartın and its Surroundings
Author	:	Avni Özsoy
Adviser	:	Asst. Prof. Dr. Aziz Gökçe
Type of Thesis, Year	:	MSc. Thesis, 2014
Total Number of Pages	:	189

Our work which is called “Thematic Assessment of Idioms and Proverbs Which are Collected from Bartın and its Neighbourhood” is formed by thematic analysing of idioms and proverbs in public language in Bartın and its surroundings.

All languages have idioms and proverbs. These ethnic phrases are concerned with social science, psychology, pedagogy, economy, philosophy, history, customs, folklore and etc. They are worth studying about and very important language structures for beauty of speech, power of expression and richness of concept.

Idioms and proverbs show the character of its own region as exchange of sound and word.

Keywords: Proverbs, idiom, Bartın, thematic categorization, public culture.

ÖNSÖZ

“Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri İle Deyimlerin Tematik Açıdan Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmamız, Bartın il sınırları içerisinde yer alan merkez ilçe, ilçeler, kasabalar ve köylerde halk dilindeki atasözü ve deyimlerin tematik açıdan derlenerek incelenmesinden oluşmaktadır.

Bir toplumun ortak mirasını gösteren dil varlığı aynı zamanda yörenin yaşam tarzının ve geleceğe bakışının aynasıdır. Dilin içinde tutam tutam yaşamın izlerinin barındığı görülür. Buradan yola çıkarak bölge ağızlarındaki atasözleri ve deyimlerin incelenerek kültürel mirasın ortaya çıkarılması o toplumla ilgili birçok bilgiye ışık tutacaktır.

Araştırmamız bu yöredeki insanların yaşam tarzının ve kültürel yapısının ileri kuşaklara aktarılmasına yardımcı olacak ve bilim yolunda yapılacak çalışmalara bir dayanak teşkil edecektir.

Araştırmanın birinci bölümünde problem durumu ve buna bağlı olarak araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımları belirtilmiştir.

İkinci bölümde Bartın’ın tarihçesi, Bartın’ın coğrafi, ekonomik ve sosyal-kültürel yapısı verilmiştir.

Üçüncü bölümde atasözleri ve deyimler hakkında genel bilgiler, atasözleri ve deyimlerin benzer ve farklı yönleri açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırmanın yöntemi, evreni, örnekleme, veri toplama tekniği, verilerin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi hakkındaki bilgiler yer almaktadır. Derlenen deyim ve atasözlerinin mevcut sözlüklerle kıyaslanması, tanımlanması ve tematik olarak sınıflandırılması da bu bölümde verilmiştir.

Beşinci bölümde ise araştırma sonuçları, bunlara ilişkin yorumlar ve öneriler verilmiştir.

Araştırmada kullanılan veya konuyla ilgili olup faydalanılması uygun görölen eserler, “Kaynakça” bölümünde, araştırma sonucunda toplanan materyaller de “Ekler” bölümünde verilmiştir.

Bu konuyla ilgili çalışmamda beni sürekli teşvik eden, bana emek ve zaman harcayan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Aziz GÖKÇE’ye, sağladığı huzurlu çalışma ortamı, misafirperverlik ve desteği için Sayın Yrd. Doç. Dr. Hülya GÖKÇE’ye, değerli görüşlerinden faydalandığım ve konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunduğum kıymetli dostum Serdar SAVAŐ’a, tezime kaynak teşkil edecek doküman temininde hiçbir fedakârlığı benden esirgemeyen Mustafa ÖZDEMİR ve Ercan SIRÇA’ya, teze zaman ayırmamda bana yardımcı olan desteklerini her zaman yanımda hissettiğim kızım Elif Erva ÖZSOY ve eşim Sevil ÖZSOY’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. PROBLEM DURUMU	2
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Problem Cümlesi	4
1.3.1. Alt Problemler	4
1.4. Sayıtlar	4
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar	5
2. BARTIN'IN TARİHİ GELİŞİMİ VE COĞRAFİ, EKONOMİK, SOSYO- KÜLTÜREL YAPISI	6
2.1. Bartın'ın Tarihçesi	6
2.1.1. İlk Dönemlerde Bartın	6
2.1.2. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Bartın	7
2.1.3. Cumhuriyet Döneminde Bartın	8
2.2. Bartın Adının Kaynağı	8
2.3. Bartın'ın Coğrafi, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapısı	11
2.3.1. Coğrafi Konumu	12
2.3.2. Ekonomik Yapı	12
2.3.3. Sosyo-Kültürel Yapı	12

3. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER	13
3.1. Atasözleri	13
3.1.1. Tanım.....	14
3.1.2. Biçim Özellikleri	17
3.1.3. Anlam Özellikleri	25
3.1.4. İşlevsel Özellikleri.....	29
3.2. Deyimler	32
3.2.1. Tanım.....	33
3.2.2. Biçim Özellikleri	34
3.2.3. Anlam Özellikleri	38
3.2.4. İşlevsel Özellikleri.....	40
3.3. Atasözleri ile Deyimlerin Karşılaştırılması	41
3.3.1. Atasözleri ve Deyimlerin Benzer Yönleri	41
3.3.2. Atasözleri ve Deyimlerin Farklı Yönleri.....	42
4. YÖNTEM	43
4.1. Araştırmanın Modeli.....	43
4.2. Evren ve Örneklem	43
4.3. Veri Toplama Araçları	43
4.4. Verilerin Analizi	44
SONUÇ	178
KAYNAKLAR	180
EKLER	184
Ek 1: Ses Kayıtlarının Yazıya Aktarılmış Biçimleri	184

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Bartın İli İlçelerinin Yüzölçümü Değerleri ve İl Yüzölçümüne Oranları.	11
Tablo 4.1: Atasözlerinin Kaynak Eserlerle Kıyaslanması	44
Tablo 4.2: Deyimlerin Kaynak Eserlerle Kıyaslanması.....	48
Tablo 4.3: Derlemeye Kaynak Kişiler	61

KISALTMALAR LİSTESİ

BAAD	:	Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler
BİKTM	:	Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
BÜ	:	Bartın Üniversitesi
bkz.	:	bakınız
C	:	cilt
haz.	:	hazırlayan
KBY	:	Kültür Bakanlığı Yayınları
M.Ö.	:	milattan önce
M.S.	:	milattan sonra
S	:	sayı
s	:	sayfa
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
t.y.	:	tarih yok
vb.	:	ve benzeri
vs.	:	vesaire
y.y.	:	yayın yeri yok

GİRİŞ

İnsanı insan yapan ve insanların birbiriyle iletişim kurmadaki yegâne unsur olarak göze çarpan dil, günümüzde yerini alabilecek herhangi bir başka materyalin düşünölemeyeceği millî bir değer olarak önümüzde durmaktadır.

Bir toplumun ortak mirasını gösteren dil varlığı aynı zamanda yörenin yaşam tarzının ve geleceğe bakışının aynasıdır. Dilin içinde tutam tutam yaşamın izlerinin barındığı görülür. Buradan yola çıkarak bölge ağızlarındaki atasözleri ve deyimlerin incelenerek kültürel mirasın ortaya çıkarılması o toplumla ilgili birçok bilgiye ışık tutacaktır.

Araştırmanın birinci bölümünde problem durumu ve buna bağlı olarak araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımları belirtilmiştir.

İkinci bölümde Bartın'ın tarihçesi, Bartın'ın coğrafî, ekonomik ve sosyal-kültürel yapısı verilmiştir.

Üçüncü bölümde atasözleri ve deyimler hakkında genel bilgiler, atasözleri ve deyimlerin benzer ve farklı yönleri açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırmanın yöntemi, evreni, örnekleme, veri toplama tekniği, verilerin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi hakkındaki bilgiler yer almaktadır. Derlenen deyim ve atasözlerinin mevcut sözlüklerle kıyaslanması, tanımlanması ve tematik olarak sınıflandırılması da bu bölümde verilmiştir.

Beşinci bölümde ise araştırma sonuçları, bunlara ilişkin yorumlar ve öneriler verilmiştir.

Araştırmada kullanılan veya konuyla ilgili olup faydalanılması uygun görölen eserler, "Kaynakça" bölümünde, araştırma sonucunda toplanan materyaller de "Ekler" bölümünde verilmiştir.

1. PROBLEM DURUMU

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplum bilimi, ruh bilimi, eğitim bilimi, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuyla ilgili ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır (Aksoy, 1988:13).

Genel itibarıyla baktığımızda folklorumuzun, coğrafyamızın içerdiği etnik ve kültürel farklılıklar sebebiyle çok çeşitlilik gösterdiği kabul edilmektedir. Halk kültürüne yönelik çalışmaların yetersizliği ve yöreye özgü kültürel malzemenin dışa kapalı tutum yüzünden zenginliğini sadece mahallî olarak gösterdiği bilinmektedir.

Dildeki yaşayan unsurların başında gelen atasözü ve deyimler, kullanıldığı bölgenin özelliklerini gerek ses gerekse kelime değişimleri olarak gösterir. Araştırmamız esnasında ortaya koyduğumuz kültürel hazine, kullanıldığı yöreye özgü özellikleri ağırlıklı olarak göstermektedir.

“Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri İle Deyimlerin Tematik Açıdan Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmamız, Bartın il sınırları içerisinde yer alan merkez ilçe, ilçeler, kasabalar ve köylerde halk dilindeki atasözü ve deyimlerin tematik açıdan derlenerek incelenmesinden oluşmaktadır.

Çalışmamız bugüne kadar Bartın yöresi üzerine yapılan yerel dil çalışmalarının oldukça yetersiz olması, özellikle atasözü ve deyim derlemesi içeren bir araştırma yapılmamış olması sebebiyle konuya bir nebze olsun ışık tutacak ve daha sonra yapılacak çalışmalara malzeme sağlayacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Ergin’e (1985:3) göre “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.”

Banguoğlu'na (1986:9) göre ise “Dil insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir. Elle, başla, gözle, kaşla işaretler yaparak da bazı duygularımızı, düşünce ve dileklerimizi anlatırız. Fakat en mükemmel anlatma (expression) vasıtamız dildir.”

“Dil olmadan insanların yaşamaları, anlaşabilmeleri, dolayısıyla bir toplumu oluşturmaları söz konusu olmayacağından, dil bu açıdan da önemlidir. Bir topluluğu yığın olmaktan canlı, kaynaşık, düzenli ve tutarlı toplum haline dil kavuşturur.” (Erbil vd., 2005:12-13).

Dil, bir toplumu millet yapan bağların en güçlüsüdür. Bireyleri ve bireylerin oluşturduğu kitleleri aşamalı olarak sistematik ve kültürel bağlarla milletine, yurduna, geçmişine daha sıkı bağlar. Kuşaklar arası bir köprü olarak karşımıza çıkan dil, geçmişle gelecek arasındaki zincir halkalarının birbirine sıkı bir şekilde kenetlenmesini sağlar.

Araştırmamız bu yöredeki insanların yaşam tarzının ve kültürel yapısının ileri kuşaklara aktarılmasına yardımcı olacak, bilim yolunda yapılacak çalışmalara kaynaklık edecektir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Günümüzde atasözleri ve deyimler bakımından inceleme ve araştırma yapılabilecek kaynak sayısının kısıtlı olduğu görülmektedir. Bartın yöresi atasözü ve deyimleri hakkında yapılmış herhangi bir çalışma bulunmaması yapılan çalışmanın önemini göstermektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, çalışmamız büyük bir eksikliği giderecektir.

Bu araştırmanın sonuçları Bartın'a özgü atasözü ve deyim dağarcığının belirlenmesine yardımcı olacak ve daha sonra bu yönde yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

Araştırmamızın en büyük kazanımı ise yöresel olarak daha önce bu yönde yapılmış bu kadar geniş çapta bir araştırma olmaması nedeniyle büyük bir eksikliği giderecek olmasıdır.

1.3. Problem Cümlesi

Mevcut söz varlığını sorgulamak; eksikliklerin gün yüzüne çıkarılması, yöresel atasözü ve deyimlerin kullanıma sunulması ve güncelleştirilmesi açısından önemli bir durumdur. Bu nedenle araştırmanın problem cümlesini “Bartın yöresinden derlenmiş atasözleri ile deyimlerin tematik açıdan değerlendirilmesi nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır.

1.3.1. Alt Problemler

1. Bartın yöresinin bölgeye özgü atasözleri nelerdir?
2. Bartın yöresinin bölgeye özgü deyimleri nelerdir?
3. Bartın yöresinin atasözü ve deyimlerinde işlenen temalar nelerdir?
4. Bartın yöresi atasözü ve deyimlerinin oluşumunda etkili unsurlar nelerdir?
5. Bartın yöresi atasözü ve deyimlerin yöresel ağızlarda ve mevcut sözlüklerde farklı kullanılan şekilleri nelerdir?

1.4. Sayıtlar

1. Bartın’a özgü atasözü ve deyimler derlemeler aracılığı ile belirlenebilir.
2. Bartın’a özgü atasözü ve deyimler yöre halkının hali hazırda kullanımında olan atasözü ve deyimlerle doğrudan ilişkilidir.
3. Araştırmaya katılan kişiler, kullandıkları atasözü ve deyimleri ağız özelliklerine göre sunacaklardır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bartın ili merkez ilçe dâhil olmak üzere 4 ilçe ile sınırlıdır.
2. Bartın ili ilçelerine bağlı köyler ile sınırlıdır.
3. Bartın ilinde seçilen örneklem ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Atasözü: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel: Ayağını yorganına göre uzat. Atsan atılmaz, satsan satılmaz vb (TDK, 2005:140).

Deyim: Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce (Aksoy, 1988:52).

Kelime: Anlamli ses veya ses birliği, söz, sözcük (TDK, 2005:1130).

Tema: Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş (TDK, 2005:1945).

Yöre: Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali, mahal, civar, dolay (TDK, 2005:2197).

Ağız: Bir dilin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği (TDK, 2005:34).

2. BARTIN'IN TARİHİ GELİŞİMİ VE COĞRAFİ, EKONOMİK, SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Bu bölümde yörenin tarihçesi, coğrafî, ekonomik ve sosyal-kültürel yapısı tanıtılacaktır.

2.1. Bartın'ın Tarihçesi

Bartın'ın tarihçesi; “İlk Dönemlerde Bartın”, “Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Bartın”, “Cumhuriyet Döneminde Bartın” olmak üzere üç alt başlık altında verilmiştir.

2.1.1. İlk Dönemlerde Bartın

“M.Ö. 3000–2400 yılları arasında Akaların Ege’de Miken Medeniyeti’ni kurmadan önce uzun süre Karadeniz (Samsun, Sinop ve Bartın) kıyılarında dolaştıkları, buraları işgalle Bakır Devri medeniyetini yerli halka öğrettikleri, iç kesimlerde de Kaskaların ve Hititlerin bölgenin hâkimi olduğu ve yine Bakır medeniyetini yaşadıkları savunulmaktadır.

İlk sahiplerinin, M.Ö. 14. yy.da Gaksalar ve 13. yy.da Hititler olduğu kabul edilen Bartın ve çevresi; 13. yy. sonlarında Britanyalılar ve Paflagonyalıların, 12. yy.da Friglerin, 7. yy. sonlarında Kimmerlerin, 6.yy.da Lidyalıların, 547 yılında Perslerin, 334 yılında Makedonya Krallığı’nın, 279 yılında da Pontus Krallığı’nın egemenliğinde kalmıştır” (BİKTM, 2007:21).

Bartın'ın tarihi Hititlere kadar uzanır. M.Ö. 1200’lerde Friglerin, daha sonra da Kimmerlerin istilâsına uğrayan yöre, Kimmerlerin bölgeyi terk etmesinden sonra siyasî bir boşluğa düştü. M.Ö. 6. yy.a kadar süren bu dönemde Batı Anadolu’daki Lydia Devleti kuzeye doğru yayıldı ve Karadeniz kıyısında, kuzeyden getirilen malların boşaltılabileceği, küçük ticarî iskeleler (emperion) kurdu. Bu koloni kentlerinden en önemlisi Sesamos’tu (Amastri/Amasra).

Anadoluya akınlar düzenleyen Persler, Batı Anadolu'daki Lydia Devletine son verdiklerinde Karadeniz kıyısındaki kolonilerle pek ilgilenmeyince, bu kentler ekonomik bağımsızlıklarını korudu.

“M.Ö. 70 yılında Anadolu'ya giren Romalılar, Pontus Krallığının egemenliğine son vererek yöreye sahip oldular. M.S. 395 yılında Roma-Bizans bölünmesi üzerine bölge Bizans'ın payına düştü.

Roma döneminde, Britanya ile Pontus'un Paflagonya'daki bölümü Britanya-Pontus Eyaleti olarak satraplıkla yönetildi. Amasra da bu eyaletin Pontus bölümü başkenti oldu” (BİKTM, 2007:21).

Bartın ve çevresi 1460'ta Osmanlı topraklarına katıldı. Bu tarihten itibaren Bartın bir gelişme sürecine girdi. 18. yy.dan itibaren yörenin ileri gelenleri (âyânlar) önemli bir güç hâline geldi. Geniş bir tarım alanının ortasında yer alan ve zengin ormanları bulunan Bartın, bu yüzyılda yakın çevresi için önemli bir pazar yeri olmayı başardı. Ayrıca Haliç Tersanesi'nin küçük ölçekli gemi inşa işleri Bartın ve Amasra'da yapılırdı (SESAMOS, 1999:18).

2.1.2. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Bartın

“1402 yılında yapılan Ankara Savaşı sonunda bir ara İsfendiyaroğlu Beyliği'nin eline geçen kent 1461 yılında tekrar Osmanlı Devleti egemenliğine girmiştir. 1460 yılına gelindiğinde, Bartın ve çevresi; Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde, Amasra ise Ceneviz Kolonisi idi. Anadolu'da Türk birliğini sağlamak, Cenevizlilerin elinde bulunan Karadeniz ticaretini ve denizyolunu ülkesine kazandırmak amacıyla Kuzey Anadolu seferine hazırlanan Fatih Sultan Mehmet Han, ilk hedef olarak Amasra, Kastamonu ve Sinop'u seçti.

1460 yılında, Fatih Sultan Mehmet Üsküdar'dan avlanmak bahanesiyle yola çıkarken, Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı donanması da denizden hareket etti. Fatih Bolu'ya geldiğinde Kastamonu ve Sinop yörelerine hâkim olan ve Candaroğulları Beyliği'nin devamı sayılan İsfendiyaroğulları'nın beyi İsmail Bey, padişaha kıymetli eşyalar göndererek bağlılığını bildirdi. Yoluna devam eden Fatih ekim ayında Bartın'a gelip ordugâhını bugünkü Orduyeri'ne kurdu. Donanmayla

haberleşme sağlayan haberciler, donanmanın Amasra açıklarında görüldüğünü bildirdiklerinde, Amasra üzerine yürüyen Fatih, Ceneviz Senyoru'ndan kan dökülmemeden Amasra'yı teslim aldı.

Bartın, Osmanlı döneminin 1460-1692 yılları arasında Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı Bolu sancağı sınırları içinde yer aldı. Bolu sancağının kaldırılmasıyla 1811 yılında da Kastamonu vilayetine bağlı olarak yeniden kurulan Bolu sancağına bağlandı. Bu dönemde ticari potansiyeliyle bölgenin pazar yeri olan ve Oniki Divan adını alan Bartın, 1867 yılında ilçe oldu. 1876 yılında da belediye Teşkilatı kuruldu” (BÜ, 2013).

2.1.3. Cumhuriyet Döneminde Bartın

“1920 yılında Zonguldak mutasarrıflığına bağlanan Bartın; 1924 yılında Zonguldak ilinin ilçesi oldu. Bartın, 07 Eylül 1991 tarihinde de 28.08.1991 tarih ve 3760 sayılı yasayla il statüsüne kavuştu” (BİKTM, 2007:23).

“Bartın ilinin Merkez, Amasra, Ulus ve Kurucaşile olmak üzere 4 ilçesi; Kozcağız, Arıt, Hasankadı, Kumluca ve Abdipaşa olmak üzere 5 beldesi ve 262 köyü vardır” (BİKTM, 2007:23).

Osmanlı döneminde Bartın iline bağlı ilçelerden biriyken Cumhuriyet döneminde yeniden bucak statüsüne düşürülen Amasra, 1987 yılında yeniden ilçe olmuştur. Ulus 1944 yılında, Kurucaşile ise 1957 yılında ilçe olmuştur.

2.2. Bartın Adının Kaynağı

“Parthenia” ile başlayıp Bartın'a kadar dönüşen adın kaynağı “Parthenios” olarak kabul edilir. Ancak Bartın adının nereden geldiğine yönelik çok değişik görüşler de vardır. “Bartın Irmağı'nın antik çağdaki adı olan Parthenios; Yunan mitolojisinde, tanrıların babası Okenaus'un çocukları olan yüzlerce tanrıdan birisi ve ‘Sular Tanrısı’dır. ‘Sular İlahı veya Muhteşem Akan Su’ anlamlarına gelir. Bir başka anlamı da tanrıça Athena'nın bir sıfatı olan ‘Genç Bakire’ veya ‘Genç Kızlar İçin Koro Türküleri’dir” (BİKTM, 2007:17).

“Eski Yunan mitolojisinde yüzlerce tanrı-ırmak bulunmaktadır. Bu tanrı-ırmaklar Okenaus’un çocukları olarak düşünülür. Bu ırmaklardan biri olan ‘Parthénios’, Kocanaz Irmağı ve Koca Irmak’ın ‘Gazhane’ denilen yerde birleştikten sonra Boğaz’da denize ulaşan kısmının adıdır” (Çilsüleymanoğlu, 1996:42).

“Antik çağda, Parthenios adı verilen Bartın Irmağı’nın kenarında kurulan Bartın kentinin Parthenia adıyla anıldığı ve zamanla Bartın’a dönüştüğü yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır” (BİKTM, 2007:17).

Parthenios, Homeros’un Truva Savaşı’nı anlattığı İlyada Destanı’nda şu dizelerle anlatılmaktadır:

“Erkek yürekli Pléméne komuta eder Pafhlagionalılara,
Gelmişler yaban katırlarıyla ünlü Henetlerin yurdundan
Cytoros’ta, Sesamos’ta otururlar,
Parthénios Irmağı çevresinde kurmuşlardır ünlü saraylarını,
Kentleri Kromna Aigialos, yüksek Erythinoi’dur” (Çilsüleymanoğlu, 1996:42).

İlyada Destanı’nda sözü edilen antik kentlerden Sesamos, Amasra; Kromna, Kurucaşile; Erythinoi, Çakraz yakınlarında bir bölge ve Parthenios Irmağı kıyısında sarayların kurulduğu yer de şimdiki Bartın’dır” (BİKTM, 2007:17).

Parthénios adı zamanla Türkçenin ses kurallarına ve söyleyiş özelliklerine uyarak “Bartın” olarak anılmaya başlanmıştır.

Bunun yanında çok eski bazı kaynaklarda Bartın’dan bahsedilmektedir:

“Ksenophon ‘Onbinlerin Dönüşü’ adlı eserinde Parthenios’dan söz ettiği gibi, tarihçi Strabon da Parthenios’dan söz etmiş, Parthénios ırmağının çevresi ‘bâkir çayırılar, çiçekli yalılar’ olarak tasvir edilmiştir” (Çilsüleymanoğlu, 1996:42).

“Arşiv belgeleri, 16. yüzyılda Bartın kazasının adını ‘Oniki Divan’ olarak vermektedir. 1584’te, ‘Amasra ve Oniki Divan kadılarına’ yazılan bir hükümde Arzuman ve Erhan adlı haydutların bu çevrede yaptıkları zulümler anlatılmaktadır.

1716'da Bartın'a uğrayan Fransız gezgini Tournefort, 'Bartın Irmağı kıyısındaki kasabaya halkın Dolap dediğini' yazıyor. Aynı yıllara ait bazı belgelerde ise, 'Oniki Divan nâm-ı Diğer Bartan', 'Nehr-i Bartan', 'Bartan iskelesi' deyimlerine rastlanmaktadır" (Çilsüleymanoğlu, 1996:42).

"Bartın adının 'çamur yükü' manasına 'Barı-tıyn'dan geldiği hakkında bazı kimselerin dilinde dolaşan mütalâa, hiçbir esasa müstenit değildir. Bartın'ın eski münevverlerinden rahmetli Baltaoğlu Nuri ile eski müftü rahmetli Toscuoğlu Rıfat Efendi, bir zamanlar Bartın adının nereden geldiği hakkında konuşurlarken, tesadüfen ben de yanlarında bulunuyordum. Müftü lâtifeli bir surette 'Bar' yük, 'Tıyn' çamur demektir. Bartın'ın adı da çamur yükü manasına gelir! diyerek Baltaoğlu Nuri ile şakalaştı ve gülüştiler.

Bir hakikate istinat etmeyerek, sadece lâtife mahiyetinde söylenmiş olan bu söz, ağızdan ağıza dolaşmış ve Bartın adının kökü hakkında yanlış bir iz bırakılmıştır. Bunun için, kasaba adının kökü araştırılırken bu mevzuyu ele almanın manası yoktur" (Çilsüleymanoğlu, 1996: 43).

Bartın isminin nereden geldiği konusuna bir başka açıdan yaklaşmak gerekirse dünyada, Bartın veya buna çok yakın şekilde adlandırılmış yer adlarına bakıldığında karşımıza değişik bir coğrafya çıkmaktadır.

"Evet, dünyada 'Bartın' adını taşıyan üç kasaba vardır. Bunlardan biri içinde yaşadığımız on bin küsur nüfuslu Bartın'dır. Diğer ikisi ise Almanya'da bulunmaktadır.

Bu kasabalardan birisi, Prusya vilayetlerinden Kolberg'in, diğeri de Rumelisburg'un merkezidirler. Kasabamızın adını aynen taşıyan bu iki şehirden başka, dünya yüzünde Bartın adına benzeyen daha birçok kasaba ve şehir vardır:

Litvanya'da 'Bartininkai', Kanada'nın Ontario eyaletinde 'Bartinville', yine Almanya'da Prusya eyaletinde 'Bartning' ve 'Mohrungen' ile Rastenburg vilâyetlerinin merkezi olan 'Barten' isimli iki şehir, Fransa'da Haut Rhin'de 'Bartenheim' bunlardan başlıcalarıdır. Bunlardan başka 'Barton' adlı Avusturalya'da

iki, Kanada’da bir, Amerika Birleşik Devletleri’nde on altı, İngiltere’de dokuz kasaba mevcut bulunmaktadır” (Çilsüleymanoğlu, 1996:44).

2.3. Bartın’ın Coğrafi, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapısı

Bartın, Karadeniz bölgesinin Batı Karadeniz bölümünde yer alan 2143 km² yüzölçümüne sahip bir ilimizdir. Kuzeydoğudan Cide (Kastamonu), doğudan Pınarbaşı (Kastamonu) ile Eflâni (Karabük), güneyde Safranbolu ve Yenice (Karabük), batıdan ise Çaycuma (Zonguldak) ile sınırlandırılmış olan bu il, 1924 yılında itibaren Zonguldak ilinin bir ilçesiyken 07.09.1991 tarihinde Türkiye’nin 74. ili olmuştur. İlde, Merkez ilçe ile birlikte 4 ilçe (Merkez, Amasra, Kurucayıle, Ulus) bulunmaktadır.

Bartın ili, ilçeleri içinde en geniş alan kaplayan Merkez ilçe iken en küçüğü Amasra ilçesidir (Tablo 2.1).

Tablo 2.1: Bartın İli İlçelerinin Yüzölçümü Değerleri ve İl Yüzölçümüne Oranları

İlçe	Yüzölçümü	İl Yüzölçümüne Yüzdesi
Merkez	1151 km ²	55,3
Amasra	120 km ²	5,7
Ulus	713 km ²	34,7
Kurucayıle	159 km ²	7,6
Toplam	2080 km ²	100

Kaynak: BİKTM (2007); *Mitolojiden Gezgine Bartın Kültür Ve Turizm Envanteri*, Uluslar Arası Bas. Yay., Ankara, s. 50,51,52)

2.3.1. Coğrafi Konumu

Bartın Karadeniz bölgesinin, Batı Karadeniz bölümünde denizden 10 km. içeride kurulmuş tarihî ve turistik değerleri, ormanları, doğal güzellikleri yönünden Türkiye'nin çok önemli ve gelişmekte olan illerinden biridir. Bartın'ın enlemi 41 derece 37 dakika kuzey; boylamı 32 derece 22 dakika doğudur.

Kuzeyini 59 km'lik kıyı şeridiyle Karadeniz çevrelerken, doğuda Kastamonu, doğu ve güneyde Karabük, batıda ise Zonguldak illeriyle komşudur (BİKTM, 2007:29).

2.3.2. Ekonomik Yapı

Nüfusu 182.131 olan Bartın'da km²'ye 85 kişi düşmektedir. Nüfusun %67,7'si kırsal kesimde yaşamaktadır. Tarım, sanayi ve turizm Bartın'da ekonominin önemli sektörleridir (BİKTM, 2007:38).

Belde merkezinde ticari hayat 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlamış, Bartın iskelesi, Batı Karadeniz bölümünün önemli iskelelerinden biri durumuna gelmiştir (Çilsüleymanoğlu, 1996:21).

2.3.3. Sosyo-Kültürel Yapı

Osmanlı idaresi altında Bolu sancağına bağlı olarak 1867 yılında ilçe hâline gelen Bartın'da 1874'te açılan ilk resmi okul "Rüştiye Mektebi"dir. Bu okulun ilkokul kısmı 1885 yılında bugünkü belediye binasında açılmıştır. 1921 yılında "Bartın İdadisi" açılmıştır (BİKTM, 2007:45).

Bartın Deresi, bir zamanlar "Altın Deresi" olarak biliniyordu. Dere boyunda, derenin iki yakasında gezintiler yapılır, yaz akşamlarında ailece sandal sefasına çıkılırdı. Bartın, tüm güzellikleri, yeşillikleri kucaklayan çevresiyle coşkun akan iki çayın birleştiği bir yerde kurulmuştur. Bugünkü il sınırları içinde yaklaşık 3000 yıllık iskân yerleri bulunmaktadır (Çilsüleymanoğlu, 1996:21).

3. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Bu bölümde atasözleri ve deyimler hakkında genel bilgiler ile aralarındaki benzer ve farklı yönleri hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Atasözleri

İnsan, var oluşundan bu güne hemcinsleriyle ve tabiatla iletişim hâlinde yaşayan sosyal bir varlıktır. İnsanın temel iletişim ihtiyaçlarını karşılama yönünde gösterdiği çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkan “dil” kavramının geçmişi, doğal olarak yazıdan çok daha eskilere dayanır. Önceleri kültürün sözlü boyutunu oluşturan dil, yazının bulunup yaygın bir biçimde kullanılmaya başlamasıyla sözlü boyutunun yanında, kültürün yazılı boyutunu da oluşturmuştur (Çevik, 2006:22).

“Bütün diller gibi Türkçe de yazı dili olarak kullanılmadan önce çok uzun süren bir oluşum ve gelişim evresi geçirmiştir. Bu evre içerisinde dil, toplumun yaşama biçimindeki değişikliklere koşut olarak ortaya çıkan tüm gereksinimleri yansıtabilecek duruma ulaşmıştır” (Tezcan, 1978:271).

Türkçeye yazılı kültüre geçmeden önce gelişmiş bir edebiyat dili olma özelliği kazandıran önemli öğelerden birinin de atasözleri olduğu söylenebilir. “Az ve öz söyleme ilkesine sıkı sıkıya bağlı olmaları nedeniyle sanat değeri” (Koç, 2002:375) taşıdıkları belirtilen atasözlerine, ilk yazılı belgelerimiz olan Orhon Abideleri’nde rastlamamız, bu sözlerin tarihi kaynağını göstermesi bakımından önemlidir.

“Atasözleri ve deyimler bir halkın yaşayışını, değerlerini, hayat, tabiat ve insan ilişkileri karşısında aldıkları tavrı, çarpıcı bir anlatımla ifade ederler” (İçel, 2009:205-212).

Özdemir’in de dediği gibi “Atasözü, (eski adı: Darbimesel) atalarımızın uzun gözlemlere ve denemelere dayanan yargılarını, bilgece düşünce, öğüt ya da âdet, gelenek, inanç niteliği içinde bulunan, kamuca benimsenmiş özdeyişlerdir” (Özdemir, 2009:5).

“Atasözlerinin her milletin dilinde bulunması, insanların, kendilerinden çok önce yaşamış kuşakların yaşamın çeşitli yönlerine dair gözlemlerine, deneyimlerine ve düşüncelerine hep ihtiyaç duymalarının bir sonucudur. Önceki kuşakların yaşamlarından kesitler sunan atasözleri, yeni kuşaklar için önemli öğütler veren, yol gösteren, akıl öğreten birer “akıl hocası” durumundadır” (Hatiboğlu, 1972:182).

“Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. Bu sözler, derin felsefelerden başka, güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince alaylarla ve sert taşlamalarla doludur. Böylece her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır” (Aksoy, 1988:27).

3.1.1. Tanım

“Tarih sahnesinde yer almış her milletin kendi hayat tarzına ve anlayışına göre atasözleri olmuş ve bu atasözlerini milletler farklı biçimlerde adlandırmışlardır. Atasözlerine Yunancada “parabol”, Latince ve Fransızcada “proverbe”, İngilizcede “proverb”, Almancada “sprichwort”, Farsçada ise “pend” adı verilmiştir” (Albayrak, 2009:1).

Atasözü değişik dönemlerde çeşitli terimlerle ifade edilmiştir: “... Azerbaycan Türkçesinde “atalar sözü”, Başkurt Türkçesinde “makal”, “aytim”, “atalar hüzi”; Kazak Türkçesinde “makal”, “matel”, “nakıl”; Kırgız Türkçesinde “makal-lakap”, Özbek Türkçesinde “makal”, Tatar Türkçesinde “atalar süzi”, “makal”, “aytim”; Türkmen Türkçesinde “atalar sözi”, “nakıl”; Uygur Türkçesinde “makal” (Ercilasun ve diğerleri, 1991:32-33), Irak Türkmenleri tarafından “eskiler sözü”, Kerkük ağzında “darb-ı kelam”, “emsal”, “cümle-i hikemiyye”, “deme”, “demece”, “deyişet”; Doğu Türkistan’da “tabma”, “ulular sözü”; Anadolu’nun bazı yörelerinde ise “deyişet” ve “ozanlama” şekilleri görülmektedir (Albayrak, 2009:2,42)

“Türkçede bugünkü atasözlerinin ilk örnekleri İslâmiyet’ten önceki Türk edebiyatı ürünlerini de içeren *Divânu Lugati’t-Türk*’te “saw” adıyla ve “mesel (atasözü)” anlamıyla yer almıştır. “Saw” ya da “sab-sav” kelimesinin eski Türkçede, Orhon Abideleri’nde, Uygurlardan kalma eserlerde, XI. yüzyılda Karahanlılar

devrinde Doğu Türk dilinde “söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey” anlamlarına gelen “sa-” fiilinden türediği ve XIV. yüzyılda da İslâm etkisindeki Kıpçak sahasında kullanıldığı bilinmektedir. İslâmiyet’in kabulünden sonra atasözü “sav” ya da “saw” yerine, “dokunaklı ve manalı söz”, “... ibret alınacak söz, örnek alınacak söz; atasözü” anlamlarına gelen “mesel” kelimesi ile adlandırılmıştır. Nitekim XI. yüzyılda Yusuf Has Hacip *Kutadgu Bilig adlı* eserinde atasözü anlamında “mesel” kelimesini kullanmıştır” (Albayrak, 2009:1).

Kavram olarak Türkçenin ilk yazılı belgeleri olan Orhon Abideleri’ne kadar uzanan atasözü; Göktürkler, Uygurlar ve Karahanlılar dönemlerinde “sab/saw” şeklinde adlandırılmıştır. XI. yüzyılda Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*’de saw yanında mesel ifadesini de kullanır. Habeşçe “mesl, mesâle”; Ârâmice “meslâ, mâsâl” sözcükleri Arapçada “masal, mesel” ve çoğul şekliyle “emsâl” biçimini almış ve bu sözcük “mukayese, karşılaştırma” anlamından atasözü kavramına doğru genişlemiştir. Arapçadan Farsça ve Türkçeye geçen bu terimin mesel, durûb-ı emsâl, darb-ı mesel şekilleri XX. yüzyıl başlarına kadar kullanılmıştır. Anadolu sahasında XV. yüzyıldan itibaren, “atalar sözü” olarak da adlandırılan bu kavram, bugün Türkiye Türkçesinde yaygın olarak atasözü, atasözleri şekilleriyle kullanılmaktadır (Elçin, 1993:623–624).

Türk dilinin kullanıldığı farklı dönemlerde, bölgelerde ve yörelerde “atasözü” kavramını adlandırmak için birçok değişik ifadenin kullanıldığını ifade eden Hamza Zülfikar, alfabetik sırayla şu örnekleri aktarmaktadır: “ata sözleri, atalar sözleri, atalar sözü, büyükler sözü, darb-ı mesel, deme, demece, deyiş, dimece, durub-ı emsal, eskiler sözü, hikmetü’l-avam, mesel, meşhur sözler, pend, sanıka, oranlama, özlü söz, özlü sözler, teselleme, ulular sözü” (Zülfikar, 1988:328).

Tarihî süreç içinde “sab/saw, mesel, emsâl, darb-ı mesel, durûb-ı emsâl” sözcükleriyle karşılanmış olan “atasözü”nün birçok tanımı yapılmıştır:

1.“Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel: Ayağını yorganına göre uzat. Atsan atılmaz, satsan satılmaz vb” (TDK, 2005:140).

2.“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yapılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan, kamuca benimsenmiş özsözler” (Aksoy, 1988:37).

3.“Atasözleri, bir kavramı, bir düşünceyi, bir olay ya da olguyu az sözle anlatmak ve daha etkili, inandırıcı kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir” (Özdemir, 2009:5).

4.“Atasözleri (Proverbs, Maximes, Sprichwörter) atalardan kalmış belirli kalıplar içinde yol gösterici, akıl öğretici tümcelerdir” (Hatiboğlu, 1972:182).

5.“Atalardan kalmış, yani ulusun ortak ürünü olan yol gösterici, öğüt verici kalıplaşmış sözlere atasözü denir” (Koç, 2002:375).

6.“Atasözleri kısa, öz ve kalıplaşmış veciz ifadelerdir” (Şavk, 2002:IX).

7.“Atasözleri, bir ulusun geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim, gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir” (Aktaş, 2004:13).

8.“Atasözü: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak kısa söylenmiş ve halka mal olmuş öğüt” (Evliyaoğlu ve Baykurt, 1988:101).

9.“Atasözü (atalarsözü), herhangi bir konuyla ilgili olarak, halkın gözlem ve denemelerden çıkarmış olduğu özlü sözlerdir” (Gökdemir, 1985:226).

Çevik'e göre, atasözlerinin farklı kaynaklardaki tanımları birbirlerine aynılık derecesinde benzemektedir. Söz konusu bu tanımların hemen hepsinde geçen şu unsurlar atasözlerinin tanımlanmasında belirleyici olmuştur:

1. Atasözleri uzun deneyim ve gözlemlere dayanılarak oluşturulmuş sözlerdir.

2. Anonimleşme sürecinden geçtikleri için aynı kültürü paylaşan insanların ortak malı durumundadırlar.

3.Kısa ve özlü sözlerdir.

4.Kalıplaşmış ifadelerdir.

5.Geleneksel eğitim süreci içinde; öğüt verici, yol gösterici bir nitelikleri vardır.

6.Atasözlerinde fiiller, geniş zaman veya emir kipindedir.

3.1.2. Biçim Özellikleri

Nesilden nesile aktararak varlığını devam ettiren atasözlerinin kendine has bazı biçimsel özellikleri vardır.

Çevik'e göre daha önce yapılmış çalışmalardan da yararlanarak atasözlerinin biçimsel özelliklerini şu şekilde belirleyebiliriz:

1.Atasözlerinin tanımlarında karşımıza çıkan en belirgin özellik, "kalıplaşmış sözler" olmalarıdır.

Aksoy, bu özellik ile ilgili şunları ifade eder: "Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz, -anlam değişmese dahi- atalarsözü diye anılmaz. Örneğin, 'Derdini saklayan derman bulamaz.' Sözündeki 'derman' yerine 'ilaç' denilemez" (Aksoy, 1988:15-16).

Atasözlerinin kalıplaşmış ve değiştirilemez sözler olduklarına dair bu belirlemeleriyle birlikte Aksoy, birkaç farklı biçimi olan atasözlerine de değinerek şöyle bir değerlendirmede bulunur: "Kimi atasözlerinin birkaç kalıbı bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bu kalıplardan her biri ayrı ayrı atalarsözü olarak tanındığından değişiklikler 'donmuş olma' kuralına aykırı sayılmaz" (Aksoy, 1988:19).

Atasözlerinin kalıplaşmış sözler olduğuna dair Vecihe Hatiboğlu'nun değerlendirmeleri ise şöyledir: "Atasözleri her şeyden önce bir yargı taşırlar. Bu bakımdan daima tümce biçiminde kurulmuşlardır. Başka sözcük birliklerinde olduğu

gibi atasözlerinde de kalıplaşma vardır. Bu bakımdan da atasözleri herhangi bir tümce halinde bulunamaz. (...) Atasözlerinde, lehçelere, ağızlara veya zamana bağlı olarak bazı değişiklikler görülür. Fakat belirli bir iki sözcük arasındaki kalıplaşma olduğu gibi kalır. Çünkü atasözleri de deyimler gibi pek uzun olamaz, sözcükler sayılı hatta ölçülüdür ve aralarında uyak gibi ses benzerliği de arandığından, kalıplar kolay kolay bozulamaz. Bu bakımlardan sözcükler yerlerinde kalıplaşmış sayılır. Atasözlerindeki her bir sözcük veya bir ek, ancak olduğu yerde, bir başka benzer sözcük veya ekle değiştirilebilir veya kalıbın bir kısmının başa veya sona kaydırılmasıyla değişiklik yapılabilir. Yoksa atasözleri çeşitli çekim ekleriyle ad ve eylem çekimlerine giremezler: ‘Sirkesini, sarımsağını sayan paçayı yiyemez.’ veya ‘Sirkeyi sarımsağı düşünen paçayı yiyemez.’; ‘Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.’ veya ‘Akıllı düşma akılsız dosttan iyidir.’ (...) ‘Acı patlıcanı kırağı çalmaz.’ veya ‘Acı patlıcanı kırağı yakmaz.’ gibi” (Hatiboğlu, 1972:183-185).

Atasözlerinin kalıplaşmış ve değiştirilemez sözler olduğu konusunda, Aksoy’a göre daha ılımlı bir tavır sergileyen Hatiboğlu’nun belirlemeleri, özetle şöyledir: Atasözleri kalıplaşmış ifadelerdir ve bu kalıbın bütünlüğünü bozacak düzeyde sözcük eklemek, çıkarmak, değiştirmek ya da sözcüklerin dizilişiyle oynamak suretiyle değiştirilemezler. Ancak genel yapıyı/anlamı etkilememek ve çok kısıtlı olmak koşuluyla değiştirilebilirler. Biz, atasözlerinin kalıplaşmış olduğu düşüncesine katılmakla birlikte, İlhan Başgöz’ün, “Atasözleri gibi kısa ve değişmez görünen folklor örnekleri bile zamanla değişen bir dinamiklik gösterirler.” (Başgöz, 1995:79-84) belirlemesini de göz önünde bulundurarak, bu söz fiyolarını oluşturan kelimelerin değiştirilemeyeceği yönündeki katılığa pek katılmamaktayız. Çünkü atasözleri kullanıldıkları zaman, mekân, sosyo-kültürel bağlam gibi birçok etkene bağlı olarak kısıtlı da olsa değişikliğe uğrayabilmektedir.

“İlk yazılı metinlerimizden itibaren yüksek bir ifade gücünün yansıması olarak karşımıza çıkan kalıp ifadelerin zaman içinde Türk boyları arasında bazen ses, bazen şekil, bazen de anlam değişmesine uğraması kaçınılmazdır” (Gökçe, 2011:1).

Bu konuda Elçin’in şu değerlendirmesinin gayet yerinde olduğunu söyleyebiliriz: “Dil ve düşüncenin birbirine tesiri sonunda sabit bir karakter kazanan

söz dizimini (sentaks) değiştirmek, söyleyiş tarzını bozar. ‘Derdini saklayan derman bulamaz.’ cümlesinde ‘derman’ yerine ‘ilaç’ kelimesini koyduğumuz takdirde söz, tesir kudretini kaybeder.

Bununla beraber atalar sözü bütün ortak halk edebiyatı mahsullerinde olduğu gibi zamana, mekâna, lehçelere, ağızlara; aşiret, köy, şehir çevrelerine veya herhangi bir tarikat, meslek, sanat çevresine göre ufak-tefek değişikliklere uğrarlar:

‘Endik uma evligni ağırlar.’ (yıl 1077) (...)

‘Konugun kutsuzu ev ısını ağırlar.’ (yıl 1480) (...)

‘Ahmak misafir ev sahibini ağırlar.’ (bugün)” (Elçin, 1997:422).

Günümüzde “El yumruğunu yemeyen, kendi yumruğunu değirmen taşı sanır.” (Aksoy, 1988:266) biçiminde kullanılan atasözümüze 15. yüzyıl bilginlerinden Mehmed Neşrî’nin *Neşrî Tarihi* diye de bilinen *Kitâb-ı Cihan-nüma*’sında şu şekilde rastlanmaktadır:

“Kimse tabancasın yimeyen kendü tabancasın demürden sanur” (Unat ve Köymen, 1995:268-269).

Bu atasözü, *Neşrî Tarihi*’yle aynı dönemde, bilinmeyen bir kişi tarafından derlenip yazıya aktarılmış olan *Atalar Sözü (Kitâb-ı Atalar)* adlı kitapta ise şöyle geçmektedir:

“Biregü yumruğun yemeyen kendi yumruğun demür sanır.” (İzbudak, 1936:43).

Yine bu atasözü, XIX. yüzyılda Şinasî’nin yazdığı *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye* adlı eserde şu şekilde yer almıştır:

“El yumruğunu yemeyen, kendi yumruğunu buz dağının armudu sanır.” (Şinasî, 1287:50).

Bu atasözünde geçen “buz dağının (كنعان غاط زوب)” ifadesi, Türk Atasözleri ve Deyimleri adlı kitapta “Bozdağı’nın” biçiminde geçmektedir. Elçin ise, Şinasî’den

aktardığını belirttiği bu atasözünde, aynı ifade yerine “Bozdoğan” (Elçin, 1997:627) ifadesini kullanmıştır.

Atasözlerindeki bu değişim sadece tarihî süreç içinde meydana gelen bir durum değildir. Günümüzde de atasözleri, bölge ya da yöre ağızlarında farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin Aksoy’un çalışmasında “Görünen dağın (köyün) uzağı olmaz.” (Aksoy, 1988:292) biçiminde geçen atasözü Afyon, Isparta ve Tokat yöresinde “Görünen dağın ardı (arkası, dibi) yakındır.” (TDK, 2004:128) biçiminde de kullanılmaktadır. “Kurban etiyle (kemiğiyle) köpek tavlalmaz.” (Aksoy, 1988:377), “Namazda meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz.” (Aksoy, 1988:395) ve “Ölümü gören hastalığa razı olur.” (Aksoy, 1988:408) atasözleri, Osmaniye yöresinde şu şekillerde de kullanılmaktadır: “Bayram etiynen it tavlalmaz.” (Erkoçak, 2003:34), “Namazda gözü olmayanın ezanda kulağı olmaz.” (Erkoçak, 2003:35) ve “Ölümü gören sıtmaya razı olur” (Erkoçak, 2003:35).

Atasözlerinin kalıplaşmış/donmuş olduğunu belirten Aksoy, kimi atasözlerinin birkaç kalıbı bulunduğunu ve bu kalıpların her birinin ayrı ayrı atasözleri olarak tanındığını belirtir (Aksoy, 1988:19).

Bu konuda Aksoy’un verdiği örneklerden biri şöyledir:

“ ‘Denize düşen yılana sarılır.’ sözünün ‘Denize düşen yosuna sarılır.’ biçimi de vardır” (Aksoy, 1988:19).

Aksoy’un, bu örnekleri verdiği bölümde geçen “Bu kalıplardan her biri ayrı ayrı atalar sözü olarak tanındığından” (Aksoy, 1988:19) değerlendirmesinden anlaşıldığı kadarıyla kendisi, yukarıda aktardığımız örnekleri iki ayrı atasözü olarak kabul eder. Ancak, bu sözleri iki ayrı atasözü olarak görmektense birbirlerinin değişken biçimi olarak görmenin daha yerinde olacağı kanaatindeyiz. Çünkü halk edebiyatının hemen her türünde var olan varyant kavramı, atasözleri için de söz konusu olabilir. Kısaca, “bir ‘eş metin’in farklı kişilerce ortaya konulan nüanslı anlatımı” (Oğuz, 1997:7) biçiminde açıklanan varyant kavramının atasözlerinde karşımıza çıkması, bu sözlerin bazı sebeplerden ötürü biçimsel açıdan değişikliğe uğrayabildiğini göstermektedir. Ancak çoğu zaman kısıtlı düzeyde olan bu biçimsel

değişiklik tabî ki atasözünün vermek istediği mesajı değiştirmemelidir. Aksi hâlde bir varyant yerine, başka bir atasözü söz konusu olur.

Bu konuda Hatiboğlu'nun şu değerlendirmesi de atasözlerinin varyantların olabileceğinin altını çizer niteliktedir: “Atasözlerinin çoğu halkın malı olduğu için, bölge ağızlarında bol bol kullanılır. (...) Bir atasözü pek çok bölgede ortak olarak kullanıldığı gibi, sırf bir bölgeye ait özellikler de taşıyabilir. (...) Atasözleri, bir bölgede yayıldığı kalıpla tanınır, öyle ki, bir biçimi bilen, öteki biçimi yanlış sayar” (Hatiboğlu, 1972:187-185).

Özdemir'in, atasözleri ve deyimlerin halk anlatılarıyla ilişkilerini ortaya koyduğu çalışmasındaki şu tespitinden hareketle konuya farklı bir açılım da getirilebilir: “Günümüz Türkçesinde kullanılan birçok deyim ya da atasözünün bir hikâyeden kaynaklandığı bilinmektedir: ‘Yorgan gitti kavga bitti’, ‘İpe un sermek’, ‘Kuşa dönmek’, ‘Kuyruk acısı’, ‘Bize de mi lolo’ ve benzeri gibi” (Özdemir, 1994:5-10).

2. Atasözleri, mümkün olduğunca kısa ve özlü sözlerdir. Temel amaçları öğüt vermek, yol göstermek olduğu için atasözleri, insanların rahatlıkla hatırlayabileceği kısalıkta olmaktadır:

Her çiçek koklanmaz.

Meyveli ağacı taşlarlar.

Öfke baldan tatlıdır.

Zengin horozu bile yumurtlar.

3. Atasözleri, genellikle birer cümle biçimindedir. Bu cümleler kurallı (düz) ya da devrik cümle olabileceği gibi, yüklemi olmayan eksilteli cümle niteliğinde de olabilmektedir.

Atasözlerinde yüklem, genellikle geniş zaman kipiyle çekimlenmektedir. Bu durum, alışkanlık bildiren ya da genel kural niteliğinde olan yargıların geniş zaman kipiyle çekimlenmesine bağlanabilir. Çünkü atasözleri de genel kural niteliğinde, öğüt verici, bir tutumu davranış ve sonra alışkanlık hâline getirtmeyi amaçlayan sözlerdir.

Atasözlerinde geniş zaman kipinin hem olumlu hem de olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Birden çok yargı bildiren, dolayısıyla birden çok yüklemi olan bazı atasözlerinde geniş zamanın olumlu ve olumsuz çekimleri birlikte kullanılmaktadır:

Her horoz kendi çöplüğünde öter.
 Kara haber tez duyulur.
 Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
 Evdeki hesap çarşıya uymaz.
 Lâfla peynir gemisi yürümez.
 Serçeden korkan darı ekmez.
 Su uyur, düşman uyumaz.
 Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.
 Taş taş üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.

Atasözlerinde geniş zamanın yanında, emir kipi de çok fazla kullanılır. Hatiboğlu'nun da ifade ettiği gibi atasözleri, geleneklerdeki öğüt verme özelliğine bağlı olarak 2. tekil kişi emir kipiyle de çekimlenmektedir (Hatiboğlu, 1972:184). Geniş zamanda olduğu gibi emir kipinin de olumlu ve olumsuz çekimleri kullanılmaktadır:

Ayağını yorganına göre uzat.
 Vardığın yer körse gözünü kapa.
 Söz verme, verdinse dönme.
 Bugünün işini yarına bırakma.
 Söyleyene bakma, söyletene bak.
 Ev alma komşu al.

Atasözlerinin çekiminde en çok kullanılan kipler olan geniş zaman ve emir kipinin birlikte kullanıldığı da olur:

Sakla samanı gelir zamanı.
 Sırrını açma dostuna, o da söyler dostuna.
 Ağaca (duvara) dayanma yıkılır, insana dayanma ölür.

“Günümüz Türkçesinde kullanılan birçok deyim ya da atasözünün bir hikâyeden kaynaklandığı bilinmektedir” (Özdemir, 1994:5-10). Belirsiz (miş’li)

geçmiş zamanın kullanıldığı atasözlerinde, bu biçimde, bir hikâyeden kaynaklandığı izlenimi çok daha belirgin durumdadır:

Ayı “akım”, kirpi “yumuşagım” demiş.

Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane “gelecek yıl” çıkmış.

Çingeneye beylik vermişler, önce babasını kesmiş.

Deve boynuz ararken kulaktan olmuş.

Evden bir ölü çıkacak demişler, herkes hizmetçinin yüzüne bakmış.

Kazan kazana kara demiş.

Külhancının beyliği hamamcılık demişler.

Maymun yoğurdu yemiş, artığını yüzüne sürmüş.

Meyhaneciden şahit istemişler, bozacıyı (mezeciği) göstermiş.

Sabreden derviş, muradına ermiş.

Suçu gelin etmişler, kimse güvey girmemiş.

Terziye dinlen demişler, ayağa kalkmış.

Daha çok geniş zaman ve emir kipiyle çekimlenen atasözleri, nadiren de olsa, başka kip ekleriyle de çekimlenmektedir:

Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak; cümlenin muradını verecek Hak. (gelecek zaman)

Tembele dediler: “Kapını ört.” Dedi: “Yel eser örter.” (belirli geçmiş zaman)

Ağır git ki yol alasın. (istek kipi)

Martta tezek kuruya, nisanda seller yürüye. (istek kipi)

Su akarken testiği doldurmalı. (gereklilik kipi)

Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli. (gereklilik kipi)

Bağ babadan, zeytin dededen kalmalı. (gereklilik kipi)

Bütün bunlarla birlikte bazı atasözleri yüklemsiz kullanılır. Ancak böyle atasözlerinde yüklem, sözü kullanan ve dinleyenin zihninde, bağlama uygun bir biçimde tamamlanır. Bu tip atasözlerinde yüklem önceleri kullanılırken zamanla düşmüş olması yüksek bir ihtimaldir. Bu durum da, atasözlerinin biçimsel açıdan zamanla değişikliğe uğrayabileceklerini göstermektedir:

Demir tavında (dövülür) dilber çağında (sevilir).

Kiminin parası, kiminin duası (alınır).

İnsan söyleşe söyleşe, hayvan koklaşa koklaşa (anlaşır).

Aksoy'a göre; hem yüklemi olmayan, eksilteli cümle niteliği gösteren atasözlerinde hem de geniş zaman ve emir kipinin dışında çekimlenmiş atasözlerinde, geniş zaman ya da emir anlamı gizlidir (Aksoy, 1988:16-17).

4. Atasözlerinde uyak vardır. “Uzun süreli ve sözlü kültüre dayalı düşünce, şiir kalıbına girmese bile ritm ağırlıklıdır; çünkü ritm, bedensel ritm de dâhil, anımsamayı kolaylaştırır. (...) Kulaktan kulağa ve ağızdan ağıza dolaşan hazır deyişler niteliğiyle kalıplar, söyleme ritm katmanının yanı sıra belleğe de destek olurlar. (...) Değişmeyen, ritmik, dengeli deyişler bazen basılı olarak bulunabilir, hatta sözlüklerde de ‘açıp bakılabilir’; ancak sözlü kültürde ara sıra çıkmazlar karşımıza, sürekli tekrarlanırlar. Düşüncenin çekirdeği bu deyişlerdir. Kalıplaşmış deyişlerden oluşmayan hiçbir düşünce uzayıp gidemez, çünkü deyişler düşüncenin özüdür. Sözlü biçimlenen düşünce geliştikçe hazır deyişlerin kullanımı daha ince bir ustalık kazanır. Bu, tüm sözlü kültürler için geçerlidir” (Ong, 1999:50).

Burada, Ong'un kullandığı “hazır deyiş” ifadesiyle örtüşmekte olan atasözlerinde de genellikle aliterasyon, asonans ve seci gibi ritm öğelerine başvurularak bir tür iç uyak oluşturulur. Hatiboğlu'nun da belirttiği gibi, “Uyak, atasözünün kuşaktan kuşağa aktarılmasına, korunmasına, hatırlanmasına çok yardım eder. Bu bakımdan kafiyeli atasözleri çok daha uzun ömürlü olur. Atasözlerinde kafiye başta, ortada, sonda olabilir. Kafiyeler çok defa yarımındır” (Hatiboğlu, 1972:188-189). Bu özelliği birkaç örnek üzerinde görebiliriz:

“Şahin küçük, et yer; deve büyük, ot yer.

Gülme komşuna gelir başına.

Tarlayı düz al, kadını kız al.

Malın iyisi suya yakın, daha iyisi eve yakın.

Başta gelmez iş olmaz, ayağa değmez taş olmaz.”

3.1.3. Anlam Özellikleri

Aksoy, atasözlerinin kavram (anlam) özelliklerini şu şekilde açıklar:

“1.Sosyal olayların nasıl olageldiğini -uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- yansızca bildiren atasözleri vardır:

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

Araba kırılınca yol gösteren çok olur.

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer... gibi.

2.Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem sonucu olarak belirten atasözleri vardır:

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.

Zemheride kar yağmadan kan yağması iyi.

Mart yağar nisan övünür, nisan yağar insan övünür. ... gibi.

3.Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır:

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.

Mahkeme kadıya mülk değil.

Sona kalan dona kalır. ... gibi.

Bu sözlerde ‘istemelisin ki elde edesin’, ‘insan kendisini öfkeye kaptırmamalı’ dersleri bulunmaktadır.

4.Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri vardır:

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.

Ayağını yorganına göre uzat.

Bugünkü işini yarına bırakma.

Yoldan kal, yoldaştan kalma. ... gibi.

5.Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır:

Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.

Can bostanda bitmez.

Korkunun ecele faydası yoktur.

Taşıma su ile değirmen dönmez. ... gibi.

6.Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır:

Dost başa bakar, düşman ayağa.

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.

Kızını dövmeyen dizini döver.

Kız beşikte, çeyiz sandıkta. ... gibi.

7.Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır:

Kırk yılda bir ölet olur, eceli gelen ölür.

Ananın bahtı kızına.

Akacak kan damarda durmaz.

Baykuşun kısmeti ayağına gelir. ... gibi” (Aksoy, 1988:17-19).

Atasözlerinin “genel kural” niteliğinde olduklarına dair ifade tüm atasözleri için geçerli değildir. “Bazı atasözleri genel kural gibi söylenmiş olduğu halde gerçekten genel kural değildir. Örneğin: ‘Kör ölür, badem gözlü olur; kel ölür, sırma saçlı olur.’, ‘Gelen gidene rahmet okutur.’ sözlerinin genel kural oldukları söylenemez. Bu gibi sözlerde ‘sık sık’ rastlanan durumların genelleştirilmiş olduğu görülmektedir. Genelliğine düşüncemizle sınır çizdiğimiz, her vakit değil zaman zaman böyle olduğunu kabul ettiğimiz atasözlerinin kimisinin eski biçiminde bu genelliğin hangi koşula bağlı bulunduğu söz içinde belirtilmiştir” (Aksoy, 1988:21).

Atasözlerinin anlam özelliklerinden biri de, genellikle mecaz anlamlı sözler olmalarıdır. Atasözlerinin büyük çoğunluğu, vermek istediği mesajı mecazî ifadelerle sunarak daha çarpıcı bir hâle getirir:

Üzümünü ye bağını sorma.

Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan.

Baca eğri de olsa duman doğru çıkar.

Bununla birlikte atasözlerinin tamamı mecaz anlamlı değildir. Az da olsa, mesajını herhangi bir mecazlı ifadeye başvurmadan aktaran, gerçek anlamlı atasözleri de vardır:

Bugünkü işini yarına bırakma.

Yolcu yolunda gerek.

Dost ile ye iç, alışveriş etme.

Atasözlerinin tamamına yakını büyük bir söz ustalığıyla ince ince işlenmiş gibidir. Buna bağlı olarak atasözlerinde, başta istiare ve kinaye olmak üzere mecaz-ı mürsel, tenasüp, hüsn-i ta'lil, tezat, teşhis ve intak gibi birçok söz ve anlam sanatına da rastlanır.

Burada, atasözlerinin anlam özelliklerine dair, yeterince üzerinde durulmamış bir konuyu da ele almak yerinde olacaktır. Atasözleri için her ne kadar “genel kural” değerlendirmesi yapılsa da aynı durum veya olay karşısında birbirine zıt, birbirleriyle çelişen yargıları ifade eden atasözleri de vardır.

Elçin’in belirttiği gibi, insanlığın geniş ve zengin hayat tecrübelerinin hafızalarda kalacak kadar kısa ve öz hâle getirilmiş biçimleri olan atasözleri, söylendikleri zaman, muhit ve yaşam özelliklerine göre karşımıza çıkarlar (Elçin, 1997:429). Bu gerçeği göz önünde bulunduran Pertev Naili Boratav, birbirleriyle çelişen atasözleri için, kısaca şu değerlendirmeleri yapar: “Atasözleri arasında çelişkili yargıları bildirmiş olanların bulunması, onları söyleyenlerin her zaman belli bir konu üzerinde aynı kanıda olmadıklarını gösterir. Halk edebiyatının her türünden ürünler gibi atasözleri de oluşup geliştikleri çevrenin ve çağların düşünüş ve davranışlarını dile getirmişlerdir. Ahlak kurallarından birçoğunun donmuş, değişmez yasalar olmadığı da bir gerçektir” (Boratav, 1997:124–125).

Birbirleriyle çelişen atasözlerine kısaca değinen İlhan Başgöz ise bu durumun gerekçeleriyle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Aynı kültür içinde anlamları birbiri

ile çelişen atasözleri, o kültür içindeki çeşitli grupların ve çevrelerin yaratması olarak yorumlanmalıdır. Tarih içinde değişik din ve mezhep grupları, değişik toplumsal sınıflardaki insanlar, kadın ve erkek toplulukları anlamları ters düşen atasözleri yaratabilirler” (Başgöz, 1995:79-84).

Çevik, benzer veya aynı durumlar karşısında, insanların değer yargılarına bağlı olarak farklı farklı düşüncelerinin olabileceğini ortaya koyan çelişkili atasözlerimizden bazılarını şu şekilde vermiştir:

“Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.”, “Armut dalının dibine düşer.” atasözleri ile “Ak koyunun kara kuzusu da olur.” atasözü çelişmektedir.

“Akıl, adama sermayedir.”, “Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır.” ve “Akıllı, köprü arayınca dek deli suyu geçer.” atasözleri, akla bakış açıları itibarıyla çelişkilidir.

Bu tür çelişkili atasözlerinin örneklerini çoğaltmak mümkün:

“Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.” “Yılanın başı küçükken ezilir.”

“Bekârlık sultanlık.” “Bekârlık maskaralık.”

“Çok gezen çok bilir.” “Çok gezen ayağa bok bulaşır.”

“Dostun attığı taş, baş yarmaz.” ve “Dost, dostun eğerlenmiş atıdır.”

“Güvenme dostuna saman doldurur postuna.”

“Bedava sirke baldan tatlıdır.” “Emek olmadan yemek olmaz.”

“Doğruluk dost kapısı.” “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.”

“İti an taşı eline al (çomağı hazırla).” “İyi insan sözünün üstüne gelir.”

“İyilik eden iyilik bulur.” “İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı.”

“Keskin sirke küpüne zarar.” ve “Öfkeyle kalkan zararlar oturur.” “Öfke baldan tatlıdır.”

“Eskisi olmayanın yenisi olmaz.” “Eskiye itibar olsaydı bitpazarına nur yağardı” (Çevik, 2006:40-41).

3.1.4. İşlevsel Özellikleri

Uzun gözlem ve deneyimler sonucunda söylenmiş kısa ve özlü sözler olan atasözlerinin birçok görevi vardır. Bu görevleri Çevik (2006), birkaç madde hâlinde şöyle gösterir:

1.Önceki kuşakların yaşama dair önemli belirlemelerini yeni kuşaklara aktaran birer köprü durumundaki atasözleri, geleneksel kültür değerlerinin yaşatılması yolunda önemli bir işleve sahiptir. Özellikle “öğüt verici” niteliklerinden dolayı atasözleri, insanların küçük yaşlarda tanıştıkları ve söyleyen ya da dinleyen konumunda tüm yaşamları boyunca karşılaştıkları değerlerdir.

“Her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri görülür. Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. (...) Her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır” (Aksoy, 1988:27). Türk dilindeki atasözleri de doğal olarak Türk dilinin ve kültürünün yüzlerce yıllık geçmişinden süzülerek bugüne ulaşmış ve Elçin’in de belirlediği gibi “eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içinde, yetişecek gençlere aktaran birer hüviyet kazanmıştır” (Elçin, 1997:421).

Atasözlerinin bu kültürel köprü işlevi, sadece önceki kuşaklardan yeni kuşaklara uzanmakla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda, Türk dilinin çeşitli lehçelerinin kullanıldığı coğrafyalarla Türkiye arasındaki ortak değerlere de uzanan bir köprü durumundadır. Elçin, Türk dünyasında kullanılan atasözlerinin dil ve kültür birliğini sergilemesi bakımından önemini iki örnekle dile getirmektedir:

I.“Türkiye Türkçesi: Karga karganın gözünü oymaz.

Gagauz Türkçesi: Gārga gārganın gözün çıkarmas.

Kırım Türkçesi: Karga karganıñ közünü çokumas.

Azerbaycan Türkçesi: Karga karganın gözünü cıkhartnaz.

Türkmen Türkçesi: Garga garganıñ gözün çokmaz.

Balkar Türkçesi: Karga karganı közün çığarmaz.

Kumuk Türkçesi: Karga karganı közün çokumas.

Tatar Türkçesi: Karga karganıñ küzin çukımas.

Başkurt Türkçesi: Karga karğanıñ küzen sukımas.

Kazak Türkçesi: Karga karganıñ közün çokubayt.

Yakut Türkçesi: Suor suorun ksaragın oŋpot.

Çuvaş Türkçesi: Kurak kusne sâksan çavmast.

II. Türkiye Türkçesi: Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.

Kırım Türkçesi: Kızım saña aytaman, kelinim sen diñle.

Azerbaycan Türkçesi: Gızım sene deyirem, gelinim sen eşit.

Türkmen Türkçesi: Gızım saña aydayıñ, genlim sen düş (eşit).

Karay Türkçesi: Kızım sana aytem, kelinim sen eşit.

Balkar Türkçesi: Kızım saña aytaman, kelinim sen eşt.

Kumuk Türkçesi: Gelinim saga aytaman, kızım sen tıña.

Tatar Türkçesi: Kızım seña eytem, kilinim sen tıñla.

Başkurt Türkçesi: Kızım hiñe eytem, kilennem hin tıñda.

Kazak Türkçesi: Kelinim sagan aytam, kızım sen tıñda.

Karakalpak Türkçesi: Kızım sagan aytaman, kelinim sen tıñla.

Kırgız Türkçesi: Keregim saga aytam, kelinim sen uk.

Özbek Türkçesi: Kızım senge aytaman, kelinim sen eşit.

Yeni Uygur Türkçesi: Kızım saña aytay, kilinim sen tıñla.

Çuvaş Türkçesi: Ksereme kalani kineme poldar” (Elçin, 1993:639).

2. Atasözlerinin tamamına yakını genel kural niteliğindedir. Bu özelliklerinden dolayı aynı kültürü paylaşan kişiler için atasözleri, doğru ve geçerli birer hüküm niteliğindedir. Şöyle ki, bir düşüncenin dile getirilmesinde, bir iddianın ortaya atılmasında, bir tezin savunulmasında ya da çürütülmesinde konuyu destekleyen bir atasözü, çoğu zaman işe son noktayı koyan bir belge, bir kanıt gibi kabul görmektedir. Böyle bir durumda, amacı tezi kanıtlamak ya da çürütmek olan kişi, tek başına olmaktan çıkıp kültürü ve onun önemli bir uzantısı olan geleneği de arkasına alarak daha güçlü bir konuma geçmektedir.

3. Atasözleri uzun bir geçmişe sahip oldukları için dilin en sağlam yapıları arasında yer almaktadır. Sağlam kuruluşları, estetiğe dayalı biçim özellikleri, anlam

derinlikleri ve söyleniş güzellikleri gibi nedenler; atasözlerinin günlük konuşma dilinde olduğu kadar sözlü ve yazılı edebiyatta da sıkça kullanılmalarını sağlamıştır. Bu bakımdan atasözleri, söyleyişi güçlendirme ve güzelleştirme gibi bir işleve sahiptir.

Edebiyat ve atasözü ilişkisini büyük bir titizlikle ortaya koyduğu eserinde Dehri Dilçin, şu belirlemeleri yapmıştır: “Şairlerimizin birçoğu manzumeleri arasına atasözlerini almak suretiyle fikirlerini kuvvetlendirmişler, şiirlerini süslemişlerdir. (...) Müellifler yeri geldikçe atasözlerinin yardımına başvurmuşlar, mevzularını ve düşüncelerini bunlarla işlemişler, süslemişler ve pekiştirmişlerdir” (Dilçin, 2000:XX-XXI).

4. Atasözleri, aynı kültüre mensup insanlar arasında iletişimi kolaylaştırma ve güçlendirme gibi önemli bir işleve sahiptir. Atasözleri genellikle kalıplaşmış değer yargılarını ifade eder. İnsanlar, küçük yaşlardan itibaren atasözüyle karşılaştıkları için, toplumun değer yargılarını öğrenip içselleştirmelerinde atasözlerinin de önemli katkılarına görürler. Bir biçimde içselleştirilmiş bu değer yargılarının, bir atasözü aracılığıyla gündeme getirilmesi, kişilerin ortak yönlerini ortaya çıkarmakta ve daha rahat iletişim kurup anlaşabilmelerini sağlamaktadır. “Aynı ağzı kullanmak” ya da “Aynı dilden konuşmak” deyimleriyle açıklanabilecek bu durum, aynı zamanda kişinin sosyalleşme sürecinde de etkili olmaktadır.

Atasözleri bu “ortak değer” olma özellikleri sayesinde çeşitli ürün/hizmet tanıtımlarında, reklamlarda, politikada, çeşitli sanat dallarında, medyada vb. birçok alanda kullanılmaktadır. Böylesi kullanımlarda “hedef kitle” ile aynı kanala girip onların istekleri doğrultusunda daha gerçekçi bir tablo oluşturma amaçlanır ve çoğu zaman da bu amaca ulaşılır. Bu konuda Şeref Boyraz’ın şu belirlemelerinin de gayet yerinde olduğunu söyleyebiliriz: “Reklamcı, anlaşılır olması ve istenen etkiyi yaratması için reklamını, belirlenen hedef kitlenin kültürel ve zihinsel altyapısına göre şekillendirmelidir. (...) Bellekte kolayca tutulabilen halk kültürü unsurlarıyla tanıtımı yapılan ürün veya hizmetin bir arada verilmesi; reklamın çağrışım gücünü, hatırlanabilirlik ve kalıcılık etkisini artırmaktadır. (...) O nedenle eskiye ait halk kültürü unsurları, reklamların işlevlerini daha kolay ve çok yerine getirmesi

noktasında onlara yardımcı olmaktadır. (...) Televizyon reklamlarının birçoğunda, halk arasında kullanılan deyim, atasözü, ölçülü söz, ibare gibi unsurlara yer verilmektedir. (...) Halkın zihnindeki kalıp sözlerin reklamlarda kullanılması, ürünün ya da hizmetin tanıtımını kolaylaştırmaktadır. Zira izleyici, reklamı yapılan ürün veya hizmetle kendi hafızasında olanı kolayca birleştirmekte ve onları aklına yerleştirmektedir” (Boyraz, 2002:123-136).

5. Atasözlerinin işlevlerini bunlarla sınırlı tutmak, elbette doğru olmayacaktır. Atasözlerinin, bizim henüz gözlemleyip belirleyemediğimiz başka işlevleri de elbette vardır. Bu işlevlerden birisi Pertev Naili Boratav tarafından dile getirilir: “Kırmıllı Karayımlarda ve Anadolu’da İçel’de, belki başka yerlerde de bir oyun vardır; bunda karşılıklı iki takım sıra ile atasözleri söyleşir; yenilmemek için karşı tarafın söylediği atasözünün başlangıç harfinde yeni bir atasözü bulmak gerektir; dağarcığını ilk tüketen takım yenilmiş sayılır. Görülüyor ki burada da atalarsözü bir oyunun gereci olarak kullanılmaktadır” (Boratav, 1997:119).

Atasözlerine dair bir başka işlev ise Recep Duymaz tarafından dile getirilir: “Atasözleri, dilbilgisi bakımından doğru, anlam bakımından zengin olmaları gibi sebeplerle anadilimizin öğrenilmesinde özellikle cümle düzeyinde onu doğru kullanma becerisini de kazandıran birer dil malzemesidir” (Duymaz, 2005:7).

3.2. Deyimler

Deyimlerde de hem biçim, hem kavram özellikleri bulunmaktadır. Biçim özelliklerinden kimisi, atasözleriyle deyimler arasında ortaktır. Kavram özelliklerinde böyle bir ortaklık yoktur (Aksoy, 1988:38).

Hatiboğlu’nun da belirttiği gibi, “‘deyim’ sözü, Türkçenin yeni bulduğu güzel sözcüklerden biridir. Bu sözcüğün yeri boştu ve ‘tabir’ sözü ile karşılanamıyordu. ‘tabir’ bir tek sözcükten de olabilir. Hâlbuki deyim, en az iki sözcükten kurulur” (Hatipoğlu, 1972:194).

3.2.1. Tanım

Deyim üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Bunlardan belli başlıcaları şunlardır:

1.“Sözcüklerin alışılmış anlamları dışına çıkılarak dikkati çekmek, anlatım gücünü kolaylaştırmak pek çok sanatın aradığı yoldur” (Hatiboğlu, 1972:194).

2.“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir: “Bence ziyan olmuş, eski deyimini ile heder olmuş bir değerdir” -H. Taner (TDK, 2005:576).

3.“İki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen, çoğunlukla kendi öz anlamının dışında yeni bir anlam veren ve yazıyı ya da konuşmayı daha da güzelleştiren söz bölümüne ‘deyim’ denir” (Bahadınlı, 1971:5).

4.“Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” (Aksoy, 1988:52).

5.“Deyim (eski adı: Tabir), birden çok sözcüğün, çoğu kez kendi anlamlarından ayrı bir anlam belirtmek üzere bir araya gelip kalıplaşan biçimidir” (Özdemir, 2000:5).

6.“Deyim gerçek mânâsı dışında kullanılarak yeni bir mânâ ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren, iki veya daha çok kelimedenden meydana gelen kalıplaşmış söz dizisi olarak tarif edilir” (Adıgüzel, 1990:6).

7.“Deyim (tâbir), kelimelerin ifade ettiği sözlük anlamları dışında bir anlam taşıyan klişeleşmiş kelime grupları (bazen kelime)” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985:661).

Bu tanımlarda da görülmektedir ki, deyimlerin kalıplaşmış olma, en az iki sözcükten oluşma ve gerçek anlamının dışında kullanılan mecazlı sözler olma gibi birtakım biçimsel ve anlamsal özellikleri vardır.

3.2.2. Biçim Özellikleri

1.Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimün sözcükleri değıştirilip yerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimün sözdizimini bozulamaz. Örneğün, ‘Ayıkla pirincin taşını.’ deyimini, ‘Ayıkla bulgurun taşını.’ biçiminde söylenemeyeceğı gibi; ‘Tut kelin perçeminden.’ deyimini de ‘Kelin perçeminden tut.’ biçiminde kullanılamaz (Aksoy, 1988:38).

Deyimlerin kalıplaşmış sözcükler olduğı konusunda Bahadınlı’nın düşünceleri şöyledir: “Deyimler, kökleşmiş, kalıplaşmış oldukları için kullanırken bozmamak gerekir. ‘Akla karayı seçmek’ deyimini, ‘akı karayı seçmek’ biçimine sokulursa yanlış olur. ‘Akla karayı seçmek’, çok zahmet çekmek anlamındadır. ‘Akı karayı seçmek’ ise, uyanıklığı, bilgililiğı anlatır. ‘Çile çıkarmak’ deyimini, ‘çileden çıkmak biçiminde söylenirse yine yanlış olur. Birincisi, ‘çok zahmetli bir hayat sürmek’ anlamı verirken, ikincisi ‘sabrı tükenmek’ karşılığında söylenir” (Bahadınlı, 1971:5).

Bununla birlikte, deyimini oluşturan sözcükler yer değıştirebileceğı gibi, aralarına başka sözcükler de girebilir. Bu durumu Çevik, şöyle örneklendirir:

“Ağzından çıkanı kulağı duymamak”

Ağzınızdan çıkanları kulağınız duyuyor mu sizin?

Arkadaşlar, kulağınız duyuyor mu ağzınızdan çıkanları?

Ağzınızdan çıkanları duymayacak kadar sağır mı oldu kulağınız?

“İçine kurt düşmek”

Bunlar resmen içimize kurt düşürmeye çalışıyor.

Sonunda öyle bir kurt düşürdüler ki içimize...

Kurt düşürdüler adamın içine.

“Gözünü ayırmamak”

Bir an olsun gözünü ayırmadı çocuklarından.

Hiç ayırmadık ki gözümüzü.

Gözünü hiç ayırmadı çocuklardan (Çevik, 2006:38).

Buraya kadar irdelemeye çalıştığımız, deyimlerin esnetilebilir bir kalıplaşma içinde oldukları konusu, Hatiboğlu tarafından da dile getirilir: “Deyimlerde kalıplaşma, birleşik sözcüklerde görüldüğü gibi, aralarına başka sözcük veya ek alamayacak kadar sıkı değildir. Deyimlerin sözcükleri sayılı ve belirli olduğu halde, belirli durumlarda aralarına bazı sözcükler de katılır ve deyim özelliğini kaybetmez. Çekim eklerini alışı ise deyimlerin, biçim bakımından başlıca özelliğidir” (Hatipoğlu, 1972:196).

2.Deyimin, yukarıda aktardığımız tanımlarındaki ortak noktalardan biri de, deyimlerin en az iki sözcükten oluşan kısa ve özlü sözler olmalarıdır.

Deyimlerle ilgili bazı çalışmalarda, tek kelimedenden oluştuğu hâlde deyim kabul edilen ifadelere de rastlıyoruz. Örneğin, *Türk Atasözleri ve Deyimleri* adlı kitapta “elpençe”, “giderayak”, “üçlemek”, “zıpçıktı” gibi sözcükler deyim olarak aktarılmıştır. (Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1970a:167,192); (Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1970b:361,388). Sabahat Emir’in hazırladığı *Deyimler Sözlüğü*’nde ise “abacı”, “ayol”, “bataklı”, “cicim” gibi birçok sözcük deyim olarak değerlendirilmiştir (Emir, 1974:71,75, 84).

Bugün rahatlıkla yanlış olduğunu söyleyebileceğimiz bu değerlendirmeler, söz konusu çalışmaların hazırlandığı yıllarda bilgi, kavram ve terim eksikliklerinin daha yoğun olmasına bağlanabilir. Bununla birlikte, bir çalışmada deyimlerin en az iki sözcükten oluştuğuna değinen Elçin, aynı çalışmasının devamında, aslında argo bir sözcük olan ve “Tahkir manasıyla yiyip içmek.” anlamına gelen “ziftlenmek” sözcüğünü deyim kabul eder ve bu “deyim”in kaynağını, hikâyesini aktarır (Elçin, 1993:651). Bu küçük yanlışlık ise, bir ayrıntının gözden kaçması biçiminde değerlendirilebilir.

Deyimlerin en az iki kelimedenden oluştuğunu net bir biçimde ifade eden Hatiboğlu, konuyla ilgili şu değerlendirmeleri yapar: “Deyimler en az iki, en çok yedi sekiz sözcük ile kurulur. Çok uzun deyimler çok defa deyimlikten çıkmış, bozulmuştur. Bir tek sözcük ise deyim olamaz, eğer bir sözcüğün anlamı gerçek anlamından kaymışsa, o sözcük mecaz anlamında kullanılıyor veya sözcüğün birçok

anlamı var demektir. Çünkü tek bir sözcüğün pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir. Deyimde ise, bir tek sözcüğün anlamı dışında kullanılması aranmaz, en az iki sözcüğün birlikte kullanılmalarından doğan ortak anlam, gerçek anlam dışında, hatta mantık dışında olmalıdır. Yoksa bir tek sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılması, çekici bir özellik yaratamaz, belki de anlamın kaybolmasına, sözcüğün anlaşılmasına yol açar ve tek sözcük olduğu için de mantık dışına kayma söz konusu olamaz” (Hatiboğlu, 1972:195).

Deyimlerin en az iki sözcükten oluşmuş ve kalıplaşmış sözler olmaları, onların ikilemelerle ve birleşik sözcüklerle karıştırılması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bazı ikilemeleri deyim olarak değerlendirebiliriz; ancak ikilemelerin önemli bir kısmı kesinlikle deyim değildir. Aksoy’un da belirttiği üzere; “ev bark, çoluk çocuk, aşağı yukarı” gibi farklı sözcüklerle oluşturulmuş ikilemeleri deyim kabul etmek yerinde olur. “şakır şakır, sarı sarı, yavaş yavaş” gibi bir sözcüğün aynen tekrarı ile oluşturulmuş ikilemeleri ise deyim saymamak yerinde olur (Aksoy, 1988:48-49). Ancak aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemelerin “günü gününe, kaçan kaçana, boşu boşuna” örneklerinde olduğu gibi, sözcüklere çekim eki getirilerek kullanılanlarını da deyim kabul etmek gerekir (Elçin, 1993:643).

Deyimlerin birleşik kelimelerle karıştırılmasını ayrıntılı bir biçimde ele alan Hatiboğlu, şu değerlendirmeleri yapar: “Deyimlerin, en az iki veya üç sözcüğün gerçek anlamından kaydırılarak kurulması, bunların birleşik sözcüklere benzetilmesine ve birbirine karıştırılmasına yol açmıştır. Hâlbuki biçim yönünden birleşik sözcüklerde daha kuvvetli bir kalıplaşma olduğu gibi, anlam yönünden de birleşik sözcüklerde daha çok, benzetme yoluyla anlam kaymasının varlığı görülür. Deyimlerde ise daha çok mantık dışına çıkma yolu ile anlam kaymasının geliştirildiği dikkati çeker. Şöyle ki, benzetme yolu ile gözbebeği bir birleşik sözcük veya terim; mantık dışına çıkma yolu ile göze girmek, gözden düşmek birer deyimdir” (Hatiboğlu, 1972:195).

3.Deyimler anlamı güçlendirmek, söyleyişi zenginleştirmek gibi amaçlarla kullanılan özel anlatım kalıplarıdır. Konuşma ve yazı dilinde sıkça kullanılan deyimlerin herkes tarafından kolayca hatırlanıp kullanılabilmesi açısından, bu

sözler oldukça kısıdırlar. En az iki sözcükten oluşması gereken deyimler, Hatiboğlu'nun da belirlemesiyle “en çok yedi sekiz sözcük ile” (Hatiboğlu, 1972:195) kurulan anlatım kalıplarıdır.

4.Deyimler, bir taraftan anlatıma güç kazandırmak işlevinin gereği olarak, diğer taraftan da hatırda tutma kolaylığını sağlamak amacıyla aliterasyon ve asonans gibi ritm öğelerinin de kullanılmasıyla oluşturulmuş, bir tür iç uyağa sahiptirler. Bu durum en az dört sözcükten oluşan deyimlerde daha çok görülmektedir. Deyimlerde uyağın bulunduğu dikkat çeken Hatiboğlu'nun bu konu için gösterdiği örnekler şunlardır:

“azıcık aşım (aşın, aşı), kaygısız başım (başın, başı)”

“al gülüm, ver gülüm”

“dokuz kurda, bir furda (hurda)”

“bir abam var atarım, nerde olsa yatarım”

“önce can, sonra canan”

“yaşı ne başı ne”

“para isteme benden, buz gibi soğurum senden”

“eli işte gözü oynaşta”

“Edi ile Bütü Şakire dudu”

“sabreden derviş, muradına ermiş”

“ben çekeyim cefayı, eller sürsün sefayı”

“ak şeker kara şeker, bir tarafı (tarafım) soya çeker”

“dediği (dediğim) dedik, çaldığı (çaldığım) düdük”

“iki kanat bir kuyruk, kendi başına buyruk”

“kaş ile göz, kalanı söz”

“anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az”

“dazlayan daza, kel başlı kıza”

“havada bulut, sen onu (beni) unut”

“hem suçlu, hem güçlü”

“armut piş, ağzıma düş”

“hayırlıysa beri, hayırsızsa geri” (Hatiboğlu, 1972:200-201).

5.Deyimler, biçimsel özellikleri açısından genel olarak dört ayrı grupta değerlendirilebilir:

a. Kelime grubu biçimindeki deyimler: ağır aksak, ayağına çabuk, baştan aşağı, çıban başı, çıkar yol, dert ortağı, el şakası, fermanlı deli, gizli kapaklı, gözü kara vb.

b. Mastar biçimindeki deyimler: hallaç pamuğu gibi atmak, içine sinmemek, kafayı üşütmek, kefeni yırtmak, kırk dereden su getirmek, mercimeği fırına vermek, meteliğe kurşun atmak, nefes tüketmek, ölümüne susamak, sinek avlamak vb.

c. Cümle biçiminde olanlar:

Armut piş, ağzıma düş.

Atı alan Üsküdar'ı geçti.

Bu aptesle daha çok namaz kılınır.

Ciğeri görmüş bayılmış, eti görse ne yapar?

Deli bir değil ki bağlayasın, ölü bir değil ki ağlayasın.

ç. Tam bir cümle yapısında olmasa da daha çok karşılıklı konuşmalarda kullanıldığı için, eksilteli/yarım cümle niteliğinde olan deyimler:

Daha neler!

Ya herrü, ya merrü!

Yok canım!

Hadi oradan!

Cart, kaba kâğıt.

3.2.3. Anlam Özellikleri

1.Deyimler, her şeyden önce mecaz anlamlı sözlerdir. Söze anlam zenginliği katmak için başvurulan yollardan biri olan mecaz deyimlerin tamamına yakınında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, deyimlerin mümkün olduğunca kısa ve öz bir biçime sahip olmalarıyla yakından ilgilidir. Çünkü az sözcük kullanarak derin ve zengin bir anlam ifade edebilmenin en kolay yolu, atasözlerinde de olduğu gibi,

mecazlı bir anlatım tercih etmektir. Mecaz yoluyla uygun bir bağlamda kullanılan sözcüğe, gerçek anlamından oldukça farklı birçok anlam yüklenebilmektedir. Deyimlerde mecazın yoğun bir şekilde kullanımı, deyimlerin abartılı ve hayal gücünü zorlayan ifadeler olmasına yol açmıştır.

Hatiboğlu'nun da belirttiği gibi, "Deyimlerde her şeyden önce anlamda bir mübalağa yönü, mantık dışına kaçma çabası vardır. Hatta, deyimlerde olağanüstü manzaralar, hayaller, resimler çizilmeğe çalışılır. Amaç, fazlasıyla dikkati çekip anlatıma güç vermek, kolay anlatımı sağlamaktır. Çok sevinen bir insanı anlatmak için, 'etekleri zil çalıyordu' demek, her tarafı hareket halinde, gülen bir insanı göz önüne getiren, kestirme anlatım yoludur. Dikkat edilecek olursa, deyimlerde çizilen hayaller, resimler mübalağalıdır ve çok defa mantık dışıdır: 'balık kavağa çıktığı zaman, burnu kaf dağında olmak, burnu düşse almamak, ağzıyla kuş tutmak, yerin dibine geçmek, kan ağlamak, baltayı taşa vurmak' gibi" (Hatipoğlu, 1972:202).

Mecaz anlam kullanımı deyimlerin önemli özelliklerinden biri olsa da her deyim için söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle, sözcüklerin gerçek anlamlarıyla kurulmuş deyimler de vardır: "Alan razı, satan razı.", "Çoğu gitti, azı kaldı.", "Hem suçlu, hem güçlü.", "Parayla değil, sırayla.", "İyi gün dostu." vb.

2.Deyimlerin, kısa ve özlü sözler olduğuna daha önce değinilmişti. Deyimler, biçim açısından böylesine kısa olmalarına rağmen, anlam bakımından çok yoğun sözler olması; temelinde bir hikâyenin, bir anlatının olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Bu anlamda deyimlerin büyük çoğunluğu, atasözlerinde de olduğu gibi bir hikâyeden kaynaklanmaktadır.

Deyimlerin bir hikâyeden kaynaklanmasının anlatımda daha güçlü, daha verimli olabilmelerini sağladığına değinen Hatiboğlu, Türkçede kullanılan deyimlerin hemen hepsinin Nasrettin Hoca ve Bektaşî fıkralarına dayandığını belirterek şu örnekleri verir: "ipe un sermek, fincancı katırlarını ürkütmek, tavşanın suyunun suyu, yorgan gitti kavga bitti, ümidim şu dağın ardında kaldı, Halep orada ise arşın burada, hem ağlarım hem giderim" (Hatiboğlu, 1972:202).

3.Deyimlerin anlam özelliklerinden biri de çok sık olmasa da bazen birbirleriyle çelişkili ya da karşıt durumları dile getiriyor olmalarıdır. Örneğin “eğri oturalım, doğru konuşalım; aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım; delik büyük, yama küçük; ne bu perhiz, ne bu lahana turşusu” (Hatiboğlu, 1972:203) gibi deyimler birbirleriyle çelişkili ya da zıt anlamları dile getirirler. Bir çelişkiyi, zıtlığı, çatışmayı ifade eden bu tarz deyimler; deyimlerin temelinde bir hikâyenin, anlatının, özellikle bir fıkranın olduğu savını kanıtlar niteliktedir. Çünkü Dursun Yıldırım’ın da belirttiği gibi fıkraların merkezinde daima insan-toplum, toplum-insan ilişkileri yer alır. Sosyal yaşamda ortaya çıkan zıtlıklar, düşünce ve davranış farklılıklarından doğan çatışmalar fıkraların konularını oluşturur (Yıldırım, 1999:5).

3.2.4. İşlevsel Özellikleri

Deyimler temelde, anlamı zenginleştirip anlatıma güç katmak için kullanılan, ince bir dil zevkinin ve zekâsının ürünü olan sözlerdir. Bir duygu ya da düşünce, bağlama uygun bir deyimle ifade edildiğinde daha estetik olacağı gibi çok daha etkili de olacaktır.

Aksoy’un değerlendirmesiyle, atasözleri gibi deyimler de millî damga taşıyan ve millî değerleri yansıtan dil varlıklarıdır. Deyimler, milletin söz yaratma gücünden doğar ve küçük bir söz dağarcığına koca bir âlemi sığdırır (Aksoy, 1988:47).

Deyimler de atasözleri gibi aynı kültürü paylaşan insanların ortak değerleri durumundadır. Bu bakımdan, toplumun büyük çoğunluğu tarafından bilinen özel anlamlar içermeleri, deyimlerin çok sık bir biçimde kullanılmalarını sağlamaktadır.

Deyimler gibi ortak değerleri yansıtan özel anlam kalıplarını, herhangi bir sosyal ortamda kullanabilen ve kullanıldığında anlayabilen bir birey, aslında diğer insanlarla ortak bir noktada buluşmaktadır. Bu durum da bireyin daha rahat iletişim kurmasına ve gruba/topluluğa/topluma uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Böyle bakıldığında “Deyim kullanımı, atasözlerinde de olduğu gibi bireyin sosyalleşme sürecine katkıda bulunmaktadır.” diyebiliriz. Aynı topraklarda yaşayan, aynı dili konuşan insanların bir kültür birliği sağlamalarının ve bir toplum bilinci

oluşturmalarının yolunu açacak kadar önemli sosyal etkileri bulunan deyimlerin bu gibi özellikleri, bireylerin daha çok bilinçaltına seslenir.

Deyimlerin kişilerin bilinçaltına seslenmesi durumuna, iletişim bilimi açısından bakıldığında şöyle bir değerlendirmeye karşılaşmaktayız: Bilinçaltına yönelik kullanımlarda kişiler iletiyi tanımlayamazlar ve zihinlerinde yorumlayıp değerlendiremezler. Kişiler, bu şekilde bilinçaltını etkileyen ve dolayısıyla da tanımlanamayan iletiler karşısında, iletinin içeriğine göre bir koşullanmayla davranış sergilerler (Çakıroğlu, 2002:30).

3.3. Atasözleri ile Deyimlerin Karşılaştırılması

Bugün, yazılı ve sözlü kültürün hemen her alanında sıkça kullanılan atasözleri ve deyimler, aslında halk edebiyatının anonim yaratımlarıdır. Bu bakımdan atasözü ve deyim kavramları, birçok ortak özellik göstermeleriyle beraber; birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmalarını sağlayan farklı özellikler de gösterir. Bununla birlikte atasözü-deyim kavramının sık sık birbirleriyle karıştırılmakta; bir deyim atasözü gibi, bir atasözü de deyim gibi algılanıp adlandırılmaktadır. Nitekim *Türkçe Sözlük*'ün 9. ve 10. baskısında, "atasözü" (TDK, 1998:155) maddesinde atasözüne örnek olarak verilen "Atsan atılmaz, satsan satılmaz." ifadesi, Aksoy (1988:59) ve Özdemir'in (2000:52) sözlüklerinde atasözü değil, deyim olarak geçmektedirler (Çevik, 2006:57).

Çevik'e (2006:57-58) göre atasözleri ile deyimlerin karşılaştırmasını, benzer ve farklı yönlerini şu şekilde ortaya koyabiliriz:

3.3.1. Atasözleri ve Deyimlerin Benzer Yönleri

1. Atasözleri de deyimler de kısa ve öz sözlerdir.
2. Atasözleri de deyimler de kalıplaşmış sözlerdir. Ancak kalıplaşmalar, sınırlı düzeyde şartlara göre esnetilebilir.
3. Atasözlerinin de deyimlerin de büyük çoğunluğu mecaz anlam ifade eder. Ancak tamamen gerçek anlamla oluşturulmuş atasözleri de deyimler de vardır.

4.Hem atasözlerinin hem de deyimlerin büyük çoğunluğu bir hikâyeden, bir halk anlatısından kaynaklanmaktadır.

5.Atasözleri de deyimler de oluşumlarında birbirlerinden farklı zamanlara ve mekânlara ait kişilerin katkıları olduğu için anonim ürünlerdir.

6.Atasözlerinin de deyimlerin de büyük çoğunluğunda kafiyeli bir söyleyişi andıran ritm ögesi bulunur.

3.3.2. Atasözleri ve Deyimlerin Farklı Yönleri

1.Atasözleri, genel kural niteliğinde olup öğüt veren sözlerdir. Deyimler ise hem genel kural niteliğinde değildir hem de öğüt verme gibi bir kaygı taşımaz. Deyimler, bir kavramı çekici ve etkili ifade etmek için kullanılan özel anlatım kalıplarıdır.

2.Atasözleri, eksilteli örnekleri olmakla birlikte, yargı bildiren birer cümle niteliğindedirler. Cümle biçiminde olanları bulunmakla birlikte, deyimlerin büyük çoğunluğu cümle değildir.

3.Atasözleri daha net ifadelerdir. Bu nedenle bir ortamda kullanıldıklarında hemen herkes bir atasözü kullanıldığının farkındadır. Oysa deyimler, çoğu zaman cümle içerisinde çekimlenerek eritildikleri için, vermek istedikleri anlamı verdikleri hâlde, genellikle bağımsız bir söz birliği olarak fark edilmezler.

4.Deyimlerin atasözlerine oranla daha çok kullanıldıklarını söyleyebiliriz. Gün içinde hiç atasözü kullanmasak bile çoğu zaman farkında olmadan sık sık deyimlere başvurabiliriz.

4. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi sunulmuştur.

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın konusu olan yörenin mevcut atasözü ve deyim söz varlığının belirlenmesi ve tematik olarak tasnif edilmesi amacıyla öncelikle bireysel görüşmeler yapılmış ve görüşmelerden elde edilen veriler yazılı dokümanlara aktarılmıştır.

Çalışma yapılacak alanlarda yüz yüze görüşülen kişilere masal, kız isteme, düğün, çeyiz, çocukluk-gençlik-askerlik hatıraları, günlük hayat, yöresel yemekler ve oyunlar, yörenin kendine özgü kıyafetleri vb. konularda konuşmalar yaptırılmıştır. Bu konuşmalar, ses kayıt cihazları ve not alma yoluyla kayıt altına alınmış, ardından söyleyiş özellikleri dikkate alınarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Bartın ili oluşturmaktadır. Örneklemine de yörenin özelliklerini yansıması açısından birbirinden farklı mevkilerdeki köy ve mezralarda uygulama yapılmak için seçilmiş yaş, yaşadığı yer ve uygulamayı temsil yeteneği uygun olan bireyler oluşturmaktadır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Sağlıklı ve başarılı bir derleme yapabilmek için her araştırmacının, belli bir yönteminin olması gerekir. Her araştırmacı çeşitli kaynaklardan edindiği bilgi ve verilere kendi tecrübesini de katarak bir çalışma yöntemi belirleyecektir. Bu yöntemi evren ve örneklemindeki belirlediği kişilere uygular. Derleme yöntemine kaynak olarak kullanılan bu çalışmada veri toplama aracı olarak ses kayıt cihazları ve yüz yüze yapılan görüşmelerde tespit edilen malzemeler kullanılmıştır.

4.4. Verilerin Analizi

Bilgisayar ortamına aktarılan metinler üzerinde genel bir inceleme sonucunda derlemeye uygunluk niteliğine göre eleme yapılmıştır. Yine bu basamakta çalışma sahasından elde edilen veriler, diğer kaynaklar ile karşılaştırılmış ve farklı şekilleri ile de gösterilmiştir. Son olarak da çalışmanın temelini oluşturan tematik sınıflandırma aşamasına geçilmiş ve elde edilen veriler belirlenen temalara göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.1: Atasözlerinin Kaynak Eserlerle Kıyaslanması

ATASÖZLERİ	KAYNAK	Ö.A. AKSOY	N. ALBAYRAK	E. ÖZDEMİR	TDK SÖZLÜK	BAAD
Abdal ata binince bey oldum sanır.	37	+	+	+	-	-
Acele işe şeytan karışır.	37	+	+	+	+	-
Acemi nalbant sanatını, gâvur eşeğinde öğrenir.	37	+	+	+	+	-
Aç köpek fırın ağzı yıkar.	37	+	+	+	-	+
Aç tavuk rüyasında kendini darı anbarında görür.	37	+	+	+	+	+
Adam olana bir söz yeter.	37	+	+	+	-	-
Adın çıkacağına canın çıksın daha iyi.	3	+	+	+	+	-
Ağaç dik, gölgesinde otur.	37	-	-	-	-	-
Akılsuz kafanı cezasını ayaklar çeker.	37	+	+	+	+	+
Al günüde (gününde) al, sat gününde sat.	37	+	-	-	-	-
Âleme lâıyk görürsen cefayı, mutlak bir gün bulursun belayı.	37	-	-	-	-	-
Allah'ın bildiği, kuldan saklanmaz.	37	+	+	+	-	-
Altı aylık seyisliği var, kırk yıllık fişki karıştırır.	7	-	+	+	-	-
Anasına bak kızımı al, durağına bak bezini al.	11	+	+	+	+	-
Arı nefesten kuş kafesten korkar.	34	-	-	-	-	-
Armuduy sapı, üzümü (üzümün) çöpü va deme.	37	-	+	-	+	-
Asıl azmaz, kimya tozmez.	37	+	+	+	-	+
At üzerinde orak biçilmez.	37	-	+	-	-	+
Ayağını yorganına göre uzat.	37	+	+	+	+	-
Babanın zenginliği para etmez iş öğren.	37	-	-	-	-	-
Bacanak bacanağı görünce arkası harman kadar olur.	32	-	-	-	-	-
Baş başa vermeyince iş bitmez.	37	-	+	+	-	+
Başın ferah bulur dilin durursa, gönlün ferah olur elin durursa.	37	-	-	-	-	-
Bayram haftası bu, mangal tahtası değil.	37	-	-	-	+	-
Bazı eşekleri at zannedip, yem verilmez.	37	-	-	-	-	-
Bazı kadın vardır cana can katar, bazısı ise insanın canını alır.	37	-	-	-	-	-
Bedava sirke, baldan tatlıdır.	37	+	+	+	+	-
Ben deyom hallov düzündü atla, sen deyosuy galaycıda gapla.	37	-	-	-	-	-
Benim adım Hıdır, elimden gelen budur.	25	-	+	-	-	-
Besle gargayı oysun gözüyü.	37	+	+	+	+	-
Bi ağaçtan hem ok küreği, hem de bok küreği olur.	37	+	+	+	-	+
Bir elin nesi var, iki elin sesi var.	37	+	+	+	+	-

Bir kaşık çorba bağ dolaştırır, bir lokma yemek dağ dolaştırır.	37	-	-	-	-	-
Bin nasihatten bir musibet yeğdir.	1	+	+	+	+	+
Bir vuruşta, çam yıkılmaz.	8	-	+	-	-	-
Bodur tavuk her zaman piliç görünür.	22	+	+	+	+	-
Borç ödemekle, yol yürümekle biter.	37	+	+	-	+	-
Boyu güzel değil, huyu güzel olsun.	37	-	+	-	-	-
Bozacıya boza satılmaz.	14	+	+	+	+	+
Cahile söz anlatmak, deveyi hendek atlatmaktan zordur.	37	+	+	+	-	+
Cefayı çekmeyen sefanın kadrini bilmez.	37	+	+	+	-	-
Çınganın kabakta pekmezi varken uykusu gelmezmiş.	31	-	-	-	-	-
Cihanda yar ol, bâr olma.	5	-	+	-	-	-
Civcivli tavuğun ibiği kızarmaz.	37	-	-	-	-	-
Çengelde kokmuş etim mi var?	37	-	-	-	-	-
Çingenler çayda döğüş etmiş de taş bulamamışlar.	7	-	-	-	-	-
Çobanın gönlü olursa, tekeden süt çıkarır.	37	+	+	+	+	-
Çoğu ararsan, azı bulamazsın.	37	-	+	-	-	+
Çürük bina temel tutmaz.	37	+	+	+	-	+
Çürük iple kuyuya inilmez.	17	-	+	-	-	+
Dağa giden baltasını, suya giden heltesini yükler.	23	-	+	-	-	+
Davullu düğünü ekmeği olmaz.	37	-	-	-	-	-
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	37	+	+	+	+	-
Dedikodu, basit insanların eğlencesidir.	37	-	-	-	-	-
Değirmenin masrafı çoktur, döndüğünden bilinmez.	37	-	+	-	-	-
Deli deliyi görünce sopasını saklar.	24	+	+	+	-	-
Deli kız, akıllı gelin olur.	30	-	-	-	-	-
Deli öküzüyo goşumu iyi olur.	37	-	+	-	-	-
Derede sel almaz tepede yel almaz.	1	+	+	+	-	+
Diyrenden korkan porsuk, harmana girmez.	37	-	+	-	-	+
Doğrunuy yardımcıısı Allah'tır.	37	+	+	-	-	-
Dostun eyisi doğru yolu gösterir. Kötü olan dost değildir, adam astırır.	37	-	+	-	-	-
Dün dündür bugün bugün.	21	-	-	-	-	-
Dünya malı, külden tepecükdü.	37	+	+	+	-	-
Düşüne düşüne görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.	37	+	+	-	-	+
Eceli gelen köpek, cami avlusuna siyemiş.	37	+	+	-	+	+
Eden bulur, inleyen ölür.	37	+	+	+	-	-
Edepli edebinden susar, edepsiz ben susturdum sanır.	21	-	-	-	-	-
Eğri bacanın, doğru dumanı tüter.	27	-	+	-	-	-
Ekmeden biçilmez.	37	+	+	+	+	+
Ekmeği fırıncıdan al da noksan olsun.	34	+	+	+	-	+
Ekmeğini katığına denk eden aç kalmaz.	37	-	+	-	-	+
Ekmeğin çığnenmeden yutulmaz.	13	-	+	-	-	+
El için, kendini ateşe atma.	37	+	+	+	-	+
Eline tükür, önüne bükül, işini kendin bitür.	37	-	-	-	-	-
Emanet atın guzgunu, yukarı çıkarken kopar.	37	+	+	+	-	+
Emanete hiyanetlik olmaz.	37	+	+	+	-	-
Engelden döngel köhnümez.	12	-	-	-	-	-
Er olan, ekmeğini taştan çıkartır.	37	-	-	-	-	-
Eşeğe binmeden maksat, ayak sallamaktır.	37	-	-	-	-	-
Eşeği saldım çayıra, mevlâm kayıra.	37	-	-	-	-	-
Eşeği sattık katır aldık, başa belayı satın aldık.	37	-	-	-	-	-
Eşeğin kuyruğu kararından fazla uzamaz.	37	-	-	-	-	-
Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme, kimi uzun, kimi kısa der.	37	+	+	+	-	-
Eşek, götüdüğü yükten yimez.	37	-	-	-	-	-

Ev alma, komşu al.	37	+	+	+	+	-
Evdeki hesap çarşıya uymaz.	37	+	+	+	+	-
Evvela hesap, sonra kasap.	37	-	+	-	-	-
Fıkaranın töngeli köhnür mü?	37	-	-	-	-	-
Gaplı gurba gabıynan, herkes erbabiynan.	37	-	+	-	-	-
Gazanmayınca gazan kaynamaz.	37	+	+	+	-	+
Gel demesi kolay ama git demesi zordu.	37	+	+	+	-	-
Goca öküz, otluk yıkımında doymuş.	37	-	+	-	-	+
Gorkunuy ecele faydası yokdu.	37	+	+	+	+	-
Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi.	37	+	+	+	-	-
Gönül istemezse ev yapmaz.	37	-	-	-	-	-
Görene gün çok, yürüene yol çok.	2	-	+	-	-	-
Gün karası gider, yüz karası gitmez.	20	-	+	-	-	+
Gülme komşuna, gelir başına.	6	+	+	+	+	+
Güvenme ele, kaptırma sele.	14	-	-	-	-	-
Güzele bakmak sevaptır.	36	+	+	+	-	-
Hacı hacıyı Mekke'de, hoca hocayı tekkede, deli deliyi dakkada bulur.	2	+	+	+	-	-
Hak diyince su durur.	24	+	+	+	-	-
Hendeği atlatıncaya kadar gavura dayı derler.	37	+	+	+	+	-
Her işin bir yokuşu vardır.	37	-	-	-	-	-
Her şeyi söylesen dostun olmaz, söylemesen karnın almaz.	19	-	-	-	-	-
Her yorulduğun yere, han yapılmaz.	37	-	+	-	-	-
Irmak kıyısından yer alma göçer, komşudan kız alma kaçar.	37	-	-	-	-	-
İslanmadan balık tutulmaz.	29	-	-	-	-	-
İhtiyarlar sıra sıra, gençler ara sıra ölür.	7	-	+	-	-	-
İnsan yaşar amma ateşte pişmez.	37	+	+	+	-	-
İnsanın alacasu içinde, hayvanın alacasu dışıdadu.	37	+	+	+	-	-
İnsanlar düşüne düşüne ne hamamlar yaptırırlar, ne hanlar.	37	-	-	-	-	-
İnsanoğlu çiğ süt emmiş bilemezsin fendini, insanoğlundan daima sakınacaksın kendini.	37	+	+	+	+	-
İş gördün sıvış, ekmek gördün giriş.	7	-	-	-	-	-
İşleyen ışıldarmış, işlemeyen mışıldarmış.	37	+	+	+	-	+
İt itine, it de kuyruğuna buyurmuş.	37	+	+	-	+	-
İyi oğul katar yer, kötü oğul satar yer.	25	-	+	-	-	+
İyilik iyilik olsa, koca öküze bıçak olmaz.	37	+	+	+	-	-
Kaç sevaptan, kurtul günahtan.	37	-	+	-	-	-
Kadın hem gül hem de kül eder.	37	-	+	-	-	-
Kadıya yalan, karıya inan olmaz.	12	-	+	-	-	-
Kağrı devrilince yol gösteren çok olur.	28	+	+	+	+	-
Kar yağar iz örtülür.	3	-	+	-	-	-
Kâr eşekte, söz uşakta.	27	-	+	-	-	-
Karanlıkta göz kırılmaz. (deyim şekli var TDK 2005)	37	-	-	-	-	-
Karnımı tok tut, başını serin; ayağını sıcak tut, düşünme derin.	11	+	+	-	-	-
Kasap sevdiği deriyi yere yatırırmiş.	18	-	-	-	-	-
Kendi güzelden kırk günde bıklır, huyu güzelden ömür boyu bıklmaz.	37	+	+	+	-	-
Kendine yapılmasını istemediğini, başkasına yapma.	37	-	-	-	-	-
Keskin sirke, küpüne zarar verir.	37	+	+	+	-	+
Kestane kirpisinden çıkmış, kabuğunu beğenmemiş.	37	-	+	-	+	-
Kına günü edük aranmaz.	26	-	-	-	-	-
Kız kıskıda, gelin baskıda.	35	-	-	-	-	-
Kızı kızken görme, gelin olunca gör.	17	+	+	-	-	-
Kimse yemezse guş gurba yer.	4	-	-	-	-	-

Koca kuş, akranıyla uç.	15	-	+	-	-	-
Köpeğin baklavada hakkı olmaz.	37	+	+	+	-	-
Köpek, köpeği ısırılmaz.	37	+	+	+	-	-
Kör ölünce badem gözlü olur.	37	+	+	+	+	-
Kötü komşu insanı elek, tekne sahibi yapar.	37	+	+	+	-	-
Kötü niyetle iyi murada erilemez.	37	-	-	-	-	-
Köy boncuğu köye takılmaz.	11	-	-	-	-	-
Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.	27	+	+	+	-	+
Merhametten maraz doğar.	37	+	+	+	-	-
Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.	37	+	+	+	-	-
Ne ekersen onu biçersin.	22	+	+	+	-	-
Nerde hareket, orda bereket.	37	+	+	+	+	-
Oğlan aldı oyuna, çoban aldı koyuna gitti.	37	-	+	-	-	-
Oğlumun hasta oluşuna yanmam, huyunun değiştiğine yanarım.	28	-	-	-	-	-
Oğul olsun da çelden, çöpten olsun.	37	-	+	-	-	-
Oynamasını bilmeyen gelin, "Yerim dar." demiş.	37	+	+	+	-	-
Öküzün yazın harmanda pislediği, kışın saman olarak önüne gelirmiş.	9	+	+	-	-	-
Ölüsü olan ağlamasın, delisi olan ağlasın.	37	+	+	+	-	+
Ölüyü öldürene sürükletirler.	37	-	-	-	-	-
Paran çoksa kefil ol, işin yoksa şahit ol.	33	+	+	+	-	-
Parası olan bulgur kaynatır, parası olmayan bıyık parlatır.	10	+	+	+	-	+
Sakla samanı gelir zamanı.	37	+	+	+	+	+
Saman pazarında, cevahir satılmaz.	37	-	+	-	-	+
Sevilen yere git, ar eyleme; sevilmeyen yere gidip de yerini dar eyleme.	37	+	+	+	-	-
Sırça köşkte oturuyorsan, komşuna taş atma.	16	+	+	+	+	-
Şalgam suya girince yağ oldum sanmış.	37	+	+	-	-	-
Tarlada işi olmayanı, harmanda gözü olmaz.	37	+	+	+	+	+
Taşma suylan değirmen dönmez.	37	+	+	+	+	-
Tavuk güdülmez.	37	-	-	-	-	-
Tilkiye sormuşlar: Kızarmış tavuk yer misin? Gülmekten cevap verememiş.	2	+	+	+	-	-
Toplum içinde eşeğin kuyruğunu kesme, mahna veren çok olur.	1	-	-	-	-	-
Uşağı işe yolla, peşyiden kendiy git.	37	+	+	+	-	+
Uzağa kız verme, yiter gider; yakına kız ver, gelir gider.	5	-	-	-	-	-
Ümit fakirin ekmeğidir.	37	+	+	+	-	-
Üzüm üzüme, baka baka kararır.	37	+	+	+	+	-
Vakitsiz öten horozun başı kesilir.	37	+	+	+	+	-
Varsa pulun elalem kulun, yoksa pulun cehennem yolun.	37	+	+	+	-	-
Ya bu deveyi güdesiy ya bu diyardan gidesiy.	37	-	+	+	-	-
Yaz gününde gölgede yatmayı, kış günü ekmeği esmer olur.	37	-	-	-	-	-
Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.	37	+	+	+	-	-
Yedeğe gelmeyen attan, kocasından sonra kalkan avrattan hayır gelmez.	37	-	-	-	-	-
Yuva yıkanın yuvası yıkılır.	37	-	-	-	-	-
Yükü çeken öküz emme bağırın tekerlekle.	37	-	-	-	-	-
Zahmetsiz rahmet olmaz.	10	+	+	+	+	+
Zenahat altın bilezükdür.	37	+	+	+	-	-
Zengin dağdan aşırır, fakara düz yolda şaşırır.	37	+	+	+	+	-
Zor oyun bozâ.	37	+	+	+	+	-
Zulm eder mi kuluna Hüdâ'sı, kişinin çektiği kendi cezası, dili belası.	37	-	-	-	-	-

Tablo 4.2: Deyimlerin Kaynak Eserlerle Kıyaslanması

DEYİM	KAYNAK	Ö.A. AKSOY	M. E. SARAÇBAŞI	TDK SÖZLÜK	BAAD
Acıacına yapmak	11	+	+	+	-
Açık düşmek	7	-	+	+	-
Açık gelen çay koymak	2	-	-	-	-
Açlıktan Cıkcıklar'ın bağındaki gorkuluk gadar galmak	13	-	-	-	-
Adam ayırmak	29	-	+	-	+
Adam danamak	4	-	-	-	-
Adam etmek	1	+	+	+	-
Adem hatırına yapmak	36	-	-	-	-
Âdetlerin galkması	21	-	-	-	-
Afakî konuşmak	24	-	-	-	-
Afeti cihan olmak	3	-	-	-	-
Ağız birliği etmek	12	-	+	+	-
Ağlaya sızlaya gelmek	19	-	-	-	-
Ağzı yüzü yamulmak	23	-	-	-	-
Ağzında sözü çıynayıp durmak	23	-	-	-	-
Ahduman etmek	27	-	-	-	-
Ahretlik olmak	8	+	+	+	-
Ak elinde gezmek buralara gelmek	18	-	-	-	-
Akıl sır erdirememek	16	+	+	+	-
Akımı olmamak	15	-	-	-	-
Aklı kıt olmak	5	-	+	-	+
Aklını zıpllatmak	35	-	-	-	-
Akrep gibi sokmak	6	-	+	+	-
Akşama gadar kavuruyolar, sabaha gadar savuruyolar	14	+	-	+	-
Akşamı kaybetmek	9	-	-	-	-
Alacağım bir iğne, çeliğin okkasından bana ne	13	+	-	-	-
Alakaya maydanoz olmak	5	-	-	-	-
Alayına kurşun sıkmak	17	-	-	-	-
Alayı gelsin	10	-	-	-	-
Âlâ kazığı gibi durmak	24	-	-	-	-
Aldı yürüdü	28	-	+	-	-
Algını almak	32	+	+	+	-
Allah artusun	20	-	+	+	-
Allah bin Halil İbrahim bereketi versin	21	-	+	+	-
Allah bir tuttuğuyu bin etsin	2	-	-	-	-
Allah bir ya sabır	36	-	-	-	-
Allah daim eylesin	1	-	-	-	-
Allah deyim	27	-	-	-	-
Allah ne muradı varsa vesin	12	-	-	-	-
Allah tuttuğunu altın etsin	6	-	-	-	-
Allah uzun ömürler versin	9	-	-	-	-
Allah vere de	17	+	+	+	-
Allah'ın bildiğini kuldan saklamak	10	-	+	-	-
Allah'ın izniyle	26	-	-	-	-

Allı morlu olmak	5	+	+	+	-
Almazdan gelmek	29	-	-	-	-
Aman ey	2	-	-	-	-
Ana yarısı	31	-	+	+	-
Anafor savmak	3	-	+	-	-
Anasına yandıgım	16	-	-	-	-
Anay güzel mi	1	+	+	-	-
Andıbında olmak	9	-	-	-	-
Ar haya olmamak	17	-	-	-	-
Arası yok	18	-	-	-	-
Arayı koymak	12	-	-	-	-
Arkası sağlam olmak	35	-	+	-	-
Arkuru gitmek	28	-	-	-	-
Arpaya katsan at yemez, kepege katsan it yemez	4	+	+	-	+
Aşağısı sakal yukarısı bıyık	26	+	+	+	+
Aşam yatmak bilmesiy zabah galkmak bilmesiy	2	-	-	-	-
Aştan kuru gelmek	34	-	-	-	-
Ataş almak	6	-	+	+	-
Atların hinkirilemesi gibi	12	-	-	-	-
Avans vermek	2	-	-	+	-
Ayak altında çiğnaklamak	14	-	+	+	-
Ayarı olmamak	23	-	-	-	-
Ayna o ney kız egelen	19	-	-	-	-
Ayı ayına yazılmak	1	-	-	-	-
Ayı postu gibi olmak	27	-	-	-	-
Ayı pötüğü gibi yuvarlanmak	36	-	-	-	-
Ayrı köpürmek	8	+	+	+	-
Ayrı düşmek	29	-	+	+	-
Azı çoğu olmamak	17	-	-	-	-
Bâ bak	31	-	+	+	-
Baba yadigârı olmak	10	-	-	-	-
Babamın oğlu ya	5	-	+	-	-
Bağdat'tan gelmek	26	-	-	-	-
Bağır çağır	2	-	+	+	-
Bahis konusu olmak	19	-	-	+	-
Baklava düzmek	1	-	-	-	-
Baklava açmak	4	-	-	+	-
Bana göre Almanya	6	-	-	-	-
Bana göre hava hoş	2	+	+	-	-
Banka gibi para basmak	13	-	+	+	-
Bar bar bağurmak	5	-	+	+	-
Bardak delünmüş	27	-	-	-	-
Baş aşağı gitmek	36	+	+	-	-
Baş belası olmak	12	+	+	-	-
Baş göz olmamak	29	-	-	-	-
Başı bağlanmak	2	+	+	+	-
Başında davul çalmak	2	-	-	-	-
Başında köçek oynatmak	14	-	-	-	-
Bel bel bakmak	8	-	+	-	-
Bel kıvrırmak	1	-	+	+	-
Belaya gel beri demek	34	-	-	-	-
Ben nerelere gidey	10	-	-	-	-
Berek gibi kız	17	-	-	-	-
Beşon gibi olmak	8	-	-	-	-

Beyni delinmek	28	-	-	-	-
Bıçak kemiğe dayanmak	11	+	+	+	-
Bi bilen yapman	26	-	-	-	-
Bi eli yavda, bi eli balda	17	+	+	+	-
Bihamlada gelmek	29	-	+	+	-
Bi öteye bi beri gitmek	23	+	+	+	-
Bil mukabil olmak	6	-	-	+	-
Bileğine kuvvet	25	-	+	+	-
Bir dirhem hasta çorbası tasta	20	-	-	-	-
Bir fırt çekmek	5	-	+	-	-
Bir gıdım	31	-	-	-	-
Bir sokum	7	-	+	-	-
Bir vurup on saymak	19	-	-	-	-
Bi ton sopa yemek	17	-	+	-	-
Borcunan harcınan yapmak	17	-	-	-	-
Bostan çapası gibi olmak	12	-	-	-	-
Bostanda olmayınca ne acısı ne datlısı	1	-	-	-	-
Boya başlık yakılmak	8	-	-	-	-
Bökelek konmuş gibi koşmak	27	-	-	-	-
Bundan iyisi Şam'da kayısı	36	-	-	-	-
Burun kıvırmak	16	+	+	+	-
Buyur etmek	19	+	+	+	-
Buzâ gibi kaçmak	22	-	-	-	-
Büyük baş	19	-	-	+	-
Cahil cühela	34	-	-	-	-
Camı çerçeveyi dökmek	8	-	+	+	-
Can alıcı	26	-	+	+	-
Can çıkması	14	-	+	+	-
Can daralması	5	-	-	-	-
Candır o	10	-	-	-	-
Canı gitmek	7	+	-	+	-
Canı pahasına	6	-	+	+	-
Canı tez olmak	10	+	+	+	-
Cennetlik olmak	14	-	-	+	-
Cevüz dokumak	27	-	-	-	-
Cevüz endümek	17	-	-	-	-
Cılkı çıkmak	36	+	+	+	-
Cıt gada olmak	23	-	-	-	-
Ciğerleri bayram etmek	5	-	+	+	-
Cin gada olmak	28	-	-	-	-
Cingan çadırı gibi olmak	29	-	-	-	-
Cingan çalıya Kürt oynaya	32	+	+	-	-
Cins cins konuşmak	30	-	-	-	-
Cuzak kurmak	7	-	-	-	-
Cüçük gibi ıslanmak	2	-	-	-	-
Çabıldamak durmak	1	-	-	-	-
Çakkıdı çıkkıdı oynamak	29	-	-	-	-
Çamura yatmak	26	-	+	+	-
Çeküç gibi olmak	10	-	-	-	-
Çevirge çevirmek	5	-	-	-	-
Çeyrek ekmeğin bismillası	17	-	-	-	-
Çift kat gitmek	14	-	-	-	-
Çok bakasıy	15	-	-	-	-
Çöpten samandan olmak	27	+	+	+	-

Çuvalları aktarmak	19	-	-	-	-
Dağda domuzu eksik olmak	20	-	+	-	-
Dağları yıkmak	10	+	+	-	-
Dalavereye getirmek	1	-	+	+	-
Daral gelmek	7	-	-	-	-
Dav kaçgunu olmak	1	-	-	-	-
Davulları zıplatmak	31	-	-	-	-
Daynak çatmak	17	-	-	-	-
... debertlememek	18	-	-	-	-
Dediğim dedik çaldığım düdük	15	+	+	+	-
Def et gitsin	28	-	-	+	-
Değmen daşı gibi olmak	2	-	-	-	-
Dekmük yemek	36	-	+	+	-
Deli gibi dönmek	12	-	+	+	-
Deli olmak	8	-	+	+	-
Demem o ki	7	+	+	+	-
Demür gibi olmak	34	-	-	-	-
Derdest etmek	14	-	+	+	-
Dereyi görmeden paçaları sıvamak	26	+	+	+	+
Derisi kalın olmak	10	-	-	-	-
Dert çekmek	12	-	+	+	-
Dey tane	3	-	-	-	-
Deyme insan yapamaz	5	-	-	-	-
Dır dır etmek	27	+	+	+	-
Dibine düşmek	8	-	-	-	-
Dilinde diken olmak	14	-	-	-	-
Diliy ganiya çekilsin	29	-	-	-	-
Dillemezliğe vurmak	17	-	-	-	-
Dingili kaymak	2	-	-	-	-
Din iman asılmak	4	-	-	-	-
Diş kıran	16	-	-	-	-
Dişe diş, kana kan	30	-	-	-	-
Dizginleri koy vermek	5	+	-	+	-
Dizi dizine oturmak	17	-	-	-	-
Dokuz bızlamak	36	+	+	+	-
Dokuz fırın ekmek yemek	31	+	+	-	-
Dost bellemek	4	-	-	-	-
Dost kazığı	11	+	-	-	-
Dörtköşe olmak	6	-	+	+	-
Döşek yatak yatmak	18	-	+	+	-
Dudak kıvrırmak	28	+	+	+	-
Durmak dinlenmek bilmemek	21	+	+	+	-
Dut yaprağında kaç göz kadar olmak	35	-	-	-	-
Dünkü çocuk olmak	36	+	+	+	-
Ebsem durmak	10	-	-	-	-
Eccük olmak	22	-	-	-	-
Ecelin olurum	19	-	-	-	-
Egen, begen, şegen	12	-	-	-	-
... eğitmek	1	-	-	-	-
Ehti kibarı gibi olmak	27	-	-	-	-
Ekin etmek	8	-	-	-	-
Ekmek elden su gölden	24	+	+	+	+
Ekmek mushaf çarpsın	17	-	+	+	-
Ekmek va yir misiy	31	-	-	-	-

Ekseriye gelmek	2	-	-	+	-
El aman dilemek	6	+	+	+	-
El bayramlamak	26	-	-	-	-
El emeği, göz nuru	8	+	+	+	-
El pençe divan durmak	14	+	+	+	-
El vermek	9	+	+	+	-
Elâleme madara olmak	36	-	+	+	-
Elin çalışacağına ağzın çalışıyor	29	-	-	-	-
Elini veren kolunu kurtaramaz	15	+	+	+	-
Eliniy hamuruynan, erkek işine karışmak	6	+	+	+	-
Elinin körü	3	+	+	+	-
Emrine âmâde olmak	17	-	+	-	-
Endögün olmak	1	-	-	-	-
Esamesi okunmamak	21	+	+	+	-
Eski dadı olmamak	32	-	-	-	-
Eski kulağı kesiklerden olmak	27	-	+	-	-
Eşğine höyt mü dedik	26	-	-	-	-
Eşikten atlamak	34	-	-	+	-
Eşref saatine denk gelmek	29	+	+	+	-
Etemiy arpa tarlası gibi yandık valla	14	-	-	-	-
Etin ne budun ne	11	+	+	+	-
Ev alayı	1	-	-	-	-
Eveleyip gevelemek	6	+	+	+	-
Evücüklenip durmak	17	-	-	-	-
Eyiküdü yapmak	6	+	+	+	-
Eylence etmemek	4	-	-	-	-
Eyni baş	12	-	-	-	-
Eyvan sermek	5	-	-	-	-
Ezber yapmak	24	+	+	+	-
Fazla açılmamak	9	-	-	-	-
Ferman seninse dağlar da benim	24	-	-	-	-
Fındık kadar olmak	27	-	-	-	-
Fıkaralık çekmek	19	-	-	-	-
Fıra olmak	31	-	-	-	-
Fırdalaya dönmek	10	-	-	+	-
Fitik atmak	2	-	-	-	-
Fitne fesat olmak	22	+	+	+	-
Gabak çiçeği gibi açılmak	1	+	+	+	-
Gağnı yanmak	5	-	-	-	-
Gağnının yağları erimek	29	-	-	-	-
Gağnı cız etmek	3	-	-	-	-
Gaplıgurba gibi gitmek	8	-	-	+	-
Gaşuk çalmak	11	-	-	-	-
Gazını almak	2	-	-	-	-
Geceyi gündüzü karıştırmak	19	-	-	-	-
Gel gel havası çalmak	27	-	-	-	-
Gelmeç bacaklı olmak	12	-	-	-	-
Geri dur	14	+	+	+	-
Gerisin geri	6	+	+	+	-
Gerisin geri oturmak	29	-	-	-	-
Geviş getirmek	13	-	-	+	-
Gıcık olmak	17	+	+	+	+
Gıran giresice	1	+	+	+	-
Gız evli olmak	4	-	-	-	-

Gız sen va ya	18	-	-	-	-
Gocabuam gibi ıkıştamak	24	-	-	-	-
Gocaya gitmek	2	-	-	-	-
Gönül eğlemek	5	+	+	+	-
Gökterlere batmak	31	-	-	-	-
Göle yatmak	10	-	-	-	-
Gönlü aktarılmak	34	-	-	-	-
Gösterip gösterip çekmek	1	-	-	-	-
Göz boyamak	3	+	+	+	-
Gözü gönlü açılmak	19	+	+	+	-
Gözü paradan başka bir şey görmemek	26	-	-	-	-
Gözünde tütme	24	+	+	+	-
Gulluk faresi gibi olmak	11	-	-	-	-
Gurak gelmek	14	-	-	-	-
Gurt yisin	22	-	-	-	-
Gurtla yimeyesicele, derelere dolmayasacıla	28	-	-	-	-
Guru guru kirenne, başımıza gelen ne?	5	-	-	-	-
Gücünü göstermek	12	-	-	-	-
Güle gaynaşa gitmek	6	-	-	-	-
Güle güle ölmek	21	-	+	-	-
Güle oynayışa	14	-	-	-	-
Gülecek hâl kalmamak	19	-	+	+	-
Gülerken havalara çıkmak	27	-	-	-	-
Gün be gün	17	-	-	-	-
Gün yeri ağarmak	10	-	-	-	-
Güne erememek	25	-	-	-	-
Ha bismillah	29	-	-	-	-
Ha gayret	1	-	-	-	-
Ha hay güley bari	6	-	-	-	-
Ha Kel Hasan, ha Hasan kel	17	+	+	-	-
Haber zıplatmak	8	-	-	-	-
Hadi anam hadi	36	-	-	+	-
Hadi canım	2	+	+	+	-
Hakır hakır gülmek	24	-	-	-	-
Hakkını vermek	31	+	+	+	-
Halamın bıyığı olsaydı amcam olurdu	4	-	-	-	-
Halef selef olmak	12	+	+	+	-
Hâli mecali kalmamak	17	-	+	+	-
Hamam taşı gibi üste çıkmak	1	-	-	-	-
Hanya'yı Konya'yı göstermek	16	+	+	+	-
Har vurup harman savurmak	26	+	+	+	-
Harala gürele	9	-	-	+	-
Harami kesilmek	10	-	-	-	-
Hararetini almak	19	-	-	-	-
Harman dövmek	2	-	-	+	-
Harman yeri gibi olmak	34	-	-	-	-
Harman savurmak	18	-	-	+	-
Hasretlik kuşu gibi olmak	5	-	-	-	-
Haşamat etmek	36	-	-	-	-
Haşça onu bileydin	2	-	-	-	-
Haşır neşir olmak	27	+	+	+	-
Hatır kırmamak	21	-	-	-	-
Havanın boşalması	3	-	-	-	-
Havasını almak	28	+	+	+	-

Havasını indirmek	6	-	-	-	-
Hayali cihana değer	17	-	-	-	-
Hayatını yaşamak	12	+	+	+	-
Hayhayları gelmek	8	-	-	-	-
Her sakallıya dede demek	4	-	+	+	+
Her şeye maydanoz olmak	5	-	+	-	-
Her taraf derya deniz	33	-	-	-	-
Hızır'ın eli deymiş	10	-	-	-	-
Hiç de bile	32	-	+	+	-
Hiç patıramamak	6	-	-	-	-
Hidayete ereceğine zıvanadan çıkmak	5	-	-	-	-
Hoppala paşam Malkara Keşan	24	-	+	-	-
Hökümet gibi olmak	27	-	+	+	-
Huri güzel olmak	12	-	-	-	-
Hüvyâ hüvyâ	11	-	-	-	-
Iccak başa geçmek	17	-	-	-	-
Ih mih etmek	26	+	+	+	-
Işık etmek	8	-	-	-	-
İbretiâlem için darağacında sallandırıcaksın	4	-	+	+	-
İçi acımak	3	-	+	-	-
İçi cız etmek	6	+	+	+	-
İçi içini yemek	27	+	+	+	-
İğne atsay başa düşmek	2	+	+	+	-
İki seksen bir doksan uzanmak	36	-	+	+	-
İki sözünden biri	3	-	-	-	-
İlaç olmak	26	-	-	-	-
İlkin yapmak	14	-	-	-	-
İllet kesilmek	5	-	+	+	-
İmama türkü söyletmek	27	-	-	-	-
İmamın abdest suyu gibi olmak	14	-	-	-	-
İmkân dâhilinde olmak	23	-	+	-	-
İnadım inat olmak	6	+	+	+	-
İnsan azmanı olmak	34	-	+	-	-
İnsan dağnamak	18	-	-	-	-
İnsana kaynamak	2	-	-	-	-
İşe koşmak	7	+	+	+	-
İşte Halep işte arşın	29	+	+	-	-
Kaba kaçmak	10	-	-	-	-
Kadere boyun eğmek	10	-	+	+	-
Kadın başına	7	-	-	-	-
Kadın kadına	5	-	+	+	-
Kadın kısmısı	2	-	-	-	-
Kadırga kıyamet	21	-	-	-	-
Kafa dağıtmak	27	-	-	-	-
Kafa kol girişmek	8	-	-	-	-
Kafadan kakma	31	-	-	-	-
Kafası mahşer yeri olmak	5	-	-	-	-
Kalbi burkulmak	26	-	+	+	-
Kalbi nasır tutmak	17	-	-	-	-
Kalibını göstermemek	11	+	+	+	-
Kan be kan olmak	28	-	-	-	-
Kan yürümek	22	-	-	-	-
Kanaat devirmek	14	-	-	-	-
Kancaya takılmak	5	-	-	-	-

Kantarın topuzunu kaçırmak	36	+	+	+	-
Kantin kuntin	3	-	-	-	-
Kapak sökmek	12	-	-	-	-
Kapana kısılmak	8	+	+	+	-
Kar toplamak	36	-	-	-	-
Kara kuru olmak	26	-	+	+	-
Karalar bağlamak	6	+	+	+	+
Karış karış etmek	7	-	+	+	-
Karman çorban	15	+	+	+	-
Katakülliyeye getirmek	3	-	+	+	-
Kavuk belası	19	-	-	-	-
Kendi bildüğüne gitmek	24	-	-	-	-
Kepeyle verip kazanla almak	24	+	+	+	-
Kesmük gada yememek	1	-	-	-	-
Keyfine bakmak	34	-	+	+	-
Keyfinin içine limon sıkamak	8	-	-	-	-
Kıl kapmak	3	-	-	+	-
Kıpraşıp durmak	1	-	-	-	-
Kıran giresice dereye dolasıca	14	-	-	-	-
Kıs kıs gülmek	17	-	+	+	-
Kıvr kıvr olmak	5	-	+	+	-
Kıyamet alameti	17	-	-	-	-
Kıyrdam konuşması	20	-	-	-	-
Kimin nesi kimin fesi	2	-	+	+	-
Kimiy arabası gacırdasa, ona bine	9	+	+	+	+
Koltuk meraklısı	26	-	-	-	-
Koltuk sevdası	17	-	-	-	-
Korku salmak	11	-	-	-	-
Köküne kıran girmek	21	-	-	-	-
Kötü gün dostu	8	+	+	+	-
Kulaklarını dört açmak	14	-	-	-	-
Kurban çıkarmak	27	-	-	-	-
Kutlu gün	31	-	-	-	-
Küçül de cebime gir	10	-	-	-	-
Künke basmak	15	-	-	-	-
Küpür almak	2	-	-	-	-
... kovaklamak	6	-	-	-	-
Laf salatası yapmak	9	-	-	+	-
Laf toplamak	12	-	-	-	-
Lafa tutmak	18	+	+	+	-
Lafı geçmek	19	-	-	+	-
Laftan anlamak	5	-	+	+	-
Lembellek oturmak	27	-	-	-	-
Lom lom konuşmak	24	-	-	-	-
Maaşını saçmak	8	-	-	-	-
Maçası sıkamak	28	-	+	-	-
Madaf olmak	5	-	-	-	-
Mahalleye maskara etmek	29	-	+	+	-
Mahşer oynamak	36	-	-	-	-
Mail olmak	33	-	+	+	-
Makineli tüfek gibi saydırmak	28	-	+	+	-
Mamuduy malağı gibi bön bön bakmak	6	-	-	-	-
Mane bulmak	2	-	-	-	-
Marta olmak	7	-	-	-	-

Maskara gibi olmak	24	-	-	-	-
Maskaralığa düşmek	19	-	-	-	-
Maskaralık etmek	34	-	-	+	-
Masraf çıkarmamak	27	-	-	-	-
Maşallahı var	12	+	+	+	-
Mazak olmak	1	-	-	-	-
Memleketi yıkmak	17	-	-	-	-
Merakta kalmak	5	-	+	+	-
Merdiman çıkarmamak	1	-	-	-	-
Mesele etmek	24	+	+	+	-
Meydan kavgası	36	-	-	-	-
Midesi bayram etmek	2	-	-	-	-
Miadı dolmak	10	-	+	+	-
Miskinler tekkesi	3	+	+	+	-
Morgu boylamak	12	-	-	-	-
Möl möl bakmak	24	-	-	-	-
Muhakeme etmek	31	-	-	+	-
Muhallebi çocuğu	35	-	+	+	-
Mukavemetli adam olmak	26	-	-	-	-
Müdana etmemek	14	-	-	+	-
Mühlet vermek	11	-	+	+	-
Münasip olmak	23	-	-	+	-
Müşteri toplamak	29	-	-	-	-
Nalina da vur mihına da vur	22	-	-	-	-
Naz niyaz etmek	5	-	-	-	-
Nazarı itibarı	21	-	+	+	-
Ne alaka	4	-	-	-	-
Ne alıp da veremediği var	8	+	+	+	-
Ne beri ne berkatı galmak	6	-	-	-	-
Ne biley	29	-	-	-	-
Ne ev var, ne ocak; ne kap var, ne kacak	3	-	-	-	-
Nefsi müdafaa	27	-	-	+	-
Ne için sen	19	-	-	-	-
Ne idüğü belirsiz	11	+	+	+	-
Nerede o günler	14	-	-	-	-
Neşter atmak	17	-	+	+	-
Ney oldum budalası	19	+	+	+	-
Nifak tohumları ekmek	7	-	-	+	-
Ninna yapmak	1	-	-	-	-
Nişanı atmak	10	-	+	+	-
Ocağa düşmüş gibi	24	-	-	-	-
Ocağından ayrı yaşamak	2	-	-	-	-
Ocak tenciresi gibi	2	-	-	-	-
Ocak tütmek	24	-	-	-	-
Oflayıp durmak	8	+	+	+	-
Oh ne âlâ memleket	18	-	-	-	-
O kadar	17	-	+	+	-
Olanlar oldu	26	-	-	-	-
Olurunu bulmak	17	-	-	+	-
Omuz dayamak	22	-	-	-	-
On arşın gömleğini giyip şimdi toprak olmak	19	-	-	-	-
Ondan sonracıma	5	-	-	-	-
Onnan birlik	14	-	-	-	-
Onunla bununla	31	-	-	-	-

Orta yolunu bulmak	12	-	+	+	-
Ortalık yerde yapmak	31	-	-	-	-
Otuz iki dişini dökmek	26	-	-	-	-
Oynadıkça oynayası gelmek	23	-	-	-	-
Oyun tezgâhlamak	8	-	-	-	-
Oyunbozanlık etmek	32	+	+	+	-
Öğendere istemek	3	-	-	-	-
Öküz trene bakar gibi bakmak	10	-	+	+	-
Öküzden süt çıkarmak	34	-	-	-	-
Ölü evine mi geldik	27	-	-	+	-
Ömürsün vesselam	4	+	+	+	-
Önü kavurğa kavurur arkası harman savurur	7	-	+	-	-
Ösger çarpması	2	-	-	-	-
Ösger önünde durmak	28	-	-	-	-
Öteye git beri git	11	-	-	-	-
Öynüne koşmak	29	-	-	-	-
Pabuç aşındırmak	12	+	+	+	-
Pallayarak gelmek	1	-	-	-	-
Pamuk şekeri gibi olmak	17	-	-	-	-
Paralı pullu olmak	2	-	+	-	-
Paraya minmek	24	-	-	-	-
Partal bacak gibi, cigara somak gibi	5	-	-	-	-
Patike tarlası gibi	36	-	-	-	-
Paşa paşa yapmak	20	+	+	+	-
Pazar kurmak	1	-	-	-	-
Perde çekmek	3	-	+	-	-
Peygamber ocağı	19	-	-	-	-
Peyke çökmek	7	-	-	-	-
Pıtırak gibi olmak	34	-	+	+	-
Pirinç denesi gibi olmak	35	-	-	-	-
Post pahalı olmak	2	-	-	-	-
Postalları bağlamak	11	-	-	-	-
Postunu kurutmak	31	-	-	-	-
Pusu atmak	7	-	-	-	-
Rahmet olasıca	5	-	-	-	-
Rengârenk olmak	1	-	-	-	-
Sâ deyverey	24	-	-	-	-
Sabah ola hayrola	29	-	+	+	-
Sabahlar olmasın	32	-	-	-	-
Safalar getirdiniz	12	-	-	-	-
Sağmalık inek	4	-	-	-	-
Sağ elin verdiğiinden sol elin haberi olmaması	8	-	-	+	-
Sağ eliyle verip sol eliyle almak	17	+	-	+	-
Sakalım yok ki sözüm dinlensin	31	+	+	+	-
Satışa gelmek	27	-	-	-	-
Sayvan yapmak	14	-	-	-	-
Selam durmak	6	-	-	-	-
Selamete ermek	30	-	-	-	-
Sen bülüsüy	10	+	+	+	+
Sen de süpürge teli ben deyim guş kafası	27	-	-	-	-
Sen kahyası mısıy	9	-	-	-	-
Sendeki rahat beyde yok	11	-	-	-	-
Ses vermek	26	+	+	+	-
Seyire bakmak	8	-	-	-	-

Sıfıra sıfır katmak	23	+	+	+	-
Sıklat basmak	12	-	-	-	-
Sıracalı olmak	11	-	-	-	-
Sinirleri atmak	2	-	-	-	-
Sofra vermek	25	-	-	-	-
Soğan yavan yemek	19	-	+	-	+
Sopa diye hart hart etmek	8	-	-	-	-
Soru makinesi	4	-	-	-	-
Sovan cücüğü	28	-	-	-	-
Soy sop temizlemek	5	-	-	-	-
Soy muk soymak	4	-	-	-	-
Söz almak	19	+	+	+	-
Söz temsili konuşmak	17	-	+	-	-
Söz yek Allah tek	24	-	-	-	-
Sözünde durmak	8	+	+	+	-
Sözünü vermek	26	+	+	+	-
Sözünü yerde koymak	14	-	-	-	-
Su gibi geçmek	22	-	-	-	-
Sudan çıkmış balığa dönmek	29	-	+	+	-
Sudan sebep	21	-	-	-	-
Sular kadar ömrün olsun	6	-	-	-	-
Sulu götürüp susuz getirmek	31	+	+	+	-
Suratı mahkeme duvarı gibi olmak	11	+	+	+	-
Suratını eşek görsün	19	-	-	-	-
Suyundan da koy	28	-	-	-	-
Suyunu çıkarmak	1	-	-	-	-
Sürçi lisan etmek	2	+	+	+	-
Süsken öküz gibi	10	-	-	-	-
Süt yalamış kediyeye dönmek	1	+	+	+	-
Şaka çekememek	17	-	-	-	-
Şamar oğlanına dönmek	24	+	+	+	-
Şan olmak	23	-	+	-	-
Şartusun olmaz	1	-	-	-	-
Şehadet getirmek	8	-	+	+	-
Şekerden mi yapıldın	5	-	-	-	-
Şekli şemali değişmek	36	-	-	-	-
Şeytan gıdıklamak	34	-	-	-	-
Şeytan tüyü var bu hınzırın	1	-	+	+	-
Şıpr şıpr damlamak	32	-	-	-	-
Şükranlık kesmek	2	-	-	-	-
Tabiri caizse	27	-	-	+	-
Tahtalıköyü boylamak	14	+	+	+	-
Tahtaya vurmak	32	-	-	-	-
Tâ lâ yüzüme bakıya	8	-	-	-	-
Tantana etmek	21	-	+	+	-
Taşı gediğine oturtmak	2	+	+	+	-
Tava gelmek	8	-	+	+	-
Tazı gibi seyitmek	12	-	-	-	-
Tefe koyup çalmak	29	+	+	+	-
Tekerine taş sokmak	26	+	+	+	+
Telefondan istetmek	4	-	-	-	-
Telaşe etmek	13	-	-	+	-
Telaşeye düşmek	8	-	+	+	-
Telaşeye vermek	15	-	+	+	-

Temenni etmek	19	-	-	+	-
Temize yatmak	24	-	-	-	-
Teneşür tahtalarına yayıl	5	-	-	-	-
Tepen takla olmak	27	-	+	+	-
Ters düz etmek	6	-	-	-	-
Tersi tersine gelmek	27	-	-	-	-
Tersine dönmek	2	+	+	+	-
Teşebbüs etmek	24	-	-	+	-
Tevekkeli değil	4	-	-	+	-
Tey tâ	29	-	-	-	-
Tez canlı olmak	2	+	+	+	-
Tıpkısının aynısı	34	-	-	+	-
Tırkız vurmak	14	-	-	-	-
Tıv gibi olmak	9	-	+	+	-
Tilki kafalı olmak	1	-	-	-	-
Tohuma kaçmak	22	-	-	-	-
Toprağına rahmet	31	-	-	-	-
Tovuğa, hayvana verecek bulamamak	20	-	-	-	-
Tövbeler tövbesi	19	-	-	-	-
Türke çovurmak	10	-	-	-	-
Ucuza gitmek	14	-	-	+	-
Uçuk kaçık olmak	2	-	-	+	-
Ufak at civcivler de yesin	3	-	-	+	-
Urba kesmek	26	-	-	-	-
Uskut durmak	13	-	-	-	-
Usul konuşmak	29	-	-	+	-
Uşak algı	4	-	-	-	-
Uykular keder olmak	5	-	-	-	-
Uyuz ol da kaşınacak dırnak bulama	12	-	-	-	-
Üç gün yatak dördüncü gün toprak	27	-	-	-	-
Üç kuruşa memleketi satmak	4	-	-	-	-
Üçkâğıt çevirmek	17	-	-	-	-
Ürendeyle dürtmek	6	-	-	-	-
Üstüne para vermek	2	-	-	-	-
Üzerime afiyet, sağlık	26	+	+	+	-
Vakit eğlemek	21	-	-	-	-
Velhasıl kelâm	12	-	-	+	-
Vermezse Mabut neylesin Mahmut	8	-	+	+	-
Vidalarını sıkmak	21	-	-	-	-
Vuruy beni	5	-	-	-	-
Ya Allah bismillah	26	-	+	+	-
Yağmurlu havada su vermemek	28	-	-	-	-
Yakı yakmak	31	-	+	+	-
Yalap diye sönmek	8	-	-	-	-
Yalap şalap olmak	2	-	+	+	-
Yaldır yaldır etmek	19	-	-	-	-
Yan duruvamak	27	-	-	-	-
Yandı gülüm keten helva	34	-	-	+	-
Yangun olmak	24	-	-	-	-
Yaraya tuz basmak	31	+	+	+	-
Yardan geçmek	3	-	+	+	-
Yat dediği yerde yatmak kalk dediği yerde kalkmak	17	+	+	+	-
Yatağa yapışmak	1	-	-	-	-
Yatıya kalmak	32	-	+	+	-

Yaygara çıkarmak	12	+	+	+	-
Yenilir yutulur cinsten olmamak	5	+	+	+	-
Yerde ağnanmak	22	-	-	-	-
Yere bakan, yürek yakan	1	+	+	+	-
Yerle yeksan olmak	26	+	+	+	-
Yidivüy önüye, yimedüvüy ardıya	3	+	+	+	-
Yok yok	33	+	+	+	-
Yoldan çıkarmak	6	+	+	+	-
Yolundan koymak	4	-	-	-	-
Yorgan dümdüz yastıkta şu kadarcık kız	27	-	-	-	-
Yularından boşanmak	10	-	-	-	-
Yumurtlayacak tavuk gibi dolaşmak	14	-	-	-	-
Yüke koşmak	18	-	-	-	-
Yüke yazmak	2	-	-	-	-
Yüksekte atıp tutmak	4	+	+	+	-
Yüre bayılmak	17	-	+	+	-
Yürülek gitmek	29	-	-	-	-
Yüzünkörü düşmek	5	-	-	-	-
Yüzü gözü eğri olmak	11	-	-	-	-
Yüzü suyu hürmetine	24	+	+	+	-
Yüzüne çalmak	29	-	-	-	-
Zabah günden beri bitmemek	31	-	-	-	-
Zamane gençleri	3	-	-	-	-
Zarar ziyan olmamak	34	-	-	-	-
Zehrini akıtmak	8	-	-	-	-
Zıvanadan çıkmak	11	+	+	+	-
Zihninde yer etmek	28	-	-	-	-
Zihnini kurcalamak	27	+	+	+	-

Yukarıdaki tablolarda verilen atasözleri ile deyimlerin derlemesine destek sağlayan kişi ve kaynakça aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 4.3):

Tablo 4.3: Derlemeye Kaynak Kişiler

AD-SOYAD	BÖLGE	DOĞUM YERİ VE YILI	MESLEK
1.HATİCE CANBAZ	AKÇALI	BARTIN-1928	EV HANIMI
2.OSMAN ERÇETİN	TERKEHALİLLER	BARTIN-1938	EMEKLİ
3.HATİCE KAYA	TERKE MUTAF	BARTIN-1958	EV HANIMI
4.HATİCE GÜNEŞ	BAYIRYÜZÜ	BARTIN-1955	EV HANIMI
5.NAZİFE ÖZDEMİR	ÇAYIR	BARTIN-1929	EV HANIMI
6.HATİCE UÇAR	AKAĞAÇ	BARTIN-1949	EV HANIMI
7.EMİNE ÖZTÜRK	KURTKÖY	BARTIN-1932	EV HANIMI
8.PEMPE TOKGÖZ	TERKEHALİLLER	BARTIN-1957	EV HANIMI
9.SEYDE ERÇETİN	BÜYÜKKIRAN	BARTIN-1956	EV HANIMI
10.FATMA TOKGÖZ	TERKEHALİLLER	BARTIN-1955	EV HANIMI
11.MUSTAFA TOKER	HELKEME	BARTIN-1963	EMEKLİ
12.NECLA ÖZDEMİR	ZAFER	BARTIN-1948	EV HANIMI
13.BEYHAN ERDEM	ZAFER	BARTIN-1945	EV HANIMI
14.HASAN BAYRAKTAR	CEYÜPLER	BARTIN-1931	EMEKLİ
15.MELEK DEMİRCİ	ARIT	BARTIN-1954	EV HANIMI
16.RUKİYE KOÇ	ÇANAKÇILAR	BARTIN-1935	EV HANIMI
17.ÖMER KOÇ	AYDINLAR	BARTIN-1950	SERBEST
18.TANER UZUN	GÜRGENPINARI	BARTIN-1971	MOBİLYACI
19.AYHAN AYDIN	ÇAYIR	BARTIN-1972	İMAM
20.HANİFE AYDIN	BÜYÜKKIRAN	BARTIN-1944	EV HANIMI
21.HASAN ÖZDEMİRALP	AKÇALI	BARTIN-1947	MEMUR
22.SELMA EROL	KOZCAĞIZ	BARTIN-1973	İŞÇİ
23.KADRIYE KIZILELMA	YANAZ	BARTIN-1956	EV HANIMI
24.ŞENDOĞAN ÇIVAK	AKPINAR	BARTIN-1976	MERMERCİ
25.ZELİHA AÇIKGÖZ	KIZILELMA	BARTIN-1953	EV HANIMI
26.AHMET ÖZYER	BÜYÜKKIRAN	BARTIN-1978	İŞÇİ
27.HEDİYE BULUT	GERİŞ KATIRCI	BARTIN-1948	EV HANIMI
28.MUZAFFER CAN	ÇAKRAZ	BARTIN-1952	EMEKLİ
29.AHMET METİN	GERİŞ	BARTIN-1952	EMEKLİ
30.ÖMER KÖRCAN	KURTKÖY	BARTIN-1952	EMEKLİ
31.FATMA KÖRCAN	KURTKÖY	BARTIN-1951	EV HANIMI
32.AHMET GÜNEY	YANAZ	BARTIN-1948	EMEKLİ
33.ZEYNEP ERFİDAN	KAYADİBİ	BARTIN-1966	EV HANIMI
34.MUSTAFA AYCAN	ESENYURT	BARTIN-1962	GÜVENLİK
35.EMİNE YAY	AKAĞAÇ	BARTIN-1964	EV HANIMI
36.KİBAR CUMUR	AKAĞAÇ	BARTIN-1954	İNŞAATÇI
37.Çilsüleymanoğlu, Selahattin (1996); <i>Bartın Halk Kültürü</i> , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.			

Derleme Sonucu Elde Edilen Atasözlerinin Anlamları ve Kaynaklarda Bulunduğu Şekilleri

-A-

Abdal ata binince bey oldum sanır: Yeterli eğitimi olmayan görgüsüz insanlar önemli bir konuma geldiklerinde, böbürlenip çalım satmaya başlar ve çevrelerindeki insanlara tepeden bakmaya başlarlar (Albayrak, 2009:84).

1.Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır (Aksoy, 1988:106).

2.Abdal ata binmiş, bey oldum sanmış./ Abdal ata binmiş kendini bey sanmış (Albayrak, 2009:84).

3.Abdal ata binmiş bey oldum sanmış (Özdemir, 2009:10).

Acele işe şeytan karışır: Düşünüp taşınmadan ivedi olarak yapılan işten iyi sonuç beklenmemesi gerektiğini anlatan bir söz (TDK, 2005:5).

Acemi nalbant sanatını, gâvur eşeğinde öğrenir: Bir işin yabancısı olan, eli işe alışmamış, bir işi beceremeyen (TDK, 2005:6).

1.Acemi nalbant kürt (gâvur, ahmak) eşeğinde (öğrenir, usta olur) dener kendini (Aksoy, 1988:107).

2.Acemi nalbant, çoban (ahmak, gâvur) eşeğinde öğrenir./ Acemi nalbant kafir eşeğinde öğrenir./ Acemi nalbant, Kürt eşeğinde dener kendini (Albayrak, 2009:87).

3.Acemi nalbant kürt eşeğinde (öğrenir, usta olur) dener kendini (Özdemir, 2009:11).

4.Acemi nalbant gâvur eşeğinde öğrenir (TDK, 2005:6).

Aç köpek fırın ağzı yıkar: Aç bir insanın, karnını doyurabilmek için yapamayacağı iş yoktur. Yaşamak için olağanüstü bir güçle her şeye saldırır (Özdemir, 2009:16).

1.Aç köpek fırın (-i, fırın damı, duvarı) deler (yıkar) (Aksoy, 1988:112).

2.Aç kedi dolap deler./ Aç köpek fırın damını deler./ Aç köpek fırın deler (Albayrak, 2009:91).

3.Aç köpek fırın yıkar (Özdemir, 2009:16).

4.Aç kedi dolap deler./ Aç tavuk yığın dağıtır (TDK, 2009:28).

Aç tavuk rüyasında kendini darı anbarında görür: İnsanlar, yokluğunu, yoksulluğunu çektikleri şeyler için olmayacak hayaller, düşler kurar (TDK, 2005:10).

- 1.Aç tavuk (düşünde) kendini buğday (arpa, darı) ambarında sanır (görür) (Aksoy, 1988:113).
- 2.Aç tavuk kendini arpa (buğday, darı) ambarında görür (sanır)./ Aç tavuk uykusunda darı görür (Albayrak, 2009:93).
- 3.Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır/ Aç tavuk düşünde darı görür (Özdemir, 2009:16).
- 4.Aç tavuk kendini arpa anbarında sanır (TDK, 2005:10).
5. Aç tavuk düşünde darı (buğaday, harmanı) görür./ Aç tavuk rüyasında darı görür (TDK, 2009:28).

Adam olana bir söz yeter: İnsanlar birbirleriyle olan ilişkilerini konuşarak sürdürürler. Bir insan kendisine verilen öğüdü dinliyorsa, o insan üstün niteliklere sahiptir. Ancak söyleneni yapmayan, tekrar tekrar kendisine söz söyleten insani, karakter yönünden eksik bir insandır (Albayrak, 2009:99).

Adın çıkacağına canın çıksın daha iyi: Kötü bir özellikle anılmaktansa ölmek daha iyidir.

Ağaç dik, gölgesinde otur: Bugünden hazırlık yapanlar daha sonra zor şartlarda rahat ederler.

Akılsuz kafanı cezasını ayaklar çeker: Bir işte düşüncesiz ve ihmalkâr davranan kişi her türlü olumsuz sonuca katlanır (TDK, 2005:52).

- 1.Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayaklar çeker (Aksoy, 1988:130).
- 2.Akısız başın altında, sefil taban ne çeker/ Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayaklar çeker (Albayrak, 2009:125).
- 3.Akılsız başın cezasını ayaklar çeker (Özdemir, 2009:29).
- 4.Akılsız başın cezasını ayaklar çeker (TDK, 2005:52).
5. Akılsız başın altında sefil taban ne çeker (TDK, 2009:21).

Al günüde (gününde) al, sat gününde sat: Alınacak şey, en iyi ve en ucuz olduğu zaman alınmalıdır. Verilecek şey ve borç da zamanında verilmelidir. Geç kalınırsa kötü koşullarla karşılaşılabilir (Aksoy, 1988:136).

- 1.Al gününde al; ver gününde ver (Aksoy, 1988:136).

Âleme lâıyk görürsen cefayı, mutlak bir gün bulursun belayı: Başkasının başına gelen kötü durumu hoş karşılamamak gerekir. Çünkü aynı duruma biz de düşebiliriz.

Allah'ın bildiği, kuldan saklanmaz: Bazı bilgiler vardır ki herkes tarafından bilinmesinde bir sakınca yoktur. Bu tür bilgiler gizlenmemeli, yeri geldiğinde başkalarına da anlatılmalıdır (Albayrak, 2009:146).

Altı aylık seyisliği var, kırk yıllık fıski karıştırır: Kimi kişiler deneyimsiz ve bilgisiz olmasına karşın büyük işlere el atarlar. Çözemeyecekleri, üstesinden gelemeyecekleri sorunlarla uğraşmaya kalkarlar (Özdemir, 2009:38).

Anasına bak kızını al, durağına bak bezini al: Bir kızın karakterini öğrenmek isteyenler, anasının durumunu göz önüne alırlarsa aldanmamış olurlar (TDK, 2005:92).

1. Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al (Aksoy, 1988:147).
2. Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al (Albayrak, 2009:159).
3. Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al (Özdemir, 2009:42).
4. Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al (TDK, 2005:92).

Arı nefesten, kuş kafesten korkar: Her türün kendine özgü özellikleri vardır. Bazı şeyler kişiden kişiye farklılık gösterebilir.

Armuduy sapı, üzümü (üzümün) çöpü va deme: Her şeye kusur bulmak, hiçbir şeyi beğenmemek (TDK, 2005:122).

1. Armudun sapı var, üzümün çöpü var (Albayrak, 2009:170).
2. Armudun sapı var, üzümün (veya kirazın) çöpü var demek (TDK, 2005:122).

Asıl azmaz, kimya tozmaz: Soylu ve temiz olan birinden kötülük beklememek gerekir; kötülük, ancak soysuz ve karakersiz olan kimselerden beklenebilir (Albayrak, 2009:175).

1. Asıl azmaz, bal kokmaz; (Kokarsa kaymak kokar, aslında ayran var) (Aksoy, 1988:155).
2. Asıl azmaz, asılsızdan vefa gelmez (Albayrak, 2009:174). Asıl azmaz, atlas bezmez./Asıl azmaz, bal kokmaz; asılsızdan kerem gelmez./ Asıl azmaz, bal kokmaz; kokarsa çökelek (yağ, kaymak) kokar, çünkü aslı (cinsi) ayrandandır (ayrandır)./ Asıl azmaz, kemal bozmaz./ Asıl azmaz, soy kovmaz (Albayrak, 2009:175).
3. Asıl azmaz, bal kokmaz (Özdemir, 2009:46).

4.Asıl azmaz, atlas bezmez./ Asıl azmaz, bal kokmaz; kokarsa yağ (kaymak) kokar, aslında ayran var (aslı katıktır)./ (TDK, 2009:46) Asıl azmaz kemal bozmaz (TDK, 2009:47).

At üzerinde orak biçilmez. Bir iş yapılırken o işe en uygun yöntem hangisi ise o yöntem tercih edilmelidir (Albayrak, 2009:187).

1.At üstünde ekin biçilmez (Albayrak, 2009:186). At üstünde odun kırılmaz (Albayrak, 2009:187).

2.At üstünde odun kırılmaz (TDK, 2009:52).

Ayağını yorganına göre uzat: İnsan giderlerini gücüne ve gelirine göre düzenlemelidir. Bu bakımdan gücümüzü aşan işlere girişmekten kaçınmalıyız. Söz gelimi, kazandığımız kadar harcamalıyız (Özdemir, 2009:55).

-B-

Babanın zenginliği para etmez iş öğren: Babadan kalan miras hor kullanılırsa çabuk tükenir. Evlat, çalışarak para kazanmasını bilmeli ve malını artırmalıdır.

Bacanak bacanağı görünce arkası harman kadar olur: Birbirinin halinden anlayan insanlar yan yana gelince birbirinden destek alırlar, mutlu olurlar.

Baş başa vermeyince iş bitmez: İnsanlar yardımlaşma, dayanışma yoluyla işleri kolayca bitirirler (Özdemir, 2009:65).

1.Baş başa vermeyince (verilmeyince) taş yerinden kalkmaz (Albayrak, 2009:227).

Başın ferah bulur dilin durursa, gönlün ferah olur elin durursa: İnsanlar söyledikleri sözlere ve yaptıkları işlere dikkat ederlerse rahat ederler, sıkıntı çekmezler.

Bayram haftası bu, mangal tahtası değil: Şaka sözü konu ile hiçbir ilgisi olmayacak biçimde ters anlamak (TDK, 2005:228).

1.Bayram haftasını mangal tahtası anlamak (TDK, 2005:228).

Bazı eşekleri at zannedip, yem verilmez: Duruma ve kişiye göre yapılacak işler değişmelidir. Her durum için aynı şeyler uygulanmaz.

Bazı kadın vardır cana can katar, bazısı ise insanın canını alır: İnsanı canından bezdiren kadınlar da vardır. İnsana hayatı sevdiren kadınlar da vardır.

Bedava sirke, baldan tatlıdır: Masrafsız ve emeksiz elde edilen şeyler insana hoş gelir (TDK, 2005:231).

1.Bedava sirke baldan tatlıdır (tatlı olur) (Aksoy, 1988:184).

Ben deyom hallov düzünde atla, sen deysuy galaycıda gapla: Söylenilen söz ile karşıdaki kişi tarafından anlaşılanın farklı olduğunu belirtir.

Benim adım Hıdır, elimden gelen budur: İnsandan gücünün ve yeteneklerinin üstünde bir şey istenmemeli (Albayrak, 2009:238).

Besle gargayı oysun gözüyü: İyilik edip yetiştirdiğin öyle sütü bozuk kimseler vardır ki sana en büyük kötülüğü yaparlar (Aksoy, 1988:185).

Bir ağaçtan hem ok küreği, hem de bok küreği olur: Bir aileden iyi insan da çıkar, kötü insan da çıkar (Albayrak, 2009:250).

1.Bir ağaçta gül de biter diken de./ Bir ağaçtan okluk da çıkar bokluk da (Aksoy, 1988:192).

2.Bir ağaçta gül de biter diken de (Albayrak, 2009:249). Bir ağaçtan çeç küreği de çıkar b.. küreği de./ Bir ağaçtan okluk da çıkar b..luk da çıkar (Albayrak, 2009:249).

3.Bir ağaçta gül de biter diken de./ Bir ağaçtan okluk da çıkar bokluk da (Aksoy, 2001:72).

4.Bir ağaçtan çeç küreği de çıkar, bok küreği de (TDK, 2009:30).

Bir elin nesi var, iki elin sesi var: Birçok işi insan tek başına yapamaz. Böyle işler için mutlaka başka insanlarla işbirliği yapılmalıdır (Albayrak, 2009: 254-255).

1.Bir (tek) elin nesi var, iki elin sesi var. (Bir elin sesi çıkmaz)/ Bir elin sesi çıkmaz (Aksoy, 1988:195).

2.Bir elin sesi(şamatası) çıkmaz (Albayrak, 2009:254).

Bir kaşık çorba bağ dolaştırır, bir lokma yemek dağ dolaştırır: Gözü yükseklerde olmayan, azla yetinmeyi bilen insanlar; kıt imkânları kullanarak birçok zorluğu rahatlıkla yenebilir.

Bin nasihatten bir musibet yeğdir: Bir insana binlerce defa öğüt vermektense o insanın ansızın gelen bir felaket yaşamaması veya bir olayı bizzat yaşamaması daha iyidir (Albayrak, 2009:248).

1. Bin nasihattan bir musibet yeğdir. (Aksoy, 1988:190) Bir musibet (felaket) bin nasihattan yeğdir (Aksoy, 1988:198).
2. Bin nasihatten bir musibet yeğdir./ Bin öğütten bir serencam yeğdir (Albayrak, 2009:248). Bir musibet, bin nasihat (Albayrak, 2009:261).
3. Bir musibet bin nasihatten yeğdir (Özdemir, 2009:76).
4. Bir musibet bin nasihatten yeğdir (TDK, 2005:1422).
5. Bin öğütten bir serencam yeğdir (TDK, 2009:30).

Bir vuruşta, çam yıkılmaz: Bir sonuca ulaşmak, arzu edileni elde etmek için gösterilen ilk gayretler yetmediğinde, hemen işin arkasını bırakmamak gerekir.

1. Bir vurmakla deve devrilmez./ Bir vurmakla (vuruşla) ağaç devrilmez (Albayrak, 2009:264).

Bodur tavuk her zaman piliç görünür: Kısa boylular olduklarından daha genç gösterirler (TDK, 2005:291).

1. Bodur tavuk her gün piliç (Aksoy, 1988:200).
2. Bodur tavuk, her gün piliç (Albayrak, 2009:267).
3. Bodur tavuk her gün piliç (Özdemir, 2009:78).
4. Bodur tavuk her gün (veya her dem) piliç (TDK, 2005:291).

Borç ödemekle, yol yürümekle biter: Birden ödenmeyen bir borç azar azar verilerek ödenebilir (TDK, 2005:298).

1. Borç ödemekle, yol yürümekle tükenir (Aksoy, 1988:202). Yol yürümekle, borç ödemekle (vermekle) (tükenir) (biter) (Aksoy, 1988:479).
2. Borç verilmekle, yol yürümekle tükenir (Albayrak, 2009:270).
3. Borç ödemekle (veya vermekle) yol yürümekle tükenir (TDK, 2005:298).

Boyu güzel değil, huyu güzel olsun: İnsanın dış görünüşünün güzel oluşu değil; iyi karakter sahibi, akıllı ve düşünceli olması değerli kılar (Albayrak, 2009:273).

1. Boya, başa bakma, huya, huşa bak./ Boya bosa bakma, huya suya bak./ Boyu güzelden usanılır; ama huyu güzelden usanılmaz (Albayrak, 2009:273).

Bozacıya boza satılmaz: Bir işin ustasına o işin nasıl yapılacağı öğretilemez (Albayrak, 2009:271).

1.Bostancıya tere satılmaz (Aksoy, 1988:203). Tereciye (bostancıya) tere (tarhuncuya tarhun) satılmaz (Aksoy, 1988:447).

2.Bostancıya kelek satılır mı?/ Bostancıya kelek satılmaz./ Bostancıya tere satılmaz (Albayrak, 2009:271). Tereciye (bostancıya) tere satılmaz (Albayrak, 2009:829).

3.Bostancıya tere satılmaz (Özdemir, 2009:80). Tereciye tere satılmaz (Özdemir, 2009:257).

4.Tereciye tere satmak (TDK, 2005:1958). (*deyim şekli var*)

5.Bostancıya kelek satılmaz (TDK, 2009:70).

-C-

Cahile söz anlatmak, deveyi hendek atlatmaktan zordur: Anlama ve kavrama gücü olmayan kimselere gerçekleri hiçbir zaman anlatamayız. Zorlamak da boşuna olur (Özdemir, 2009:85).

1.Cahile söz (laf) anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur) (Aksoy, 1988:210).

2.Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür./ Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir./ Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez (Albayrak, 2009:284).

3.Cahile söz anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (Özdemir, 2009:85).

4.Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez (TDK, 2009:75).

Cefayı çekmeyen safanın kadrini bilmez: Zahmet çekilmeden güzel olan hiçbir şeye ulaşamaz (Albayrak, 2009:287).

1.Cefayı çekmeyen safanın kadrini bilmez (Aksoy, 1988:213).

2.Cefayı çekmeyen âşık, safanın kadrini (kıymetini) bil(e)mez (Albayrak, 2009:287).

3.Cefayı çekmeyen, safanın kadrini bilmez (Özdemir, 2009:87).

Cınganın kabakta pekmezi varken uykusu gelmezmiş: Akli başka bir işte olan kişi o işini halledene kadar gözü başka şey görmez.

Cihanda yar ol, bâr olma: İnsan bu dünyada yaşadığı sürece diğer insanlara yararlı olmayı, onlara yardım etmeyi amaç edinmeli; başkalarına yük olmaktan kaçınmalıdır (Albayrak, 2009:290).

Civcivli tavuğun ibiği kızarmaz: Her işin belirli dönemleri vardır. O zaman geçirildiğinde artık gerçekleşmez.

-Ç-

Çengelde kokmuş etim mi var?: Acele etmek çok önemli durumlar haricinde gereksizdir.

Çingenler çayda döğüş etmiş de taş bulamamışlar: Her an elinizin altında olan bir şey, aranınca bulunmaz.

Çobanın gönlü olursa, tekeden süt çıkarır: Kişi istediğinde olmayacak gibi görünen işlere çözüm yolu bulur (TDK, 2005:443).

- 1.Çobanın gönlü olursa (olunca) tekeden yağ (süt) çıkarır (Aksoy, 1988:220).
- 2.Çobanın gönlü olunca (olursa) tekeden peynir (süt, yağ) çıkarır./ Çobanın gönlü olursa, tekeden teleme çalar (yapar) (Albayrak, 2009:220).
- 3.Çobanın gönlü olursa tekeden yağ çıkarır (Özdemir, 2009:93).
- 4.Çobanın gönlü olursa tekeden yağ (veya süt) çıkarır (TDK, 2005:443).

Çoğu ararsan, azı bulamazsın: Açgözlülük edip daha fazlasını elde etmeye çalışan biri, elindekini de yitirebilir (Albayrak, 2009:309).

- 1.Çoğa tamah eden, yoğa tamah eder (Albayrak, 2009:309).
- 2.Çoğa tamah eden, yoğa tamah eder (TDK, 2009:82).

Çürük bina temel tutmaz: Kimi nesnelere ve varlıklar iyice eskir, zamanla işe yaramaz bir duruma düşer. Böyle eskimiş, işe yaramaz duruma düşmüş bir nesneyi ne kadar uğraşırsak uğraşalım yararlı bir duruma getiremeyiz (Özdemir, 2009:97).

- 1.Çürük tahta çivi tutmaz (Aksoy, 1988:225).
- 2.Çürük tahta, çivi(mıh) tutmaz (Albayrak, 2009:317).
- 3.Çürük tahta çivi tutmaz (Özdemir, 2009:97).

Çürük iple kuyuya inilmez: İşe yaramayan düşüncelerle veya kendine güvenmeyen, yeteneksiz insanlarla hiçbir işe girişmemek gerekir (Albayrak, 2009:317).

- 1.Çürük iple kuyuya inilmez./ Çürük merdivenle dama çıkılmaz (Albayrak, 2009:317).

2.Çürük iple kuyuya inilmez./ Çürük merdivenle dama çıkılmaz (TDK, 2009:84).

-D-

Dağa giden baltasını, suya giden heltesini yükler: Kişi hangi işi yapıyorsa, o işle ilgili araç gereçleri yanında bulundurmak zorundadır (Albayrak, 2009:320).

1.Dağa giden baltasını, suya giden helkesini yükler (Albayrak, 2009:320).

2.Dağa giden baltasını, suya giden helkesini yükler (TDK, 2009:84).

Davullu düğünü ekmeği olmaz: Bazı durumlarda istediğimiz her şey olmayabilir. Olanla yetinmeyi bilmeliyiz.

Davulun sesi uzaktan hoş gelir: Öyle durumlar vardır ki içinde yaşayan kimseyi rahatsız eder; uzaktan bakan ise ona imrenir.

1.Defin sesi uzağa hoş gelir (TDK, 2009:87).

Dedikodu, basit insanların eğlencesidir: Erdem sahibi nitelikli insanlar dedikodu yapmaz.

Değirmenin masrafı çoktur, döndüğünden bilinmez: Birinin karakteri hakkında bilgi sahibi olmak kolay değildir. Bundan dolayı başta yüze gülen insanlar olmak üzere, birlikte olunan insanlara fazla güvenmemek gerekir (Albayrak, 2009:328).

1.Değirmen damı zindandır, döndüğünden bilinmez; insan kısmı şeytandır, güldüğünden bilinmez (Albayrak, 2009:328).

Deli deliyi görünce sopasını saklar: Saldırgan kimse, kendisi gibi birine saldırmaktan çekinir (Aksoy, 1988:231).

1.Deli deliyi görünce değneğini (çomağını) saklar (gizler) (Aksoy, 1988:231).

2.Deli deliyi görünce, çomağını (değneğini) gizler (Albayrak, 2009:331).

3.Deli deliyi görünce değneğini saklar (Özdemir, 2009:102).

Deli kız, akıllı gelin olur: Kız, gelin olunca gerçek sorumluluk sahibi olur.

Deli öküzü goşumu iyi olur: Aşırı ve taşkın davranışları olan kimseler, kendilerinden beklenenin üstünde yararlı işler yaparlar (Albayrak, 2009:233).

Derede sel almaz tepede yel almaz: Bir işe girişirken o işe zarar verecek durumları göz önünde bulundurmalıyız (Özdemir, 2009:104).

- 1.Derede tarla sel için, tepede harman yel için (Aksoy, 1988:235).
- 2.Derede tarla sel için, tepede harman yel için (Albayrak, 2009:341).
- 3.Derede tarla sel için, tepede harman yel için (Özdemir, 2009:104).
- 4.Derede tarla açma sel alır (TDK, 2009:91).

Diyrenden korkan porsuk, harmana girmez: Karşılaşacağı zorlukları göze alamayan kimseler, hiçbir işe girişemez (Albayrak, 2009:357).

- 1.Dirgene dayanamayan porsuk, harmana girmez(gelmez) (Albayrak, 2009:357).
- 2.Dirgene yanaşmayan (dayanmayan) porsuk, harman kıyısına yanaşmaz (harmana girmez) (TDK, 2009:95).

Doğrunuy yardımcısı Allah'tır: İşlerinde doğruluktan ayrılmayan kişiye Tanrı her zaman yardım eder (Aksoy, 1988:244).

- 1.Doğrunun yardımcısı Allah'tır (Aksoy, 1988:244).
- 2.Doğrunun yardımcısı Allah'tır./ Doğruya Hak yardımcı olur./ Doğruya Hak yardımcıdır./ Doğruya Tanrı yardımcı (Albayrak, 2009:361).

Dostun eyisi doğru yolu gösterir. Kötü olan dost değildir, adam astırır: Dost, insana kötülük istemeyen ve onu iyi yola yönlendiren kimsedir (Albayrak, 2009:365).

- 1.Dost bizi iyi yola öğütleyendir (Albayrak, 2009:365). Dost kim? Doğru yola öğütleyen (Albayrak, 2009:366).

Dün dündür bugün bugün: Arkamızda bıraktıklarımıza değil daima önümüze bakmamız gerekir.

Dünya malı, külden tepecükdü: Kazandıklarımız hep bu dünya içindir. Hiç kimse dünyadaki malını öbür dünyaya götürmez. Bu nedenle mal artırma kaygısına öncelik verip de kendimizi dünya nimetlerinden yoksun bırakmamalıyız. Gereksinimlerimizi karşılamak için, kendimizi sıkıntıya sokmadan rahat rahat para harcamalıyız (Özdemir, 2009:114).

- 1.Dünya malı dünyada kalır (Aksoy, 1988:252).
- 2.Dünya malı dünyada kalır./ Dünya malı kimseye baki değildir (Albayrak, 2009:377).
- 3.Dünya malı dünyada kalır (Özdemir, 2009:114).

Düşüne düşünme görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi: İnsan, sonunda pişman olacağı bir duruma düşmemek için, girişeceği işin her yönünü iyice düşünmelidir (Aksoy, 1988:254).

1.Düşüne düşünme görmeli (bir) işi, sonra pişman olmamalı kişi./Düşüne düşünme söyleyen, iş bitirir; düşünmeden söyleyen, baş yitirir (Albayrak, 2009:383).

2.Düşüne düşünme görmeli iş (TDK, 2009:102).

-E-

Eceli gelen köpek, cami avlusuna siyemiş: Herkesin üzerine titrediği kutsal saydığı şeyi kötüleyen, bozan kimse mutlaka kötü bir sonuçla karşılaşır (TDK, 2005:598).

1.Eceli (ölümü) gelen (yaklaşan) it cami (mescit) duvarına (avlusuna) siyer./ İtin ölümü gelirse cami duvarına işer (Aksoy, 1988:256).

2.Eceli gelen (dolan) yılan, yol üstünde yatar./ Eceli gelen fare, kedinin yoluna çıkar./ Eceli gelen keçi, çobanın değneğini yalar (ekmeğini yer)./ Eceli gelen köpek, çobanın ekmeğini yer (Albayrak, 2009:385).

3.Eceli gelen köpek, cami duvarına siyer (Özdemir, 2009:117).

4.Eceli gelen köpek, cami duvarına siyer (TDK, 2005:598).

5.Eceli dolan (gelen) yılan, yol üstünde yatar (TDK, 2009:102). Eceli gelen keçi, çobanın değneğini yalar./ Eceli gelen keçi çobanın ekmeğini yer (TDK, 2009:103).

Eden bulur, inleyen ölür: Bir durumun gidişi, sonucunun ne olacağını bize gösterir. Ayrıca bir durumu hazırlayan nedenlerle sonuçları arasında sıkı bir bağıntı vardır. Bunun içindir ki kötülük eden kötülük bulur, ağır hasta da ölür (Özdemir, 2009:118).

1.Eden bulur inleyen ölür./ Etme bulursun, inleme ölürsün (Aksoy, 1988:257).

2.Eden bulur inleyen ölür./ Etme bulma dünyası (Özdemir, 2009:118).

Edepli edebinden susar, edepsiz ben susturdum sanır: Terbiyeli insanlar, kötü huylu insanların düşündüğüne aldırış etmemeli ve kendilerine yakışır şekilde davranmalıdır.

Eğri bacanın, doğru dumanı tüter: İyi niyetli bir insan, elindeki malzemeler yetersiz de olsa, güzel bir ürün ortaya koyabilir (Albayrak, 2009:387).

1.Eğri bacanın tütününü (dumanı) doğru çıkar (Albayrak, 2009:387).

Ekmeden biçilmez: Emek vermeden beklenen bir sonuca ulaşılmaz (TDK, 2005:611).

1.Eken biçer, konan göçer (Aksoy, 1988:258).

2.Eken biçer, konan göçer./ Eken biçer, yiyen içer (Albayrak, 2009:389). Ekmeden biçmek olmaz./ Ekmeden (ekmeyince) biçilmez./ Ekmediğin yeri biçme (Albayrak, 2009:390).

3.Eken biçer, konan göçer (Özdemir, 2009:118). Ekmeden biçilmez (Özdemir, 2009:119).

4.Ekilen biçilir (TDK, 2009:104).

Ekmeği fırıncıdan al da noksan olsun: Verilecek ücret ne kadar çok olursa olsun, her iş uzmanına yaptırılmalıdır (Aksoy, 1988:258).

1.Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver (Yarısını yerse helal olsun) (Aksoy, 1988:258).

2.Ekmeği ekmekçiden al, beş kuruş da üste ver./ Ekmeği ekmekçide pişirt, bir ekmek de üste ver./ Ekmeği ekmekçiye ver de yarısını yerse, helal olsun)/ Ekmeği ekmekçiye ver de yarısını yerse yesin./ ekmeği ekmekliden al, bir ekmek noksan olsun (Albayrak, 2009:391).

3.Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver (Özdemir, 2009:119).

4.Ekmeği ekmekçiden al beş kuruş da üste ver./ Ekmeği ekmekçide pişirt, bir ekmek de fazla ver./ Ekmeği ekmekliden al, bir ekmek noksan olsun./ Ekmeği fırıncıdan al da bir noksan olsun (TDK, 2009:104).

Ekmeğini katığına denk eden aç kalmaz: Harcamalarını gelirine göre ayarlayan insan, hiçbir zaman darlığa düşüp başkalarına muhtaç olmaz (Albayrak, 2009:392).

1.Ekmeğini katığına denk eden, bir vakit muhtaç olmaz./ Ekmeğini katığına denk getirmek de bir maharettir (Albayrak, 2009:392).

Ekmek çiğnenmeden yutulmaz: Çalışmadan, emek harcamadan bir şey kazanmak mümkün değildir (Albayrak, 2009:392).

1.Ekmek çiğnemeyince (çiğnenmeden) yutulmaz (Albayrak, 2009:392).

2.Ekmek çiğnenmeden yutulmaz (TDK, 2009:104).

El için, kendini ateşe atma: Hiç kimse için üzülp kendini tehlikeye atma. Keyfine bak, rahatını bozma (Aksoy, 1988:263).

1.El için ağlayan (iki) gözden olur, (yâr için dövünen dizden olur)/ El için yanma nâre, yak çubuğunu safanı(keyfini) ara (Aksoy, 1988:262-263).

2.El için ağlayan göz çıksın./ El için ağlayan gözden olur./ El için ağlayan iki gözden olur, yâr için dövünen iki dizden olur./ El için ağlayan iki gözünden çıkar./ El için ağlayanın gözü kurumaz (Albayrak, 2009:399).

3.El için ağlayan gözden olur./ El için yanma nâre yak çubuğunu safanı(keyfini) ara (Özdemir, 2009:122).

4.El için ağlayanın gözü kurumaz (TDK, 2009:107).

Eline tükür, önüne bükül, işini kendin bitür: Herkes önemli işlerinin yapılmasını başkalarından beklememeli kendisi yapmalıdır.

Emanet atın guzgunu, yukarı çıkarken kopar: Emanet malın başına beklenmedik yerde, beklenmedik olaylar gelebilir (Albayrak, 2009:41).

1.Eğreti ata (emanet ata, el atna) binen tez iner./ Eğretinin canı berk olur./ Emanet ata binen tez iner./ Emanet hayvanın (eşeğin) kuskunu (paldımı) yokuşta kopar./ Emanet eşeğin yuları gevşek olur (Aksoy, 1988:266).

2.Emanet ata binen, tez iner./ Emanet balta, koltukta kırılır./ Emanet eşeğin haltonu (yuları) gevşek olur./ Emanet hayvanın kuskunu yokuşta kopar./ Emanetin bağı yufka olur./ Emanetin canı az olur./ Emanetin canı gözünde (kışında) olur./ Emanetin kıcı kaypak olur./ Emanetin peşinde şeytan hazırdır (Albayrak, 2009:415-416).

3.Emanet eşeğin yuları gevşek olur./ Emanet hayvanın kuskunu yokuşta kopar (Özdemir, 2009:124).

4.Emanet ata binen kırıtır, sahibinin gücünü kurutur./ Emanet balta koltukta kırılır./ Emanet ıssı kesesine./ Emanetin bağı yufka olur./ Emanetin canı az olur./ Emanetin canı kaimdir./ Emanetin canı kışında olur./ Emanetin peşinde şeytan hazırdır (TDK, 2009:112).

Emanete hıyanetlik olmaz: Emanet olarak bize bırakılan şeyi iyi korumalı, ona bir zarar vermeden sahibine vermeliyiz. Bu bizim güzel törelerimizden biridir (Özdemir, 2009:124).

1.Emanete hıyanet olmaz (Aksoy, 1988:266).

2.Emanete hıyanet olmaz (Albayrak, 2009:416).

3.Emanete hıyanet olmaz (Özdemir, 2009:124).

Engelden döngel köhnümez: Öne çıkan engeller sebebiyle hedefe ulaşmak zorlaşabilir. Daha azimle çalışılmalı, yapılacak işler ertelenmemelidir.

Er olan, ekmeğini taştan çıkartır: Gücü, kuvveti yerinde olan, çalışmayı seven insan her türlü karnını doyurur ve evinin geçimini sağlar.

Eşeğe binmeden maksat, ayak sallamaktır: Bir iş yapılırken görünmeyen arka plandaki olaylar da göz önünde bulundurulmalıdır.

Eşeği saldım çayıra, mevlâm kayıra: Hiçbir dayanağı olmayan yalan yanlış sözler ve özentisiz, düzensiz kişileri tanımlamak için kullanılır.

Eşeği sattık katır aldık, başa belayı satın aldık: Düşünmeden yapılan davranışların sonuçlarına katlananlar da yine o davranışı gerçekleştirenlerdir.

Eşeğin kuyruğu kararından fazla uzamaz: Olmayacak bir şeyi haddinden fazla zorlamamak gerekir.

Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme, kimi uzun, kimi kısa der: Bir başımıza karar vermemiz gereken bir konuda başkalarına danışmak, onların düşüncelerini almak yoluna gitmeliyiz. Çünkü birbirini tutmayan, çelişkili önerilerle karşılaşır, şaşırırız (Özdemir, 2009:128-129).

1.Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa (Aksoy, 1988:273).

2.Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesince kimi uzun der, kimi kısa (Albayrak, 2009:433-434).

Eşek, götüdüğü yükten yimez: Her işi birbirinden ayırmak gerekir. İş ilişkilerinde fazla samimiyet olmaması gerekir.

Ev alma, komşu al: Ev alacak kimse için komşular evden daha önemlidir. Komşular kötü ise, en güzel bir evde bile rahat oturulamaz (Aksoy, 1988:277).

1.Ev alma kendine, komşu al (Albayrak, 2009:441).

Evdeki hesap çarşıya uymaz: Önceden tasarlanan bir iş umulduğu gibi sonuçlanmamak düşünüldüğü gibi olmamak (TDK, 2005:665).

1.Evdeki hesap çarşıya (pazara) uymaz (Aksoy, 1988:278).

2.Evdeki hesap (pazarlık), çarşıya uymaz (Albayrak, 2009:444).

3.Evdeki pazar (veya hesap) çarşıya uymamak (TDK, 2005:665).

Evvvela hesap, sonra kasap: İnsan harcamalarını maddi durumuna uygun olarak yapmalıdır (Albayrak, 2009:448).

1.Evvel hesap, sonra kasap (Albayrak, 2009:448).

-F-

Fıkaranın töngeli köhnür mü: Zengin ile yoksul eşit şartlarda bile bir işe başlasa talih yoksula hiç gülmez.

-G-

Gaplı gurba gabıynan, herkes erbabıynan: Her canlının, her varlığın kendine özgü bazı özellikleri onu tanıtan çeşitli yönleri vardır. İnsanı tanıtan da beraber olduğu dostları, arkadaşlarıdır (Albayrak, 2009:594).

1.Kaplumbağa kabı ile, herkes erbabı ile (Albayrak, 2009:594).

Gazanmayınca gazan kaynamaz: Kazancı olmayan kişinin evinde yemek pişmez (Aksoy, 1988:352).

1.Kazanmayanın kazanı kaynamaz (Aksoy, 1988:352).

2.Kazanmayınca kazan kaynamaz (Albayrak, 2009:614).

3. Kazanmayanın kazanı kaynamaz (Özdemir, 2009:184).

Gel demesi kolay ama git demesi zordur: Birini davet etmek kolay; ancak davete icabet eden insanın kalış süresini belirlemek davet sahibi için zor olduğundan, davet sahibi davet edilecekleri iyi seçmeli ki, davet mahallinden ayrılmaları problem olmasın (Albayrak, 2009:466).

1.Gel demek kolay ama git demek güçtür (Aksoy, 1988:284).

2.”Gel” demek (demesi) kolay, “Git” demek (demesi) güç(tür) (Albayrak, 2009:466).

3.Gel demesi kolay, ama git demesi güçtür (Özdemir, 2009:137).

Goca öküz, otluk yıkımında doyarmış: Emektar insanlar arzu ettiği bolluğa ancak beklenmeyen bir durum gerçekleşip bazı şeyleri elde etmek kolaylaştığında kavuşurlar (Albayrak, 2009:649).

1.Koca öküz, otluğun yıkıldığı gün doyar (Albayrak, 2009:649).

2.Koca öküz otluğun yıkıldığı gün doyar (TDK, 2009:162).

Gorkunuy ecele faydası yokdu: Kişi korkmakla kendisine gelecek bir kötülüğü önleyemez (TDK, 2005:1217).

1.Korkunun ecele faydası yoktur (Aksoy, 1988:369).

2.Korkunun ecele faydası yoktur (Albayrak, 2009:657).

3.Korkunun ecele faydası yoktur (Özdemir, 2009:196).

4.Korkunun ecele faydası yoktur (TDK, 2005:1217).

Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi: Büyüklerden gelen şeyleri küçükler geri çeviremezler (Aksoy, 1988:289).

1.Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi (etmesin?) (Aksoy, 1988:289).

2.Gökten ne yağar ki onu yer kabul eylemeye?/ Gökten ne yağdı ki yer kabul etmez (eylemeye, etmedi, etmesin)./ Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi (Albayrak, 2009:476).

3.Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi (etmesin) (Özdemir, 2009:140).

Gönül istemezse ev yapmaz: Gönülsüz yapılan işten hayır gelmez. O nedenle evlilikte evlenecek kişilerin kendilerinin karar vermesi gerekir.

Görene gün çok, yürüyene yol çok: Dünya bir halde durmamakta, durmadan ilerlemekte ve her gün yeni şeyler ortaya çıkmakta. Eğer insan isterse durmadan değişen bu dünyada çok şey görebilir ve çok şey yapabilir (Albayrak, 2009:481).

Gün karası gider, yüz karası gitmez: Kötü ve sıkıntılı günler zamanla geçer; ancak utanılacak işler yapmış olan bir insanın utanç verici bu durumu kolay kolay geçmez (Albayrak, 2009:489).

1.Gün karası gider, gön (yüz) karası gitmez (Albayrak, 2009:489).

2.Gün karası gider, gön (yüz) karası gitmez (TDK, 2009:130).

Gülme komşuna, gelir başına: Birinin başına gelen kötü bir durum senin de başına gelebilir (TDK, 2005:806).

1.Gülme bana, gülerler sana./ Gülme beşe, gelir başa./ Gülme eşine (komşuna), gelir başına (Albayrak, 2009:487).

2.Gülme bana, gülerler sana./ Gülme beşe, gelir başa (TDK, 2009:129).

Güvenme ele, kaptırma sele: İnsanlar yabancılara fazla güvenmemelidir. Çünkü tanınmayan insanlar çok büyük kötülükler yapabilirler.

Güzele bakmak sevaptır: Güzel şeylere bakarken hayranlık duyar, Tanrı'nın neler yarattığını düşünerek büyüklüğünü düşünürüz. Onun için güzele bakmak sevaptır (Aksoy, 1988:297).

1.Güzele bakmak sevaptır (Aksoy, 1988:297).

-H-

Hacı hacıyı Mekke'de, hoca hocayı tekkede, deli deliyi dakkada bulur: Aynı düşünce ve inanışa sahip olan kimseler, bu düşünce ve inanıştaki kimselere ait olan yerlerde birbirlerini rahatlıkla bulurlar (Albayrak, 2009:495).

1.Hacı hacıyı Mekke'de (derviş dervişi tekkede) bulur (Aksoy, 1988:299).

2.Hacı hacıyı Mekke'de, derviş dervişi tekkede, deyyus deyyusu her kande olsa bulur (Albayrak, 2009:495).

3.Hacı hacıyı Mekke'de (derviş dervişi tekkede) bulur (Özdemir, 2009:148).

Hak diyince su durur: Bir konuda uzlaşmazlık durumunda doğru sözler söylenir, doğru yol seçilirse hiç kimse bir şey söyleyemez (Özdemir, 2009:149).

1.Hak deyince akan sular durur (Aksoy, 1988:300).

2."Hak" dedikten sonra (deyince), akan sular durur./ Hak deyince, akan sular durmuştur (Albayrak, 2009:496).

3.Hak deyince akar sular durur (Özdemir, 2009:149).

Hendeği atlatıncaya kadar gavura dayı derler: Kişi işini gördürünceye kadar yardım beklediği kimseyle iyi geçinir (TDK, 2005:1232).

1.Köprüyü geçene kadar ayıya dayı derler (Aksoy, 1988:372).

2.Köprüden (köprüyü) geçinceye kadar ayıya dayı derler./ Köprüyü geçene kadar şeytana "pirim" denir./ Köprüyü geçinceye kadar gâvura "hacı baba" demeli (Albayrak, 2009:665).

3.Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler (Özdemir, 2009:198).

4.Köprüden (veya köprüyü) geçinceye kadar ayıya dayı derler (TDK, 2005:1232).

Her işin bir yokuşu vardır: Her işin bir zorluğu mutlaka vardır. Zorluğu gördüğümüzde vaz geçmemeliyiz.

Her şeyi söyleyen dostun olmaz, söylemesen karnın almaz: Her şeyi her yerde söylememek gerekir. Ancak her şeyi de saklamamak gerekir. Gerektiğinde söylemeli gerekmediğinde söylememelidir.

Her yorulduğun yere, han yapılmaz: Yapılan işlerde fertlerin mutluluğu değil, toplumun mutluluğu gözetilmelidir (Albayrak, 2009:523).

1. Her yorulan için bir han yapılmaz (Albayrak, 2009:523).

-I-

Irmak kıyısından yer alma göçer, komşudan kız alma kaçar: Yapılacak işlerde yer ve zaman uyumuna dikkat etmek gerekir.

İslanmadan balık tutulmaz: Yapılan işte bazı olayların başa gelme riskini göze almak gerekir.

-İ-

İhtiyarlar sıra sıra, gençler ara sıra ölür: Ecel, yaşı ilerlemiş olanlara daha yakın olduğundan, yaşlılardan ölenlerin sayısı gençlerden daha fazladır (Albayrak, 2009:543).

1. İhtiyarlar sıra sıra, gençler ara ara ölür (Albayrak, 2009:543).

İnsan yaşar amma ateşte pişmez: İnsan hayatında pek çok şeyi yaşayarak, deneyimleri yoluyla öğrenir.

İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışındadı: Huy soyut bir kavramdır, elle tutulup gözle görülemez. Hayvanların rengini gözle görebiliriz ama insanların rengi demek olan huylarını, düşüncelerini gözle göremeyiz (Özdemir, 2009:168).

1. İnsanın (adamın) alacası içinde, hayvanın alacası dışında(-dır) (Aksoy, 1988:326).

2. İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında (Albayrak, 2009:558).

3. İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında (Özdemir, 2009:168).

İnsanlar düşünme düşünme ne hamamlar yaptırırlar, ne hanlar: Asıl önemli olan düşünmek değil o işi gerçekleştirmektir.

İnsanoğlu çiğ süt emmiş bilemezsin fendini, insanoğlundan daima sakınacaksın kendini: İnsanlardan tam bir doğruluk beklenmez (TDK, 2005:974).

- 1.İnsanoğlu çiğ süt emmiş (Aksoy, 1988:327).
- 2.İnsanoğlu çiğ süt emmiştir, dostluğuna güven olmaz./ İnsanoğlu hilebazdır, kimse bilmez fendini; kime iyilik edersen, sakın ondan kendini (Albayrak, 2009:560).
- 3.İnsanoğlu çiğ süt emmiş (Özdemir, 2009:169).
- 4.İnsanoğlu çiğ süt emmiş (TDK, 2005:974).

İş gördün sıvış, ekmek gördün giriş: Yapılacak iş olan yerden bir yolunu bulup kaçmak gerektiğini aynı şekilde bir yerde hazır yemek gördüğün zaman da bir yolunu bulup yemeğe yanaşmak gerektiğini anlatan mecazî bir atasözü. Genelde çalışmayı sevmeyen ancak hazırı çok seven kişiler için söylenir.

İşleyen ışıldarmış, işlemeyen müşıldarmış: Çalışan insan sağlıklı ve güçlü olur; hiçbir iş yapmayan kimseler ise adeta hasta biri gibi bir kenarda derin ve kesik kesik solumak zorunda kalırlar (Albayrak, 2009:567).

- 1.İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ışıldar)/ İşleyen eğin boynu boncuklu olur (Aksoy, 1988:331).
- 2.İşlek kuyunun suyu tatlı olur./ İşleyen demir (anahtar) ışıldar./ İşleyen demir ışıldar, yatan öküz muşular./ İşleyen, ışıldamış; işlemeyen müşıldamış (Albayrak, 2009:567).
- 3.İşleyen demir ışıldar (Özdemir, 2009:171).
- 4.İşlek kuyunun suyu tatlı olur./ İşleyen eşegin boynu boncuklu olur./ İşleyen ışıldamış, işlemeyen müşıldamış (TDK, 2009:144).

İt itine, it de kuyruğuna buyurmuş: Bir iş yüksünülüp başkasına bırakıldığında söylenen bir söz (TDK, 2005:1001).

- 1.İt ite buyurur, it de kuyruğuna (Aksoy, 1988:333).
- 2.İt, ite buyurmuş; it de kuyruğuna./ İt, ite buyurur; it de kuyruğuna./ İt ite, it de kuyruğuna buyurmuş (Albayrak, 2009:569).
- 3.İt ite (buyurur), it de kuyruğuna (TDK, 2005:1001).

İyi oğul katar yer, kötü oğul satar yer: İyi oğul kendisine kalan mirası artırarak o mirastan faydalanır, kötü oğul ise o mirası günden güne tüketerek faydalanma yoluna gider (Albayrak, 2009:577).

- 1.İyi evlat tutar ananın malını, kötü evlat satar ananın malını (Albayrak, 2009:576).
- 2.İyi evlat tutar ananın malını, kötü evlat satar ananın malını (TDK, 2009:148).

İyilik iyilik olsa, koca öküze bıçak olmaz: İnsanlar çoğu kez iyilik gördükleri kimselerin yaptıkları iyiliklerin aksine, onlara kötülük yapma yoluna giderler. Eğer insanlar gerçekten iyiliğin değerini bilselerdi, yıllarca kendilerine hizmet eden emektar öküzün başını kesmezlerdi (Albayrak, 2009:578).

- 1.İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı (Aksoy, 1988:336).
- 2.İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı (Albayrak, 2009:579).
- 3.İyiliğe iyilik olsaydı koca öküze bıçak olmazdı (Özdemir, 2009:174).

-K-

Kaç sevaptan, kurtul günahattan: İnsan çoğu kez sevap işlemek niyetiyle yaptığı bir işten, sevap işlemek yerine günaha girer (Albayrak, 2009:582).

- 1.Kaç sevaptan, girmeyesin (girme) günaha./ Kaç sevaptan, kurtul (kurtulursun) günahattan (Albayrak, 2009:582).

Kadın hem gül hem de kül eder: Bir ailenin varlığını en iyi şekilde devam ettirmesinde de, bir aile yuvasının yıkılmasında da kadının çok önemli bir yeri vardır (Albayrak, 2009:584).

- 1.Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar (Albayrak, 2009:584).

Kadıya yalan, kariya inan olmaz: İnsan mahkeme huzurunda yalan söylememeli; kadına da fazla inanmamalı (Albayrak, 2009:586).

- 1.Kadıya yalan, kadına inan olmaz (Albayrak, 2009:586).

Kağnı devrilince yol gösteren çok olur: İş işten geçtikten sonra verilen öğüdün değeri yoktur (TDK, 2005:110).

- 1.Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol gösteren çok olur (Aksoy, 1988:149).
- 2.Kağnı devrilince, yol gösterici çok olur./ Araba devrilince (kırılınca), yol gösteren çok olur (Albayrak, 2009:162).

3.Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur (Özdemir, 2009:43).

4.Araba devrilince yol gösteren çok olur (TDK, 2005:110).

Kar yağar iz örtülür: Her eksiği gidermenin kendisine göre bir yolu yöntemi vardır (Albayrak, 2009:595).

1.Kar yağar, düz örtülür; don yamanır, diz örtülür (Albayrak, 2009:595).

Kâr eşekte, söz uşakta: Eşek, bakımı kolay olan ve hemen her işi gören bir hayvandır. Bundan dolayı sahibine birçok kârlı iş görür, kazanç temin eder. İnsanlar genellikle çocuklardan sakınmadan onların yanında gizliliği de olan pek çok şeyi konuşmaktan çekinmezler. Çocuklar da konuşulanları akıllarında tutar, yeri geldiğinde rahatlıkla başkalarına söylerler (Albayrak, 2009:594-595).

1.Kâr eşekte, laf uşakta (Albayrak, 2009:594-595).

Karanlıkta göz kırpılmaz: Bir şeyi anlatırken karşıdakinin anlayacağı şekilde anlatmak gerekir.

Karnını tok tut, başını serin; ayağını sıcak tut, düşünme derin: İnsan bir hastalığa yakalanmamak için öncelikle ayaklarını sıcak, başını serin tutmalı. Ardından da olur olmaz şeylere üzülmemeli, gönlünü ferah tutmalıdır (Albayrak, 2009:203).

1.Ayağını sıcak tut, başını serin, gönlünü ferah tut düşünme derin (Aksoy, 1988:166).

2.Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin./ Ayağını sıcak tut, başını serin; kendine bir iş bul, pek dalma derin (Albayrak, 2009:203).

Kasap sevdiği deriyi yere yatırırımış: İnsan bazen değer verdiği kişi ve varlıklara aşırı özen göstereceğim derken zarar verir.

Kendi güzelden kırk günde bıılır, huyu güzelden ömür boyu bıılmaz: İlişki kurulacak bir kimsede aranması gereken en önemli nitelik, huy güzelliğidir (Aksoy, 1988:481).

1.Yüzü güzele kırk günde doyulur; huyu güzele kırk yılda doyulmaz (Aksoy, 1988:481).

2. Tüy güzelliği hamamdan eve, öz (ad) güzelliği Urum'dan Şam'a kadar/ Tüy güzelliği hamamdan eve, boy (huy) güzelliği beşikten teneşire kadar (Albayrak,

2009:841). Yüz güzelliği hamamdan eve, huy güzelliği Urum'dan (Mısır'dan) Şam'a (Albayrak, 2009:907).

3.Yüz güzelliği hamamdan eve, huy güzelliği Urum'dan Şam'a (Özdemir, 2009:283).

Kendine yapılmasını istemediğini, başkasına yapma: İnsan kendisine yapılmasını istemediği davranışları başkalarına da yapmamalıdır.

Keskin sirke, küpüne zarar verir: Öfkeli, hâl ve hareketlerinde ölçü tanımayan kimseler başkalarından önce kendilerine zarar verirler (Albayrak, 2009:627).

1.Keskin sirke kabına (küpüne) zarar(-dır) (Aksoy, 1988:358).

2.Keskin sirke kabına (küpüne) zarar verir./ Keskin sirke, kabını çatlatır./ Keskin sirkenin zararı kendi dokunur./ Keskin sirkenin zararı küpünedir (Albayrak, 2009:627).

3.Keskin sirke kabına zarar (Özdemir, 2009:189).

4.Keskin itin sonu uyuz olur (TDK, 2009:157).

Kestane kirpisinden çıkmış, kabuğunu beğenmemiş: Soyunu, yetiştiği yeri veya çevreyi hor görenler için kınama yollu söylenen bir söz (TDK, 2005:1146).

1.Kestane kabuğundan çıkmış (da), (kendi) kabuğunu beğenmemiş (Albayrak, 2009:627).

2.Kestane kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş (TDK, 2005:1146).

Kına günü (gecesi) edük aranmaz: Her iş zamanında yerli yerince yapılmalıdır. (*edük:ayakkabı*)

Kız kısıda, gelin baskıda: Kızın gözetlenmesi, gelininde üzerinde biraz baskı yapılması gerekir. (*Kıski:mengene*)

Kızı kızken görme, gelin olunca gör; gelin olunca görme, doğum yapınca gör: Kadının sıhhati kızken değil, üç-dört çocuk doğurduktan sonra belli olur (Albayrak, 2009:639).

1.Kızı kızken görme, gelinken gör; gelinken görme, beşik ardında gör (Aksoy, 1988:362).

2.Kızı kızken görmeyeyim; bir beşik, iki beşik, üç beşik, dört beşik sonra göreyim (Albayrak, 2009:639).

Kimse yemezse guş gurba yer: Ne olursa harcanan emeklerin boşa gitmeyeceğini anlatan bir atasözü.

Koca kuş, akranıyla uç: Her insan yaş, meslek, toplumsal durum bakımından kendine uygun kimselerle birlikte olmayı tercih etmelidir (Albayrak, 2009:649).

Köpeğin baklavada hakkı olmaz: Kendi nitelikleri ve düzeyini kestiremeyen aptal bir kişi, kendisine yakışmayan değerler elde etmek ister (Özdemir, 2009:172).

1. İtin (köpeği) ahmağı baklavadan pay umar (Aksoy, 1988:333). Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar (Aksoy, 1988:371).

2. İtin akli eksiği (ahmağı, eksik akıllısı), baklavadan pay umar (Albayrak, 2009:573). Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar (Albayrak, 2009:662).

3. İtin ahmağı baklavadan pay umar (Özdemir, 2009:172). Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar (Özdemir, 2009:197).

Köpek, köpeği ısırılmaz: Kötü insanlar birbirlerine kötülük yapmaktan kaçınır (Albayrak, 2009:664).

1. İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz (Aksoy, 1988:333).

2. İt iti dalmaz./ İt iti ısırılmaz (yemez) (Albayrak, 2009:569). Köpek köpeği yemez (Albayrak, 2009:664).

3. İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz (Özdemir, 2009:172).

Kör ölünce badem gözlü olur: Bir kimse veya bir şey yok olduğunda değer kazanır (TDK, 2005:1233).

1. Kel ölür, sırma saçlı olur; kör ölür, badem gözlü olur (Aksoy, 1988:357). Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur (Aksoy, 1988:374).

2. Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur; çünkü ikisinin de geri gelme ihtimali yoktur (Albayrak, 2009:620). Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur (Albayrak, 2009:667).

3. Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur (Özdemir, 2009:187). Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur (Özdemir, 2009:199).

4. Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur (TDK, 2005:1233).

Kötü komşu insanı elek, tekne sahibi yapar: Kötü komşu, kendisinden istenen bir şeyi komşusuna vermediğinden, komşusu ihtiyaç duyduğu o malı satın almak suretiyle mal sahibi olur (Albayrak, 2009:671).

- 1.Kötü komşu insanı (adamı) hacet (mal) sahibi eder (Aksoy, 1988:375).
- 2.Kötü komşu, adamı (insanı) hacet (mal) sahibi eder (Albayrak, 2009:671).
- 3.Kötü komşu insanı hacet sahibi eder (Özdemir, 2009:200).

Kötü niyetle iyi murada erilmez: Başkasına kötülük yaparak iyi sonuçlara ulaşamaz.

Köy boncuğu köye takılmaz: İnsanların memleketinde çalışması uygun değildir. Yerini zamanını iyi ayarlamak gerekir.

Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş: Bir erkeğin iki karısı birbirleriyle geçinebilir de iki kardeşin karıları anlaşamazlar (Aksoy, 1988:401).

- 1.Kuma (ortak) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş (Aksoy, 1988:377). Ortak (kuma) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş (Aksoy, 1988:401).
- 2.Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş./ Kumanın atı yürümüş de, eltinin atı yürümemiş (Albayrak, 2009:676).
- 3.Kuma (ortak) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş (Özdemir, 2009:201). Ortak gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş (Özdemir, 2009:221).
- 4.Kumanın atı yürümüş de eltinin atı yürümemiş (TDK, 2009:167).

-M-

Merhametten maraz doğar: Acınmaması gereken kimselere acıyarak iyilik etmek, birçok olumsuz duruma neden olur (Albayrak, 2009:704).

- 1.Merhametten maraz gelir (hasıl olur) (Aksoy, 1988:389).
- 2.Merhametten maraz gelir (hasıl olur) (Albayrak, 2009:704).

Misafir umduğunu değil bulduğunu yer: Misafir, misafir olduğu yerde canının arzuladığı şeylerin ikram edilmesini bekleyebilir; ancak misafir arzuladığı şeylerle değil, ev sahibinin ikram ettiği şeylerle yetinmek zorundadır (Albayrak, 2009:709).

- 1.Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer (Albayrak, 2009:709).

-N-

Ne ekersen onu biçersin: Her şey karşılığını alır. Bir kişi başkasına iyilik etmişse ondan da iyilik görür. Kötülük etmişse kötülük görür (Özdemir, 2009:216).

1. Ne doğrarsan aşına, o çıkar karşına (kaşığına)./ Herkes ektiğini biçer./ Eken biçer, konan göçer (Aksoy, 1988:395).

2. Çanağa ne doğrarsan, kaşığına o çıkar (Albayrak, 2009:296). Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına (Albayrak, 2009:719).

3. Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına (Özdemir, 2009:216).

Nerde hareket, orda bereket: Hareket olan yerde bolluk olur (TDK, 2005:1468).

-O-

Oğlan aldı oyuna, çoban aldı koyuna gitti: Verilen bir öğütten, yaşanan bir olaydan herkes aynı oranda değil, farklı şekillerde etkilenir (Albayrak, 2009:729).

1. Oğlan aldı (yedi) oyuna gitti, çoban aldı (yedi) koyuna gitti (Albayrak, 2009:729).

Oğlumun hasta oluşuna yanmam, huyunun değiştiğine yanarım: Olaylar geliştikçe olayların önem sıraları ve öncelikleri değişebilir.

Oğul olsun da çelden, çöpten olsun: Ne kadar kötü olursa olsun, evlat paha biçilemeyecek kadar değerlidir (Albayrak, 2009:732).

1. Oğul olsun da, b.. böceğinden olsun (Albayrak, 2009:732).

Oynamasını bilmeyen gelin, “Yerim dar.” demiş: Kendisinden beklenen işi beceremeyen kişi, çeşitli engellerin işi güçleştirdiğini söyleyerek yeteneksizliğini belli etmemeye çalışır (Aksoy, 1988:403).

1. Oynamasını bilmeyen kız; “yerim dar” demiş; yerini genişletmişler (bollatmışlar); “gerim (yenim) dar” demiş (Albayrak, 1993:403).

2. Oynamayı bilmeyen kız “Yerim dar” dermiş; yerini genişletmişler “Yenim dar” demiş (Albayrak, 2009:740).

3. Oynamasını bilmeyen kız, “Yerim dar” demiş, yerini genişletmişler, “Yenim dar” demiş (Özdemir, 2009:222).

-Ö-

Öküzün yazın harmanda pislediği, kışın saman olarak önüne gelirmiş: Sonunu düşünmeden kötülük yapan bir insanın, yaptığı kötülüğün zararı mutlaka kendisine de dokunur (Albayrak, 2009:882).

- 1.Yazın harmana sıçan öküzün kışın yemlikte ağzına gelir (Aksoy, 1988:471).
- 2.Yazın harmana sıçan öküzün, kışın hantılda ağzına gelir (Albayrak, 2009:882).

Ölüsü olan ağlamasın, delisi olan ağlasın: Ölü için duyulan üzüntü çok kısa süreli olduğu hâlde, deli için insan her gün üzölmek zorundadır (Albayrak, 2009:749).

- 1.Ölüsü olan bir gün ağlar; delisi olan her gün ağlar (Aksoy, 1988:408).
- 2.Ölünün ağıtı bir gün, delinin ağıtı her gün./ Ölünün evi bir gün, delinin evi her gün ağlarmış./ Ölüsü olan bir (üç) gün, delisi olan her gün ağlar (Albayrak, 2009:749).
- 3.Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar (Özdemir, 2009:226).
- 4.Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar (TDK, 2009:179).

Ölüyü öldürene sürükletirler: Kötü bir iş yapan o işten en fazla zarar görecektir. Sonuçlarına da katlanmak zorundadır.

-P-

Paran çoksa kefil ol, işin yoksa şahit ol: Kefil olmak, borçlunun borcunu ödemediğinde, ödemek zorunda kalmak demektir. Bu ödemeyi yapmak için de insanın parasının çok olması gerekir. Şahitlik de kısa süreli bir iş olmadığı için, işi olmayanlara uygundur (Albayrak, 2009:757).

- 1.İşin yoksa şahit ol, paran çoksa (borcun yoksa) kefil ol (Aksoy, 1988:330). Paran çoksa (borcun yoksa) kefil ol, işin yoksa şahit ol (Aksoy, 1988:412).
- 2.İşin yoksa şahit ol, paran çoksa (borcun yoksa) kefil (Özdemir, 2009:171). Paran çoksa (borcun yoksa) kefil ol, işin yoksa şahit ol (Özdemir, 2009:228).

Parası olan bulgur kaynatır, parası olmayan bıyık parlatır: Parası olan insana herkes saygı duyar, parası olmayan insan tımarhanelik deli kabul edilir (Albayrak, 2009:757).

- 1.Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun (Aksoy, 1988:413). Varsa (var mı) pulun herkes kulun; yoksa (yok mu) pulun, dardır yolun (Aksoy, 1988:459).
- 2.Paran var ise Halep tulun; paran yok ise han, tuman yolun./ Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun (Albayrak, 2009:757).
- 3.Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun (Özdemir, 2009:228). Var mı pulun, herkes kulun; yoksa pulun dardır yolun (Özdemir, 2009:267).
- 4.Parası olan bulgur kaynatır, parası olmayan bıyık oynatır (TDK, 2009:181).

-S-

Sakla samanı gelir zamanı: Gereksiz görülen şey ileride gerekli olabilir (TDK, 2005:1687).

- 1.Sakla beni varken, bulunayım sana yokken (Aksoy, 1988:420).
- 2.Sakla beni, varken; bulunayım sana, yokken./ Sakla samanı, gelir zamanı; sakladım samanı, yaptırdım bu hanı (Albayrak, 2009:772).
- 3.Sakla beni varken, bulunayım sana yokken (TDK, 2009:184).

Saman pazarında, cevahir satılmaz: Kötü insanlar arasında iyi insanların değeri olmaz (Albayrak, 2009:773).

- 1.Saman pazarında mücevherin kıymeti olmaz (Albayrak, 2009:773).
- 2.Saman pazarında mücevherin değeri olmaz (TDK, 2009:185).

Sevilen yere git, ar eyleme; sevilmeyen yere gidip de yerini dar eyleme: Kişi, çağrıldığı yere gitmelidir. Bu, en azından bir nezaket gereğidir; ödev de olabilir. Çağrılmadığı yere gitmemelidir. Gitmek, yüzsüzlük ve arsızlık olur (Aksoy, 1988:215).

- 1.Çağrılan (çağrıldığın) yere erinme, çağrılmayan (çağrılmadığın) yere görünme./ Çağrıldığın yere git, ar eyleme; çağrılmadığın yere gidip yerini dar eyleme (Aksoy, 1988:215). Gel denilen yere gitmeye ar eyleme; gelme denilen yere gidip yerini dar eyleme (Aksoy, 1988:284).
- 2.Çağrılan yere kuş ol, çağrılmayan yere taş./ Çağrıldığın yere aş ol, çağrılmadığın yere taş ol./ Çağrıldığın yere git ar eyleme; çağrılmadığın yere gidip yerini dar eyleme./ Çağrıldığın yere gitmeyi ar eyleme, çağrılmadığın yere gidip barkı dar

eyleme (Albayrak, 2009:293). “Gel” denilen yere gitmeye (gitmeyi) ar eyleme; “Gelme” denilen yere gidip de yerini dar eyleme./ “Gel” diyen yere ar eyleme; “Gelme” diyen yere gitme, dar eyleme (Albayrak, 2009:466).

3.Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme (Özdemir, 2009:89). Gel denilen yere gitmeye ar eyleme, gelme denilen yere gidip yerini dar eyleme (Özdemir, 2009:138).

Sırça köşkte oturuyorsan, komşuna taş atma: İnsan kendinde herhangi bir kusur varken başkalarını aynı kusurla suçlamamalıdır (TDK, 2005:1758).

- 1.Sırça köşkte (evde) oturan, komşusuna taş atmamalı (Aksoy, 1988:427).
- 2.Sırça evde (köşkte) oturan, komşusuna taş atmaz (atmamalı) (Albayrak, 2009:788).
- 3.Sırça köşkte (sarayda, evde) oturan, komşusuna taş atmamalı (Özdemir, 2009:242).

-Ş-

Şalgam suya girince yağ oldum sanmış: İşe yaramaz bir kimseden herhangi bir iş için küçük bir yardım istenince, kendisi olmayınca o işin bitirilemeyeceğini sanır (Albayrak, 2009:807).

- 1.Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır (Aksoy, 1988:106).
- 2.Şalgam çorbaya girince yağ oldum sanır (Albayrak, 2009:807).

-T-

Tarlada işi olmayanı, harmanda gözü olmaz: Kendini işe vermeyenden, bir iş üretmeyenden hayır gelmez (TDK, 2005:1908).

- 1.Tarlada izi olmayanın harmanında yüzü olmaz (Aksoy, 1988:441).
- 2.Tarlada iz, harmanda yüz gerek (Albayrak, 2009:816). Tarlada izi olmayanın, sofrada yüzü olmaz./ Tarlada izi olmayanın yemekte (harmanda) yüzü (gözü) olmaz (Albayrak, 2009:817).
- 3.Tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz (Özdemir, 2009:253).
- 4.Tarlada izi olmayanın harmanda sözü (veya yüzü) olmaz (TDK, 2005:1908).
- 5.Tarlada iz, harmanda yüz gerek./ Tarlada izi olmayanın yemekte (harmanda) yüzü (gözü) olmaz (TDK, 2009:191).

Taşıma suylan değirmen dönmez: İşi yapacak olanda yeteri kadar güç bulunmadıkça başkalarının küçük katkılarıyla sürekli ve büyük bir iş yürütülemez (TDK, 2005:1915).

- 1.Taşıma (dökme) su ile değirmen dönmez (Aksoy, 1988:443).
- 2.Taşıma (dökme) su ile değirmen dönmez./ Taşıma su ile değirmen ne kadar döner (Albayrak, 2009:820)?
- 3.Taşıma (dökme) su ile değirmen dönmez (Özdemir, 2009:254).
- 4.Taşıma suyla değirmen dönmez (TDK, 2005:1915).

Tavuk güdülmez: Her şeye ve her varlığa en uygun şekilde davranılmalı ve iletişime geçilmelidir.

Tilkiye sormuşlar: Kızarmış tavuk yer misin? Gülmekten cevap verememiş: Gizli işler çevirmeyi alışkanlık edinmiş kurnaz kimselere hoşlarına çok gidecek işler teklif edilince, bir türlü inanamaz; kendileriyle dalga geçildiğini sanırlar (Albayrak, 2009:834).

- 1.Tilkiye: “tavuk kebabı yer misin?” demişler; “adamın güleceğini getiriyorsunuz” demiş (Aksoy, 1988:449).
- 2.Tilkiye “Tavuk kebabı yer misin?” demişler, “Adamın güleceğini getiriyorsunuz” demiş (Albayrak, 2009:834).
- 3.Tilkiye, “Tavuk kebabı yer misin?” demişler, “Adamın güleceğini getiriyorsunuz” demiş (Özdemir, 2009:259).

Toplum içinde eşeğin kuyruğunu kesme, mahna veren çok olur: Gizli, mahrem, toplum içinde yapılmaması gereken şeyleri yapmamamız gerekir ki ayıplanmayalım, kusurlu görülmeylem.

-U-

Uşağı işe yolla, peşiyden kendiy git: Henüz yetişmemiş, çocuk yaşında bir kimseye iş yaptırmaya kalkışan insanlar, o işe her safhada müdahale etmek zorunda kalırlar (Albayrak, 2009:847).

- 1.Çocuğa iş, ardına düş (Aksoy, 1988:220). Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider. Çocuğu işe sal, ardınca sen var (Aksoy, 1988:221). Uşağı işe koş, sen de ardına düş (Aksoy, 1988:453).

2.Çocuğa iş buyur, arkasından koş koş dur./ Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider./ Çocuğa iş, peşine düş (Albayrak, 2009:306). Uşağa buyur, ardınca koş./ Uşağı işe koş, sen de ardına düş (Albayrak, 2009:847).

3.Çocuğu işe sal, ardınca sen git./ Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider (Özdemir, 2009:93). Uşağı işe koş, sen de ardına düş (Özdemir, 2009:262).

4.Çocuğa iş, peşine düş (TDK, 2009:81).

Uzağa kız verme, yiter gider; yakına kız ver, gelir gider: Kız evlendirme ve buna benzer işlerde aradaki mesafe ve gidiş geliş zahmeti de göz önünde bulundurulmalıdır.

-Ü-

Ümit fakirin ekmeğidir Yoksul kimseler bir gün mutlaka bolluk içinde yaşayacakları hayaliyle yaşar (Albayrak, 2009:845).

1.Umut, fakirin (garibin) ekmeğidir (Aksoy, 1988:453).

2.Umut, fakirin (garibin) ekmeğidir (Albayrak, 2009:845).

Üzüm üzüme, baka baka kararır: Her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler, birbirlerine huy aşılar (TDK, 2005:2070).

1.Üzüm üzüme göre kararır (Albayrak, 2009:853).

-V-

Vakitsiz öten horozun başı kesilir: Bir sözü vakti geldiğinde söylemek gerekir. Vakti gelmeden söylenen söz, beklenmeyen kötü olaylara neden olabileceği için, uygun olmayan bir zamanda aklına geleni söyleyen insanlar cezalandırılır (Albayrak, 2009:854).

1.Vakitsiz öten horozun başını keserler (Aksoy, 1988:458).

2.Vakitsiz öten horozun başını keserler (Albayrak, 2009:854).

3.Vakitsiz öten horozun başını keserler (Özdemir, 2009:266).

4.Vakitsiz öten horozun başını keserler (TDK, 2005:2076).

Varsa pulun elalem kulun, yoksa pulun cehennem yolun: Zengin olana, herkes kul kurban olur, hizmet eder. Yoksula, kimse yüz vermez. Dahası, bunların adı deliye çıkar (Aksoy, 1988:459).

1. Varsa (var mı) pulun, herkes kulun; yoksa (yok mu) pulun, dardır yolun./ Paran varsa cümle âlem kulun; paran yoksa tımarhane yolun (Aksoy, 1988:459).
2. Var ise pulun, olurlar kulun; yok ise pulun, kapıdır yolun (Albayrak, 2009:855).
3. Var mı pulun, herkes kulun; yoksa pulun dardır yolun (Özdemir, 2009:267).

-Y-

Ya bu deveyi güdesiy ya bu diyardan gidesiy: İnsan içinde bulunduğu ortama uyum sağlayabilmek için ya karşılaştığı güçlükleri yenmeli ya da o ortamdan ayrılmalı (Özdemir, 2009:270).

1. Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli (Albayrak, 2009:861).
2. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli (Özdemir, 2009:270).

Yaz gününde gölgede yatany, kış günü ekmeği esmer olur: Zamanında çalışıp hazırlık yapmayan kişi zor günler geldiğinde istemediği durumlara düşer.

Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer: İnsanın çalışmaya gücü kalmadığı, çalışmadığı dönemler de olur. Çalışabildiği zaman çaba göstermiş olan, çalışmadığı zaman sıkıntı çekmeden yaşar (Özdemir, 2009:276).

1. Yazın börtlene börtlene çalış, kışın dürte dürte ye (Albayrak, 2009:882).

Yedeğe gelmeyen attan, kocasından sonra kalkan avrattan hayır gelmez: Yanındaki kişilere karşı uyumlu ve hoşgörülü olmayan kişilerden kimseye fayda gelmez.

Yuva yıkanın yuvası yıkılır: Birisinin aile düzenini bozan kişilerin başına da gün olur aynı dert gelir.

Yükü çeken öküz emme bağırın tekerlekle: Bazen işi yapandan daha çok yanında boş duranlar ses çıkarır, övünür.

-Z-

Zahmetsiz rahmet olmaz: Sıkıntı, güçlük çekmeden iyi ve güzel işler başarılamaz (TDK, 2005:2220).

1. Zahmet çeken rahmet bulur (Albayrak, 2009:909).
2. Zahmetsiz rahmet olmaz (TDK, 2005:2220).

Zenahat altın bilezükdür: Sanat sahibi olmak, hiçbir zaman değerini yitirmeyen, her yerde ve her ortamda değerini koruyan güzel bir özelliktir (Albayrak, 2009:774).

- 1.Sanat altın bileziktir (Aksoy, 1988:421).
2. Sanat altın bileziktir (Albayrak, 2009:774).
3. Sanat altın bileziktir (Özdemir, 2009:236).

Zengin dağdan aşırır, fakara düz yolda şaşırır: Zengin, para gücüyle güçlükleri yenerken yoksul, parasızlık yüzünden en kolay işi bile başaramaz (TDK, 2005:2230).

- 1.Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır (Aksoy, 1988:483).
- 2.Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır (Albayrak, 2009:913).
- 3.Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır (Özdemir, 2009:285).
4. Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır (TDK, 2005:2230).

Zor oyun bozâ: Hile ile güç kullanarak düzenlenen oyun boşa çıkarıldığında söylenen bir söz (TDK, 2005:2241).

- 1.Zor oyunu bozar (Aksoy, 1988:485).
- 2.Zor, oyunu bozar (Albayrak, 2009:918).
- 3.Zor oyunu bozar (Özdemir, 2009:286).
- 4.Zor oyunu bozar (TDK, 2005:2241).

Zulm eder mi kuluna Hüdâ'sı, kişinin çektiği kendi cezası, dili belası: İlerisi düşünülmeden söylenen sözler insanın başına çok büyük dertler açabilir.

Derleme Sonucu Elde Edilen Deyimlerin Anlamları ve Kaynaklarda Bulunduğu Şekilleri

-A-

Acıacına yapmak: Hiçbir şey yemeden (Saraçbaşı, 2010:19).

- 1.Aç acına (Aksoy, 1988:525).
- 2.Aç acına (Saraçbaşı, 2010:19).
- 3.Aç acına (TDK, 2005:10).

Açık düşmek: Herhangi bir sebeple bir filodan veya istenilen yerden uzakta kalmak (TDK, 2005:11).

1.Açık düşme (Saraçbaşı, 2010:21).

2.Açık düşme (TDK, 2005:11).

Açık gelen çay koymak: Demi az olmak.

Açlıktan Cıkcıklar'ın bağındaki gorkuluk gadar galmak: Açlık nedeniyle çok zayıflamak, güçten düşmek.

Adam ayırmak: İltimas etmek, korumak (Saraçbaşı, 2010:27).

1.Adam kayırmak (Saraçbaşı, 2010:27).

2.Adam seçmek (TDK, 2009:215).

Adam danamak: İnsanları bir davranıştan ya da bir durumdan dolayı kınamak.

Adam etmek: 1.Eğitmek, yetiştirmek, topluma yararlı duruma getirmek. 2.Bir yeri düzene sokmak (TDK, 2005:19).

1.Adam etmek (Aksoy, 1988:528).

2.Adam etmek (birini) (bir şeyi) (Saraçbaşı, 2010:27).

3.(birini) adam etmek (TDK, 2005:19).

Âdem hatırına yapmak: Adam babadan geldiğimizden yola çıkarak kardeş hatırına isteğinin gerçekleşmesini istemek.

Âdetlerin galkması: Eskiden adet olarak yapılan bir şeyin artık yapılmaması.

Afakî konuşmak: Yalan yanlış konuşmak, yüksekte atmak.

Afeti cihan olmak: Dünyanın en güzel kadını anlamında kullanılır.

Ağız birliği etmek: Bir konuda birkaç kişinin düşünceleri ve söylediklerinin birbirine benzemesi.

1.Ağzı bir (hepsinin) (Saraçbaşı, 2010:46).

2.Ağız birliği (TDK, 2005:37).

Ağlaya sızlaya gelmek: Üzüntüden ağlayacak duruma gelmek.

Ağı yüzü yamulmak: Moralsız olduğunun yüzünün halinden belli olması.

Ağzında sözü çınayıp durmak: Aynı şeyleri tekrarlayıp durmak.

Ahduman etmek: Kendi kendine yapmayacağına dair söz vermek..

Ahretlik olmak: Dünya işlerinden el çekip hep ibadetle vakit geçiren yaşlı kişi (Aksoy, 1988:548).

1.Ahret (Allah) adamı (Aksoy, 1988:548).

2.Ahret adamı (Saraçbaşı, 2010:59).

3.Ahret adamı (TDK, 2005:43).

Ak elinde gezmek buralara gelmek: Şu anda bulunduğu yere başka yerden gelmek.

Akıl sır erdirememek: Ne olduğunu anlayamamak, sırrını çözememek (TDK, 2005:49).

1.Akıl sır erdemek (Aksoy, 1988:550).

2.Akıl erdirememek (bir şeye) (Saraçbaşı, 2010:62).

3.Akıl erdirememek (veya erdemek)/ (bir şeye) Akıl sır erdemek (TDK, 2005:49).

Akımı olmamak: 1.Suyun akacak yeri ya da eğimi olmaması. 2.Olur tarafı olmamak.

Aklı kıt olmak: Anlama ve kavrama gücü sınırlı (kimse) (Saraçbaşı, 2010:69).

1.Aklı kısa (kıt) (Saraçbaşı, 2010:69).

2.Aklı kısa (TDK, 2009:233).

Aklını zıplattmak: Aklını kaybetmek, delirmek.

Akrep gibi sokmak: Her fırsatta sözleriyle başkalarını incitme veya onlara kötülük etme durumunda olan (TDK, 2005:57).

1.Akrep gibi (Saraçbaşı, 2010:75).

2.Akrep gibi (TDK, 2005:57).

Akşama gadar kavuruyolar, sabaha gadar savuruyolar: 1)Kazandığını günü gününe harcayan tutumsuz kimselerin durumunu anlatmak için kullanılan bir söz. 2)Söylediği sözü tutmayan kişiler için kullanılan bir söz (TDK, 2005:59).

1.Akşamdan kavur, sabaha savur (Aksoy, 1988:557).

2.Akşamdan kavur, sabaha savur (TDK, 2005:59).

Akşamı kaybetmek: Gece çok geç ya da sabaha karşı gelenlere söylenir.

Alacağım bir iğne, çeliğin okkasından bana ne: Uğraştığın konu, o denli büyük işlerle ilgilenmeni gerektirmiyor (Aksoy, 1988:558).

1.Alacağın bir iğne, çeliğin okkasından sana ne (Aksoy, 1988:558)?

Alakaya maydanoz olmak: Olur olmaz konuyla ilgisiz konuşmak.

Alayına kurşun sıkmak: Hiçbiri umurumda değil anlamında kullanılır.

Alayı gelsin: Hepsine karşı ben daha üstün gelirim anlamında bir deyim.

Âlâ kazığı gibi durmak: Hiç iş yapmadan durmak, tembellik etmek.

Aldı yürüdü: 1.Artmak, çoğalmak. 2.Kısa zamanda çok ilerlemek, üne kavuşmak ya da zengin olmak (Saraçbaşı, 2010:84).

1.Aldı yürüdü (Saraçbaşı, 2010:84).

Algını almak: Düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek (Aksoy, 1988:555).

1.Aklını başından almak (Bir şey birinin) (Aksoy, 1988:555).

2.Aklını başından almak (Bir şey, birinin) (Saraçbaşı, 2010:73).

3.(bir şey birinin) aklını başından almak (TDK, 2005:51).

Allah artusun: Tanrı daha çoğunu versin (TDK, 2005:77).

1.Allah artırsın (Saraçbaşı, 2010:89)!

2.Allah artırsın (TDK, 2005:77).

Allah bin Halil İbrahim bereketi versin: Tanrı çok versin, bereket versin (TDK, 2005:77).

1.Allah bereket versin./ Allah bin bereket versin (Saraçbaşı, 2010:90).

2.Allah (bin bir) bereket versin./ Allah Halil İbrahim bereketi versin (TDK, 2005:77).

Allah bir tuttuğuyu bin etsin: Allah bereket versin.

Allah bir ya sabır: Allah'a güven ve sabret.

Allah daim eylesin: Hoşa giden bir durumun devam etmesi dileği.

Allah deyim: Şaşırma ünlemi.

Allah ne muradı varsa versin: Allah güzel isteklerini kabul etsin anlamında.

Allah tuttuğunu altın etsin: Allah maddi açıdan rahata erdiresin anlamında kullanılır.

Allah uzun ömürler versin: Allah sağlıklı ve uzun yaşatsın anlamında kullanılır.

Allah vere de: İyi dilek anlatan bir söz (TDK, 2005:78).

1.Allah vere de (Aksoy, 1988:565).

2.Allah vere de (Saraçbaşı, 2010:95).

3.Allah vere de (TDK, 2005:78).

Allah'ın bildiğini kuldan saklamak: "Gerçeği saklamam" anlamında söylenir (Saraçbaşı, 2010:97).

1.Allahın bildiğini kuldan ne saklayayım (Saraçbaşı, 2010:97).

Allah'ın izniyle: Allah izin verirse.

Allı morlu olmak: Göz alıcı renklerle şeylerle süslenmiş. Süslü, gösterişli (Saraçbaşı, 2010:100).

1.Allayıp pullamak (Aksoy, 1988:566).

2.Allı pullu (Saraçbaşı, 2010:100).

3.Allı pullu (TDK, 2005:80).

Almazdan gelmek: Anlamazlıktan gelmek.

Aman eyy: Şaşırma sözü.

Ana yarısı: Teyze (TDK, 2005:97).

1.Ana yarısı (Saraçbaşı, 2010:110).

2.Ana yarısı (TDK, 2005:97).

Anafor saymak: Kötü bir durumdan kurtulmak.

Anasına yandığım: Kızılan kişilere söylenen bir söz.

Anay güzel mi: Nerede o bolluk. Yağma yok (Saraçbaşı, 2010:111).

1. Anan güzel mi (Aksoy, 1988:573)?

2. Anan güzel mi (Saraçbaşı, 2010:111)?

Andıbında olmak: Yarım yamalak olmak.

Ar haya olmamak: Utanma olmamak.

Arası yok: Aynı yıl içinde birbirine yakın zamanlarda doğmuş olanlar.

Arayı koymak: Aradan zaman geçmek.

Arkası sağlam olmak: Güçlü bir kimse ya da sağlam bir yere güvenen, koruyanı kuvvetli olan (Saraçbaşı, 2010:124).

1. Arkası kuvvetli (Kavi, pek) (Saraçbaşı, 2010:124)

Arkuru gitmek: Çapraz gitmek.

Arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez: Hiçbir işe yaramayan kimseler için kullanılır (Saraçbaşı, 2010:126).

1. Arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez (Aksoy, 1988:584).

2. Arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez (Saraçbaşı, 2010:126).

3. Arpaya katsan at yimez, kepeğe katsan it yimez (TDK, 2009:236).

Aşağısı sakal yukarısı bıyık: İki karşıt ve aynı derecede sakıncalı durum karşısında karar verme zorunluluğunu anlatan bir söz (TDK, 2005:135).

1. Aşağı tükürsem sakal (-m), yukarı tükürsem bıyık (-m)/ Yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal (Aksoy, 1988:587).

2. Aşağı tükürsem sakal (sakalım) yukarı tükürsem bıyık (bıyığım) (Saraçbaşı, 2010:130).

3. Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık (TDK, 2005:130).

4. Aşağı bak sakal, yukarı bak bıyık (TDK, 2009:236).

Aşam yatmak bilmesiy zabah galkmak bilmesiy: Akşam geç yattığı için sabah erken kalkmayan kişilere söylenen bir söz.

Aştan kuru gelmek: Aşağıdan yukarıya doğru gelmek.

Ataş almak: Telaşlanmak, öfkelenmek, heyecanlanmak, coşmak, acele davranmak, acele etmek (TDK, 2005:141).

1.Ateş almak (Saraçbaşı, 2010:134).

2.Ateş almak (TDK, 2005:141).

Atların hinkirilemesi gibi: Atların çıkardığı homurdanmaya benzer ses.

Avans vermek: Karşısındakine kendisine avantaj sağlayacak bir şey vermek.

1.Avans vermek (TDK, 2005:148).

Ayak altında çığnaklamak: Tekme ile dövmek (TDK, 2005:153).

1.Ayağının altına almak (Saraçoğlu, 2010:145).

2.(Birini) ayağının altına almak (TDK, 2005:153).

Ayarı olmamak: Eşi, benzeri bulunmamak.

Ayna o ney kız egelen: O da neymis ki anlamında bir şaşırma ünlemi.

Ayı ayına yazılmak: Doğum tarihini tam olarak doğru söylemek ya da yazmak.

Ayı postu gibi olmak: Yerde serilmiş çok ağır kişi ya da nesnelere için söylenir.

Ayı pötüğü gibi yuvarlanmak: Ayı yavrusu gibi yuvarlanmak.

Ayranı köpürmek: Öfkelenmek, coşmak (TDK, 2005:162).

1.Ayranı kabarmak (Aksoy, 1988:605).

2.Ayranı kabarmak (Saraçbaşı, 2010:154).

3.Ayranı kabarmak (TDK, 2005:162).

Ayrı düşmek: Birbirinden uzak kalmak (Saraçbaşı, 2010:154).

1.Ayrı düşmek (Saraçbaşı, 2010:154).

2.Ayrı düşmek (TDK, 2005:162).

Azı çoğu olmamak: Bunun az ya da çok olduğuna bakılmaz, kusur sayılmaz anlamında kullanılır.

-B-

Bâ bak: “Beni dinle” anlamında seslenme ve gözdağı sözü (TDK, 2005:196).

1.Bana bak (Saraçbaşı, 2010:169)!

2.Bana bak (TDK, 2005:196)!

Baba yadigârı olmak: Atalardan kalma.

Babamın oğlu ya: Bir kimseyle ilgilenmenin gereksizliğini anlatmak için kullanılır (Saraçbaşı, 2010:161).

1.Babamın oğlu mu (değil ya) (Saraçbaşı, 2010:161)?

Bağdat’tan gelmek: Çok geç gelmek.

Bağır çağır: Öfkeyle bağırarak (TDK, 2005:178).

1.Bağıra bağıra (çağıra) (Saraçbaşı, 2010:163).

2.Bağırıp çağırarak (TDK, 2005:178).

Bahis konusu olmak: Üzerinde konuşulan şey.

1.Bahis konusu (TDK, 2005:184).

Baklava düzmek: Baklavanın malzemesini hazırlamak ve baklava yapmak.

Baklava açmak: Baklava yapmak için gerekli olan ince yufkaları hazırlamak (TDK, 2005:188).

1.Baklava açmak (TDK, 2005:188).

Bana göre Almanya: Bir şeyin olup olmamasının fark etmediğini bildirir.

Bana göre hava hoş: Öyle de olsa, böyle de olsa benim (senin, onun) için fark etmez. Yeğlenecek tutumu başkaları düşünsün (Aksoy, 1988:614).

1.Bana (sana, ona) göre hava hoş (Aksoy, 1988:614).

2.Bana göre hava hoş (Saraçbaşı, 2010:169).

Banka gibi para basmak: Çok zengin (kimse) (TDK, 2005:197).

1.Banka gibi (Saraçbaşı, 2010:170).

2.Banka gibi (TDK, 2005:197).

Bar bar bağurmak: Bağırışın öfkeli ve yüksek sesle olduğunu anlatan bir söz (TDK, 2005:199).

1.Bar bar bağurmak (Saraçbaşı, 2010:170). Bas bas bağurmak (Saraçbaşı, 2010:171).

2.Bar bar bağurmak (TDK, 2005:199).

Bardak delünmüş: Çok şiddetli yağmur yağması.

Baş aşağı gitmek: Sürekli kötüleşmek ya da zarar etmek (Saraçbaşı, 2010:173)

1.Baş aşağı gitmek (Aksoy, 1988:616).

2.Baş aşağı gitmek (Saraçbaşı, 2010:173).

Baş belası olmak: Bir kimseye musallat olup sıkıntı veren bir türlü uzaklaştırılmayan kişi ya da şey (Aksoy, 1988:617).

1.Baş belası (Aksoy, 1988:617).

2.Baş belâsı./ Baş belâsı olmak (birine) (Saraçbaşı, 2010:173).

Baş göz olmamak: Fazla samimi olmamak.

Başı bağlanmak: Biri evlendirilmek (TDK, 2005:209).

1.Başı bağlı olmak (Aksoy, 1988:618).

2.Başı bağlı (Saraçbaşı, 2010:177).

3.Başı bağlanmak (TDK, 2005:209).

Başında davul çalmak: Çok şiddetli baş ağrısı çekmek.

Başında köçek oynatmak: Dayanılmaz gürültüye maruz kalmak.

Bel bel bakmak: Alık alık bakmak; şaşkın şaşkın bakmak (Saraçbaşı, 2010:197).

1.Bel bel bakmak (Saraçbaşı, 2010:197).

Bel kıvırmak: Kırılmak, salınmak (TDK, 2005:235).

1.Bel kırmak (Saraçbaşı, 2010:197).

2.Bel kırmak (TDK, 2005:235).

Belaya gel beri demek: Kötülükleri üzerine çeken kişiler için söylenir.

Ben nerelere gidey: Şaşıрма ünlemi olarak kullanılır.

Berek gibi kız: Çok güzel kız.

Beşon gibi olmak: Çok sağlam, dayanıklı.

Beyni delinmek: Çok şiddetli baş ağrısı çekmek.

Bıçak kemiğe dayanmak: Çekilen zahmet artık dayanılamayacak kerteğe ulaşmak (Aksoy, 1988:638).

1.Bıçak kemiğe dayanmak (Aksoy, 1988:638).

2.Bıçak kemiğe dayanmak (Saraçbaşı, 2010:208).

3.Bıçak kemiğe dayanmak (TDK, 2005:259).

Bi bilen yapman: “Asla yapmam” anlamında bir söz.

Bi eli yavda, bi eli balda: Varlık ve bolluk içinde olmak (TDK, 2005:276).

1.Bir eli yağda bir eli balda olmak (Aksoy, 1988:646).

2.Bir eli yağda bir eli balda (olmak) (Saraçbaşı, 2010:221).

3.Bir eli yağda bir eli balda (olmak) (TDK, 2005:276).

Bihamlada gelmek: Çabucak, bir atılıştta (Saraçbaşı, 2010:222).

1.Bir hamlede (Saraçbaşı, 2010:222).

2.Bir hamlede (TDK, 2005:278).

Bi öteye bi beri gitmek: Rastgele, birçok yerlere, çeşitli yönlerle (TDK, 2005:277).

1.Bir o yana bir bu yana (Aksoy, 1988:649).

2.Bir o yana, bir bu yana (Saraçbaşı, 2010:226).

3.Bir o yana, bir bu yana (TDK, 2005:277).

Bil mukabil olmak: 1.Karşılık olarak. 2.Ben de, size de, sizlere de (TDK, 2005:272).

3.Bil mukabele (TDK, 2005:272).

Bileğine kuvvet: Gücün, kuvvetin yerinde olsun anlamında bir söz.

1.Bilek gücü (kuvveti) (Saraçbaşı, 2010:211).

2.Bilek kuvveti (TDK, 2005:266).

Bir dirhem hasta çorbası tasta: Hastalıktan çok zayıf düşmüş kişiler için söylenir.

Bir fırt çekmek: (İçki için) bir yudum, bir içimlik; (sigara için) bir nefes, bir nefeslik (Saraçbaşı, 2010:221).

1.Bir fırt (Saraçbaşı, 2010:221).

Bir gıdım: Bir kısım, bir parça.

Bir sokum: Bir lokma (Saraçbaşı, 2010:227).

1.Bir sokum (Saraçbaşı, 2010:227).

Bir vurup on saymak: Yaptığı işi çok fazla göstermeye çalışmak.

Bi ton sopa yemek: Çok, çok miktarda (Saraçbaşı, 2010:229).

1.Bir ton (Saraçbaşı, 2010:229).

Bitlerim pire oluya: Huzursuz olmak.

Borcunan harcınan yapmak: Borca girerek yapmak.

Bostan çapası gibi olmak: Çok uzun olmak, çok uzatmak.

Bostanda olmayınca ne acısı ne datlısı: Elinde olan değersiz bir mal elinde olmayan çok değerli bir eşyadan daha değerlidir.

Boya başlık yakılmak: Süslenmek.

Bökelek konmuş gibi koşmak: Çok hızlı ve panik halinde koşmak.

Bundan iyisi Şam'da kayısı: Bundan iyisi olamaz.

Burun kıvırmak: Beğenmeyip küçümsemek (Aksoy, 1988:667).

- 1.Burun kıvırmak (Aksoy, 1988:667).
- 2.Burun kıvırmak (Saraçbaşı, 2010:262).
- 3.Burun kıvırmak (TDK, 2005:329).

Buyur etmek: Buyurun diyerek konuğu saygı ile içeri almak (TDK, 2005:331).

- 1.Buyur etmek (Aksoy, 1988:667).
- 2.Buyur etmek (Saraçbaşı, 2010:262).
- 3.Buyur etmek (TDK, 2005:331).

Buzâ gibi kaçmak: Çok hızlı ve yön değiştirerek kaçmak.

Bülbülün çektiği dili belası: Boş boğazların düştüğü durumu anlatan bir söz.

Büyük baş: İleri gelenler.

- 1.Büyük baş (TDK, 2005:337).

-C-

Cahil cühela: Okumamış, bilgisiz kişi.

Camı çerçeveyi dökmek: Olay çıkararak her şeyi kırıp dökmek (Saraçbaşı, 2010:268).

- 1.Camı çerçeveyi indirmek (Saraçbaşı, 2010:268).
- 2.Camı çerçeveyi indirmek (TDK, 2005:342).

Can alıcı: Kahredici, kendinden geçirici, aşırı çekici (TDK, 2005:347).

- 1.Can alıcı (Saraçbaşı, 2010:268).
- 2.Can alıcı (TDK, 2005:347).

Can çıkması: Yaptığı bir işten dolayı pek bitkin duruma düşmek (Saraçbaşı, 2010:275).

- 1.Canı çıkmak (Saraçbaşı, 2010:275).
- 2.Canı çıkmak (TDK, 2005:345).

Can daralması: Sıkıntı, fenalık basmak.

Candır o: Canım kadar değerlidir anlamında kullanılır.

Canı gitmek: Özen gösterilen, çok sevilen bir şeye zarar gelecek diye kaygılanmak (TDK, 2005:346).

1.Canı gitmek (Aksoy, 1988:673).

2.Canı gitmek (TDK, 2005:346).

Canı pahasına: Canını tehlikeye atarak, ölümü göze alarak (Saraçbaşı, 2010:272).

1.Can pahasına (Saraçbaşı, 2010:272).

2.Can pahasına (TDK, 2005:347).

Canı tez olmak: Bir işin çarçabuk yapılmasını ister yaradılıştaki olan, sabırsız, ıvecen (Aksoy, 1988:676).

1.Canı tez./ İçi tez./ Tez canlı (Aksoy, 1988:676).

2.Canı tez (Saraçbaşı, 2010:276).

3.Canı tez (TDK, 2005:347).

Cennetlik olmak: Öldükten sonra yerinin cennet olacağına inanılan kimse (TDK, 2005:358).

1.Cennetlik (TDK, 2005:358).

Cevüz dokumak: Atılan bir şeyin hedeften çok uzağa gittiğini anlatmaya yarar.

Cevüz endümek: Ağaçtaki cevizleri toplamak.

Cılkı çıkmak: Bozulmak, doğru ve uygun yolundan ayrılmak (TDK, 2005:365).

1.Cılk çıkmak (Aksoy, 1988:661).

2.Cılk çıkmak./ Çılkını çıkarmak (bir şeyin) (Saraçbaşı, 2010:288).

3.Cılk çıkmak./ Cılkı çıkmak (TDK, 2005:365).

Cıt gada olmak: Çok küçük.

Ciğerleri bayram etmek: 1.Her zamankinden daha iyi cins sigara içmek. 2.Temiz havaya çıkmak (TDK, 2005:365-366).

1.Ciğerleri bayram etmek (Saraçbaşı, 2010:291).

2.Çiğerleri bayram etmek (TDK, 2005:365-366).

Cin gada olmak: Çok küçük.

Cingan çadırı gibi olmak: Çok karışık, düzensiz.

Cingan çalya Kürt oynaya: Bir yerin herhangi bir nedenle gürültü ve düzensizlik içinde bulunduğunu anlatmada söylenir (Saraçbaşı, 2010:317).

1.Çingene çalar, Kürt oynar (Aksoy, 1988:696).

2.Çingene çalar, Kürt oynar (Saraçbaşı, 2010:317).

Cins cins konuşmak: Karşısındakini sinirlendirecek şekilde konuşmak.

Cuzak kurmak: Tuzak kurmak

Cücük gibi ıslanmak: Kuru yeri kalmayacak şekilde ıslanmak.

-Ç-

Çabıldamak durmak: Çırpınıp durmak.

Çakkıdı çıkkıdı oynamak: Kendinden geçmiş bir şekilde şen şakrak oynamak.

Çamura yatmak: Borcunu ödememek, sözünü yerine getirmemek (TDK, 2005:390).

1.Çamura yatmak (Saraçbaşı, 2010:298).

2.Çamura yatmak (TDK, 2005:390).

Çeküç gibi olmak: Sağlam olmak.

Çevirge çevirmek: Ahşap dolapların kapaklarının açılmasını engelleyen çentikli tutturacağı döndürmek.

Çeyrek ekmeğın bismillası: Genellikle kızgınlık anında, külhanbeyi tarzı kullanılan "Hallederiz, besmele bile çekmeye değmez, anında gereğini yaparız." anlamında kullanılır.

Çift kat gitmek: Bir şeyin üstünden bir daha geçmek bir daha yapmak

Çok bakasıy: Bir şeyi yapmamı ne kadar istesen de asla yapmam anlamında kullanılır.

Çöpten samandan olmak: Çerçöpten yapılmış gibi, dayanıksız, çürük, uydurma (Aksoy, 1988:699).

- 1.Çörden çöpten./ Çerden çöpten (Aksoy, 1988:699).
- 2.Çörden çöpten (Saraçbaşı, 2010:323).
- 3.Çerden çöpten (TDK, 2005:451).

Çuvalları aktarmak: Çuvalları ters çevirerek içindekini boşaltmak.

-D-

Dağda domuzu eksik olmak: Çok zengin olmak (Saraçbaşı, 2010:326).

- 1.Dağda domuzu eksik (Saraçbaşı, 2010:326).

Dağları yıkmak: Güç yetmez gibi görünen büyük, ağır işler başarmak (Aksoy, 1988:702).

- 1.Dağları devirmek (Aksoy, 1988:702).
- 2.Dağlar devirmek (Saraçbaşı, 2010:327).

Dalavereye getirmek: Gizli, hileli, yasadışı bir iş yapmak (Saraçbaşı, 2010:328).

- 1.Dalavere çevirmek (Saraçbaşı, 2010:328).
- 2.Dalavere çevirmek (veya döndürmek) (TDK, 2005:464).

Dandini dastana danalar girmiş bostana: Bir yerde olmaması gereken kişilerin olduğu anlamına gelir.

Daral gelmek: Sıkılmak, fenalık basmak.

Dav kaçgunu: Görgüsüz, kaba, düzensiz kişi.

Davulları zıplatmak: Çok içten eğlenmek, eğlenirken kendinden geçmek.

Daynak çatmak: Sopa ile destek yapmak.

.... debertlememek: Karıştırmamak, dokunmamak.

Dediğim dedik çaldığım düdük: Bir insanın sözünde direndiğini anlatmak için söylenen bir tekerleme (TDK, 2005:481).

- 1.Dediği dedik (çaldığı düdük) (Aksoy, 1988:708).
- 2.Dediği dedik, ttrdğm düdük (Saraçbaşı, 2010:337).
- 3.Dediğim dedik, ttrdğm (veya çaldığım) düdük (TDK, 2005:481).

Def et gitsin: Savmak, savuşturmak (TDK, 2005:482).

- 1.Defetmek (TDK, 2005:482).

Değmen daşı gibi : Çok büyük anlamında.

Dekmük yemek: İhanete uğramak (TDK, 2005:1937).

- 1.Tekme yemek (Saraçbaşı, 2010:1104).
- 2.Tekme yemek (TDK, 2005:1937).

Deli gibi dönmek: Ne yapacağını bilmeyerek şaşkınca davranmak (TDK, 2005:489).

- 1.Deli dana (danalar) gibi dnenmek (Saraçbaşı, 2010:340).
- 2.Deli dana (veya danalar) gibi dönmek (TDK, 2005:489).

Deli olmak: 1.Bir şeyden dolayı çok sinirlenmek. 2.(Birini, bir şeyi) Çok sevmek (Saraçbaşı, 2010:341).

- 1.Deli olmak. (Saraçbaşı, 2010:341).
- 2.(Bir şey için veya bir şeye) deli olmak (TDK, 2005:489).

Demem o ki: Benim söylemek istediğim (TDK, 2005:492).

- 1.Demem o değil (Aksoy, 1988:711).
- 2.Demem o deme değil (Saraçbaşı, 2010:344).
- 3.Demem o (ki) (TDK, 2005:492).

Demr gibi olmak: Çok soğuk olmak.

Derdest etmek: Yakalamak (TDK, 2005:504).

- 1.Derdest etmek (edilmek) (Saraçbaşı, 2010:348).
- 2.Derdest etmek (TDK, 2005:504).

Dereyi görmeden paçaları sıvamak: Zamanı gelince yapılması gereken bir işe çok önceden hazırlanmak (Aksoy, 1988:689).

- 1.Çayı (suyu) görmeden paçaları sıvamak (Aksoy, 1988:689).
- 2.Dereyi görmeden paçaları sıvamak (Saraçbaşı, 2010:350).
- 3.Dereyi görmeden paçaları sıvamak (TDK, 2005:504).
- 4.Çay görmeden çemirlenmek (TDK, 2009:274).

Derisi kalın olmak: Deneyimli ve dayanıklı olmak.

Dert çekmek: Üzüntüsüne katlanmak (TDK, 2005:508).

- 1.Derdini çekmek (Saraçbaşı, 2010:349).
- 2.Derdini çekmek (TDK, 2005:508).

Dey tane: İşte orada.

Deyme insan yapamaz: Herkesin yapamayacağı şeyler için kullanılır.

Dır dır etmek: Baş ağrıttacak biçimde söylenip durmak (Aksoy, 1988:356).

- 1.Dırdır etmek (Aksoy, 1988:717).
- 2.Dır dır etmek (Saraçbaşı, 2010:356).
- 3.Dırdır (TDK, 2005:517).

Dibine düşmek: Kan bağı olan birisine ya da arkadaşlarına benzemek.

Dilinde diken olmak: Konuşmak istemeyenler az konuşanlar için söylenir.

Diliy ganiya çekilsin: Bir beddua türü.

Dillemezliğe vurmak: Dilsiz gibi vurdumduymaz davranmak.

Dingili kaymak: Düzeni bozulmak.

Din iman asılmak: Bütün gücüyle yapmaya çalışmak

Diş kıran: Çok sert ve kaliteli.

Dişe diş, kana kan: Aynı şekilde karşılık vermek.

Dizginleri koy vermek: Başiboş bırakmak (TDK, 2005:545).

1.Dizginleri salıvermek (Aksoy, 1988:728).

2.Dizginleri salıvermek (TDK, 2005:545).

Dizi dizine oturmak: Dizleri birbirine degecek kadar yakın oturmak.

Dokuz bızlamak: Merakla, heyecanla, sabırsızlıkla beklemek (TDK, 2005:553).

1.Dokuz doğurmak (Aksoy, 1988:729).

2.Dokuz doğurmak (Saraçbaşı, 2010:377).

3.Dokuz doğurmak (TDK, 2005:553).

Dokuz fırın ekmek yemek: İyi yetişerek topluma yararlı duruma gelmek için çok uzun bir zaman gerekir.

1.Adam oluncaya kadar dokuz fırın ekmek ister (Aksoy, 1988:529).

2.Adam oluncaya kadar dokuz fırın ekmek ister (Saraçbaşı, 2010:28).

Dost bellemek: Dostu sanmak.

Dost kazığı: Birlikte girişilen işte bir kimsenin kendi yararına dostunu zarara sokması ya da alışverişte dostuna değerinden yüksek fiyatla mal satması. (Aksoy, 1988:731)

1.Dost kazığı (Aksoy, 1988:731).

Dörtköşe olmak: Çok keyiflenmek, çok zevk duymak (TDK, 2005:570).

1.Dört köşe olmak (Saraçbaşı, 2010:385).

2.Dörtköşe olmak (TDK, 2005:570).

Döşek yatak yatmak: yorgan döşek yatmak (TDK, 2005:2145).

1.Yatak yorgan (döşek) yatmak (Saraçbaşı, 2010:1196).

2.Yatak yorgan (veya döşek) yatmak (TDK, 2005:2145).

Dudak kıvırmak: Bir şeyi beğenmediğini, küçümsediğini belli etmek, umursamamak, pek aldırış etmemek (TDK, 2005:574).

1.Dudak bükmek (Aksoy, 1988:733).

2.Dudak bükmek (Saraçbaşı, 2010:386).

3.Dudak bükme (TDK, 2005:574).

Durmak dinlenmek bilmemek: Sürekli olarak, aralıksız, arka arkaya (Saraçbaşı, 2010:389).

1.Durup dinlenmeden (Aksoy, 1988:735).

2.Durup dinlenmeden (Saraçbaşı, 2010:389).

3.Durup dinlenmeden (TDK, 2005:577).

Dut yaprağında kaç göz kadar olmak: Çok küçük olmak.

Dünkü çocuk olmak: Genç, acemi, deneyimsiz (Saraçbaşı, 2010:394).

1.Dünkü çocuk (Aksoy, 1988:738).

2.Dünkü çocuk (Saraçbaşı, 2010:394).

3.Dünkü çocuk (TDK, 2005:586).

-E-

Ebsem durmak: Uslu durmak.

Eccük olmak: Az olmak.

Ecelin olurum: Ölümün elimden olur anlamında.

Egen, begen, şegen: Öyle, böyle, şöyle.

... eğitmek: Bir şeyi bir yerden başka bir yere götürmek.

Ehti kibarı gibi olmak: Aşırı nazik olmak.

Ekin etmek: Ekinleri kullanıma hazırlama (ekme, biçme, harmanlama vs.).

Ekmek elden su gölden: Kendisi çalışmayıp başkasının kazancıyla geçinme durumu (TDK, 2005:611).

1.Ekmek elden su gölden (Aksoy, 1988:746).

2.Ekmek elden su gölden (Saraçbaşı, 2010:410).

3.Ekmek elden su gölden (TDK, 2005:611).

4.Ekmek haydan su çaydan (TDK, 2009:298).

Ekmek mushaf çarpsın: Karşısındakini inandırabilmek için edilen bir yemin (Saraçbaşı, 2010:410).

- 1.Ekemk çarpsın (Saraçbaşı, 2010:410).
- 2.Ekmek çarpsın (TDK, 2005:611)!

Ekmek va yir misiy: Hazırcı olanlara söylenen bir söz.

Ekseriye gelmek: Bir işin devanlı olduğunu ya da yapıldığını anlatmak için kullanılır.

- 1.Ekseriye./ Ekseriya (TDK, 2005:613).

El aman dilemek: Çok usanmak, bıkmak (Saraçbaşı, 2010:418).

- 1.El'aman çağırmaq (Aksoy, 1988:748).
- 2.El'aman demek (Saraçbaşı, 2010:418).
- 3.Elaman demek (TDK, 2005:620).

El bayramlamak: Bayram günleri büyüklerin ellerini öpmek.

El emeği, göz nuru:1.Elle çalışma. 2.Elle çalışmanın verimi ürünü (Aksoy, 1988:753).

- 1.El emeği (Aksoy, 1988:753).
- 2.El emeği (Saraçbaşı, 2010:414).
- 3.El emeği (TDK, 2005:620).

El pençe divan durmak: Saygı gösterilen kimse karşısında el bağlayıp ayakta durmak (Saraçbaşı, 2010:416).

- 1.El pençe divan durmak (Aksoy, 1988:764).
- 2.El pençe divan durmak (Saraçbaşı, 2010:416).
- 3.El pençe divan durmak (TDK, 2005:616).

El vermek: 1.Yardım etmek. 2.Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek (TDK, 2005:616).

- 1.El vermek (Aksoy, 1988:765).

2.El vermek (Saraçbaşı, 2010:417).

3.El vermek (TDK, 2005:616).

Elâleme madara olmak: Yalanı, yanlışını ortaya çıkararak mahcup duruma düşmek (Saraçbaşı, 2010:851).

1.Madara olmak (Saraçbaşı, 2010:851).

2.Madara olmak (TDK, 2005:1321).

Elin çalışacağına ağzın çalışıyor: Çalışmayıp çalışanı konuşarak oyalayan kimselere söylenir.

Elini veren kolunu kurtaramaz: Kendisine iyilik yapıldığında devamını fazlasıyla isteyen kimseler için kullanılan bir söz (TDK, 2005:619).

1.Elini veren kolunu alamaz (Birine) (Aksoy, 1988:760). Elini veren parmağını eksik alır (Aksoy, 1988:761).

1.Elini veren kolunu alamaz (Saraçbaşı, 2010:434).

2.(Birine) Elini veren kolunu alamaz (TDK, 2005:619).

Eliniy hamuruynan, erkek işine karışmak: Kadınlar, beceremeyeceği işleri yapmaya çalışmak (TDK, 2005:619).

1.Elinin hamuruyla erkek işine karışmak (Aksoy, 1988:760).

2.Elinin hamuruyla erkek işine karışmak (Saraçbaşı, 2010:434).

3.Elinin hamuruyla erkek işine karışmak (TDK, 2005:619).

Elinin körü: Bıktırıcı, usandırıcı durum karşısında azarlama yollu verilen karşılık (TDK, 2005:620).

1.Elinin (ölünün) körü (Aksoy, 1988:760).

2.Elinin körü (Saraçbaşı, 2010:434).

3.Elinin körü (TDK, 2005:620).

Emrine âmâde olmak: Hizmete hazır (Saraçbaşı, 2010:436).

1.Emre âmâde (Saraçbaşı, 2010:436).

Endögün olmak: Geçen gün olmak.

Esamesi okunmamak: Kendisine değer verilmemek, adı anılmamak (TDK, 2005:648).

- 1.Esamesi okunmamak (Aksoy, 1988:768).
- 2.Esamesi (esamesi) okunmamak (Saraçbaşı, 2010:442).
- 3.Esamesi okunmamak (TDK, 2005:648).

Eski dadı olmamak: Eskiye aratmak.

Eski kulağı kesiklerden olmak: Eskiden çapkın iken sonraları uslanmış olanlar hakkında kullanılı (Saraçbaşı, 2010:443).

- 1.Eski kulağı kesik (Saraçbaşı, 2010:443).

Eşğine höyt mü dedik: Neden karışyorsun anlamında kullanılır.

Eşikten atlamak: Bir konuya veya soruna hakkıyla vâkıf olmak (TDK, 2005:657).

- 1.Eşiğini atlamak (TDK, 2005:657).

Eşref saatine denk gelmek: Bir işin olumlu yola girmesi için uygun zaman; iş görece kimsenin güçlük çıkarmayacağı zaman (Saraçbaşı, 2010:448).

- 1.Eşref-i saat (Aksoy, 1988:771).
- 2.Eşref saati./ Eşref saat./ Eşrefi saat (Saraçbaşı, 2010:448).
- 3.Eşref saati (TDK, 2005:659).

Etmiy arpa tarlası gibi yandık valla: İçinden çıkılmaz bir durumda olmak.

Etin ne budun ne: 1.Yaşı küçük. 2.İmkânları, gücü sınırlı, parası az (TDK, 2005:659).

- 1.Eti ne, budu ne (Aksoy, 1988:773)?
- 2.Eti ne, budu ne (Saraçbaşı, 2010:450)?
- 3.Eti ne budu ne (TDK, 2005:659)?

Ev alayı: Evde yaşayanlar.

Eveleyip gevelemek: Bir şey anlaşılmayacak biçimde dolambaçlı konuşmak (Aksoy, 1988:775).

- 1.Eveleyip gevelemek (Aksoy, 1988:775).
- 2.Evelemek gevelemek (Saraçbaşı, 2010:454).
- 3.Evelemek gevelemek (TDK, 2005:666).

Evücüklenip durmak: Telaşlanmak.

Eyiküdü yapmak: Ne çok uygun ne de çok aykırı, şöyle böyle (TDK, 2005:1006).

- 1.İyi kötü (Aksoy, 1988:893).
- 2.İyi kötü (Saraçbaşı, 2010:682).
- 3.İyi kötü (TDK, 2005:1006).

Eylence etmek: Oyalanmak, boşa vakit geçirmek.

Eyni baş: Giysi.

Eyvan sermek: Evin önüne kurutma amacıyla herhangi bir şey sermek.

Ezbere yapmak: Gerekli bilgiyi almadan, incelemeden iş yapmak (Aksoy, 1988:778).

- 1.Ezbere iş görmek (Aksoy, 1988:778).
- 2.Ezbere iş (görmek) (Saraçbaşı, 2010:458).
- 3.Ezbere iş görmek (TDK, 2005:672).

-F-

Fazla açılmak: Maddi açıdan zor duruma düşmemek.

Ferman seninse dağlar da benim: Baskıyla, zorla iş yapmayacağını belirten bir söz.

Fındık kadar olmak: Çok küçük.

Fıkarcılık çekmek: Maddi durumun iyi olmaması.

Fıra olmak: Yaşça küçük olan.

Fırdalaya dönmek: Çepeçevre (TDK, 2005:696).

1.Fırdolayı (TDK, 2005:696).

Fitik atmak: Ortılığı karıştırarak harekette bulunmak.

Fitne fesat olmak: İşi gücü, iki kişiyi birbirine düşürmek, insanlar arasına fitne sokmak olan (Aksoy, 1988:785).

1.Fitne fücur (Aksoy, 1988:785).

2.Fitne fücur (Saraçbaşı, 2010:475).

3.Fitne fücur (TDK, 2005:708).

-G-

Gabak çiçeği gibi açılmak: Sıkılganlıktan ve çekingenlikten kısa sürede kurtularak herkesi şaşırtıcı serbest davranışlarda bulunmaya başlamak (Saraçbaşı, 2010:694).

1.Kabak çiçeği gibi açılmak (Aksoy, 1988:895).

2.Kabak çiçeği gibi açılmak (Saraçbaşı, 2010:694).

3.Kabak çiçeği gibi açılmak (TDK, 2005:1018).

Gağnı yanmak: Bir şey için büyük üzüntü duymak.

Gağnının yağları erimek: Bir şeye sahip olamadığı için büyük hayal kırıklığı yaşamak.

Gağnı cız etmek: Pişmanlık duymak.

Gaplıgurba gibi gitmek: Soğukkanlı ve yavaş hareket eden (TDK, 2005:1071).

1.Kaplumbağa gibi (TDK, 2005:1071).

Gaşuk çalmak: Türkü söylerken kaşıkları birbirine vurma yoluyla ritim vermek.

Gazını almak: Birisinin sinirini, öfkesini yatıştırmak.

Geceyi gündüzü karıştırmak: Gece gündüz demeden yoğun şekilde çalışmak.

Gel gel havası çalmak: Bir şeyin yapılmasını istediğini belirten hareketler yapmak.

Gelmeç bacaklı olmak: Uzun bacaklı olanlara söylenir.

Geri dur: Bir işi yapmaktan kaçınmak (TDK, 2005:752).

1.Geri durmamak (kalmamak) (Aksoy, 1988:793).

2.Geri durmamak (Saraçbaşı, 2010:491).

3.Geri durmak (TDK, 2005:752).

Gerisin geri: Tekrar, yeniden, bir daha (Saraçbaşı, 2010:493).

1.Gerisin geri (Aksoy, 1988:794).

2.Gerisin geri (geriye) (Saraçbaşı, 2010:493).

3.Gerisin geri (TDK, 2005:752).

Gerisin geri oturmak:1.Yaptığı işte başarısız olmak. 2.Başladığı noktaya dönmek.

Geviş getirmek: Yutmuş olduğu yiyeceği midesinden ağzına çıkarıp yeniden çiğnemek (TDK, 2005:755).

1.Geviş getirmek (TDK, 2005:755).

Gıcık olmak: Bir davranışa veya bir kimseye sürekli sinirlenmek (TDK, 2005:758).

1.Gıcık vermek (Aksoy, 1988:794).

2.Gıcık vermek./ Gıcık yapmak (Saraçbaşı, 2010:494).

3.Gıcık almak (veya kapmak veya olmak) (TDK, 2005:758).

4.Gıcığına gitmek (TDK, 2009:316).

Gıran giresice: Bir beddua.

1.Kıran girmek (Aksoy, 1988:928).

2.Kıran girmek (Saraçbaşı, 2010:778).

3.Kıran girmek (TDK, 2005:1157).

Gız evli olmak: Düğünlerde kız tarafından gelen komşu ve akrabalar.

Gız sen va ya: Hafif alaylı “Seni gidi yaramaz” anlamında takılma sözü.

Gocabuam gibi ıkıştamak: Büyükbabam gibi yaşlı sesi çıkarmak.

Gocaya gitmek: Yaşlanmak.

Gönül eğlemek: Geçici bir ilgi ve sevgi göstererek hoşça vakit geçirmek (Aksoy, 1988:802).

- 1.Gönül eğlendirmek (Aksoy, 1988:802).
- 2.Gönül eğlendirmek (Saraçbaşı, 2010:507).
- 3.Gönül eğlendirmek (TDK, 2005:777).

Gökterlere batmak: Sıkıntıdan terlemek.

Göle yatmak: Yüzmek.

Gönlü aktarılmak: Baygınlık gelmek.

Gösterip gösterip çekmek: Herhangi bir şeyi vermiş gibi yapıp vermemek.

Göz boyamak: Kandırmak, yanıltmak, gösterişle aldatmak (TDK, 2005:787).

- 1.Göz boyamak (Aksoy, 1988:807).
- 2.Göz boyamak (Saraçbaşı, 2010:514).
- 3.Göz boyamak (TDK, 2005:787).

Gözü gönlü açılmak: Neşelenmek, ferahlamak (TDK, 2005:790).

- 1.Gözü gönlü açılmak (Aksoy, 1988:816).
- 2.Gözü gönlü açılmak (Saraçbaşı, 2010:528).
- 3.Gözü gönlü açılmak (TDK, 2005:790).

Gözü paradan başka bir şey görmemek: Paraya gereğinden çok fazla değer vermek.

Gözünde tutmek: Çok özlemek (Saraçbaşı, 2010:532).

- 1.Burnunda(gözünde) tutmek (biri, bir şey) (Aksoy, 1988:666).
- 2.Gözünde tutmek (birini, bir yeri, bir şeyi) (Saraçbaşı, 2010:532).
- 3.Gözünde tutmek (TDK, 2005:791).

Gulluk faresi gibi: Hazır yemeyi seven.

Gurak gelmek: Hızlı gelmek.

Gurt yisin: Boş ver gitsin, artık umurumda değil anlamında.

Gurtla yimeyesicele, derelere dolmayasacıla: Bir beddua.

Guru guru kirenne, başımıza gelen ne?: Başa gelen bir duruma çok şaşırarak.

Gücünü göstermek: Bir konuda üstünlüğünü karşısındakine kabul ettirmek.

Güle güle ölmek: Çok gülmekten bayılır gibi olmak; sarsıla sarsıla gülmek (Saraçbaşı, 2010:542).

1.Gülmekten bayılmak (çatlamak)/ Gülmekten ölmek./ Güle güle ölmek (Saraçbaşı, 2010:542).

Güle gaynaşa gitmek: Sevinçli neşeli bir şekilde birlikte gitmek.

Güle oynasa: Sevinerek neşe ile (TDK, 2005:806).

1.Güle oynaya (Saraçbaşı, 2010:541).

2.Güle oynaya (TDK, 2005:806).

Gülecek hâl kalmamak: Moralsiz olmak.

Gülerken havalara çıkmak: Yüksek sesle, kendinden geçecek biçimde gülmek.

Gün be gün: Gün geçtikçe.

Gün yeri: 1.Güneş alan yer. 2.Ekinlerin kurutulduğu alan.

Gün yeri ağarmak: Tanyerinin aydınlanması.

Güne erememek: O zamanı görememek.

-H-

Ha bismillah: Bir işe başlarken söylenir.

Ha gayret: Bir işin bitmek üzere olduğunu çok az daha çaba gerektiğini bildirir.

Ha hay güley bari: İleri sürülen düşüncenin yersiz olduğu, hafifseme.

Ha Kel Hasan, ha Hasan kel: Başka başka şeylermiş gibi görünüyorlar ama ikisi birdir. Öyle yapmakla böyle yapmak arasında fark yoktur (Aksoy, 1988:833).

1.Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali./ Ha Hoca Ali, ha Ali Hoca (Aksoy, 1988:833).

Haber zıplatmak: Acele bir şekilde haber göndermek.

Hadi anam hadi: Kısa kes, işi uzatma, bizi aldatamazsın anlamlarında kullanılan bir söz (TDK, 2005:827).

1.Hadi hadi (TDK, 2005:827).

Hadi canım: Böyle şey olmaz, sana inanmam (TDK, 2005:866).

1.Haydi canım sen de./ Haydi oradan (Aksoy, 1988:850).

2.Haydi canım sen de!/ Haydi oradan (Saraçbaşı, 2010:588).

3.Haydi canım sen de./ Haydi oradan (TDK, 2005:866).

Hakır hakır gülmek: Kendinden gerçek gülmek.

Hakkını vermek: 1.Gereğini bütün olarak yerine getirmek. 2.Birinin çalışmasının karşılığını gereğince değerlendirmek.

1.Hakkını vermek (Aksoy, 1988:836).

2.Hakkını vermek (birinin, bir şeyin) (Saraçbaşı, 2010:561).

3.Hakkını vermek (TDK, 2005:830).

Halamin bıyığı olsaydı amcam olurdu: Bazen küçük şeyler çok daha büyük değişikliklere yol açar.

Halef selef olmak: Biri ötekinin makamını almak, yerine geçmek (TDK, 2005:834).

1.Halef selef olmak (Aksoy, 1988:837).

2.Halef selef olmak (bir işte, bir görevde) (Saraçbaşı, 2010:563).

3.Halef selef olmak (TDK, 2005:834).

Hâli mecali kalmamak: Güç, takat, derman kalmamak (Saraçbaşı, 2010:864).

1.Mecâl kalmamak (Saraçbaşı, 2010:864).

2.Mecali (veya mecal) kalmamak (TDK, 2005:1358).

Hamam taşı gibi üste çıkmak: Haksız olmasına rağmen konuşmalarıyla kendisini haklı göstermek.

Hanya'yı Konya'yı göstermek: Bir işin gerçek yönünü anlayarak akli başına gelmek, akıllanmak (TDK, 2005:844).

- 1.Hanya'yı Konya'yı öğrenmek (anlamak) (Aksoy, 1988:841).
- 2.Hanya'yı Konya'yı öğrenmek (anlamak) (Saraçbaşı, 2010:569).
- 3.Hanya'yı Konya'yı anlamak (veya bilmek, görmek) (TDK,2005:844).

Har vurup harman savurmak: Sonunu düşünmeden bol bol harcamak (Saraçbaşı, 2010:570).

- 1.Har vurup harman savurmak (Aksoy, 1988:843).
- 2.Har vurup harman savurmak (Saraçbaşı, 2010:570).
- 3.Har vurup harman savurmak (TDK, 2005:845).

Harala gürele: Telaş ile (TDK, 2005:845).

- 1.Harala gürele (TDK, 2005:845).

Harami kesilmek: Baskı ve zor kullanarak başkasının malını veya parasını almak.

Hararetini almak: Sakinleştirmek.

Harman dövmek: Ekin tanelerini saptan ayırma işini yapmak (TDK, 2005:850).

- 1.Harman dövmek (TDK, 2005:850).

Harman yeri gibi olmak: Büyük ve genişçe açık alan.

Harman savurmak: Tahılı samandan ayırmak için dövülmüşünü rüzgâra karşı savurmak (TDK, 2005:850).

Hasretlik kuşu gibi olmak: Büyük özlem duymak.

Haşamat etmek: Bayılana kadar dövmek.

Haşça onu bileydin: Kesinlikle dediğin gibi anlamında kullanılır.

Haşır neşir olmak: Bir arada bulunduğu kişilerle ve onların işleriyle ya da kendi işleriyle uğraşıp durmak (Aksoy, 1988:845).

- 1.Haşır neşir olmak (Aksoy, 1988:845).
- 2.Haşır neşir olmak (Saraçbaşı, 2010:577).

3.Haşır neşir olmak (TDK, 2005:855).

Hatır kırmamak: Saygı duyulan birisinin ricası üzerine yapmayacağı bir şeyi yapmak.

Havanın boşalması: Havanın kapalı olmasından belli bir süre sonra yağış olması.

Havasını almak: Umduğunu bulamamak, hiçbir şey kazanmamak (TDK, 2005:858).

1.Hava almak (Aksoy, 1988:847).

2.Hava almak (Saraçbaşı, 2010:581). Havasını almak (Saraçbaşı, 2010:583).

3.(Biri) hava almak (TDK, 2005:858). Havasını almak (TDK, 2005:859).

Havasını indirmek: Böbürlenen birisini küçük düşürmek.

Hayali cihana değer: Elde edilmes, çok zor olan bir şey.

Hayatını yaşamak: Dilediği gibi gönlünce yaşamak (Saraçbaşı, 2010:588).

1.Hayatını yaşamak (Aksoy, 1988:849).

2.Hayatını yaşamak (Saraçbaşı, 2010:588).

3.Hayatını yaşamak (TDK, 2005:865).

Hayhayları gelmek: Huzursuz olmak.

Her sakallıya dede demek: Görünüşe aldanmak (TDK, 2005:878).

1.Her (gördüğü) sakallıyı babası sanmak (Saraçbaşı, 2010:596).

2.Her gördüğü sakallıyı babası sanmak (TDK, 2005:878).

3.Her sakallıya dayı, her tırnaklıya ayı demek (TDK, 2009:330).

Her şeye maydanoz olmak: Bilsin bilmesin, anlasın anlamasın her işe burnunu sokmak (Saraçbaşı, 2010:595).

1.Her boka maydanoz olmak (Saraçbaşı, 2010:595).

Her taraf derya deniz: Her tarafı su kaplaması, sel olması.

Hızır'ın eli deymiş: Birinin sıkışık, zor bir anında işlerinin rast gitmesi üzerine söylenir.

Hiç de bile: Kesinlikle, katiyen (TDK, 2005:888).

1.Hiç de (değil) (Saraçbaşı, 2010:605).

2.Hiç de (TDK, 2005:888).

Hiç patıramamak: Kıpırdamamak.

Hidayete ereceğine zıvanadan çıkmak: Kendisini dinî işlere vereceğine tam tersi işlerle uğraşmak.

Hoppala paşam Malkara Keşan: Nazlı davranışları ile alay edilen kimseler için kullanılır (Saraçbaşı, 2010:608).

1.Hoppala paşam (Saraçbaşı, 2010:608).

Hökümet gibi olmak: Güçlü her dediğini yaptıran (TDK, 2005:907).

1.Hükümet gibi (Saraçbaşı, 2010:615).

2.Hükümet gibi (TDK, 2005:907).

Huri güzel: Çok güzel.

Hüyvâ hüyvâ: Yakındakileri yardıma çağırmak için atılan çığlık.

-İ-

Iccak başa geçmek: Aşırı sıcak nedeniyle fenalaşmak.

Ih mih etmek: 1.Bir işten kaçınmak için bahaneler ileri sürmeye çalışmak. 2.Sorulan bir soruya açık bir anlamı olmayan, belirsiz cevaplar vermek (TDK, 2005:884).

1.Hık mık etmek (demek) (Aksoy, 1988:857).

2.Hık mık etmek (demek) (Saraçbaşı, 2010:602).

3.Hık mık etmek (TDK, 2005:884).

Işık etmek: Aydınlatmak, ışıklandırmak.

-İ-

İbretiâlem için darağacında sallandıracağsın: “Herkes ders olsun diye” anlamında kullanılır (Saraçbaşı, 2010:621).

1.İbret-i âlem için (Saraçbaşı, 2010:621).

2.İbretiâlem (TDK, 2005:924).

İçi acımak: Merhamet etmek, merhamete gelmek (Saraçbaşı, 2010:624).

1.İçi acımak (Saraçbaşı, 2010:624).

İçi cız etmek: Ansızın içi sızlamak (TDK, 2005:926).

1.İçi cız etmek (Aksoy, 1988:866).

2.İçi cız etmek (Saraçbaşı, 2010:625).

3.İçi cız etmek (TDK, 2005:926).

İçi içini yemek: İstedigini yapamama yüzünden üzölmek (TDK, 2005:927).

1.İçi içini yemek (Aksoy, 1988:868).

2.İçi içini yemek (Saraçbaşı, 2010:627).

3.İçi içini yemek (TDK, 2005:927).

İğne atsay başa düşmek: Bir yerin çok kalabalık olduğunu belirtmek için söylenir (Saraçbaşı, 2010:637).

1.İğne atsan yere düşmez (Aksoy, 1988:873).

2.İğne atsan yere düşmez (Saraçbaşı, 2010:637).

3.İğne atsan yere düşmez (TDK, 2005:940).

İki seksen bir doksan uzanmak: Bir çarpma, vurma sonucu boylu boyunca serilmek (TDK, 2005:946).

1.İki seksen uzanmak./ İki seksen uzatmak (birini) (Saraçbaşı, 2010:643).

2.İki seksen uzanmak (TDK, 2005:946).

İki sözünden biri: Aynı şeyi tekrarlayıp durmak.

İlaç olmak: Umulmadık bir anda gelerek işe yaramak (Saraçbaşı, 2010:645).

1.İlaç gibi gelmek (bir şey) (Saraçbaşı, 2010:645).

2.İlaç gibi gelmek (TDK, 2005:951).

İlkin yapmak: İlk olarak, baştan.

İllet kesilmek: Çok sinirlenmek, çok kızmak (TDK, 2005:959).

1.İllet olmak (birine, bir şeye) (Saraçbaşı, 2010:650).

2.İllet olmak (TDK, 2005:959).

İmama türkü söyletmek: Bir kimseye asla yapmayacağı bir işi yaptırmak.

İmamın abdest suyu gibi olmak: Hem ılık hem bulanık olan su.

İmkân dâhilinde olmak: Olması olası, mümkün (Saraçbaşı, 2010:652).

1.İmkân dahilinde (Saraçbaşı, 2010:652).

İnadım inat olmak: Söz ve eyleminde direnen, çok inatçı kişilerin durumu (Aksoy, 1988:880).

1.İnadım inat, adım Kel (Hacı) Murat (Aksoy, 1988:880).

2.İnadı inat (Saraçbaşı, 2010:653).

3.İnadım inat olmak (TDK, 2005:965).

İnsan azmanı olmak: Çok gelişmiş, çok iri yapılı insan (Saraçbaşı, 2010:656).

1.İnsan azmanı (Saraçbaşı, 2010:656).

İnsan dağnamak: Yaptığı bir şey nedeniyle birisini ayıplamak.

İnsana kaynamak: Devamlı konuşarak ya da alay ederek rahatsız etmek.

İşe koşmak: Birine iş yaptırmak (TDK, 2005:993).

1.İşe koşmak (birini) (Aksoy, 1988:885).

2.İşe koşmak (birini) (Saraçbaşı, 2010:670).

3.(birini) İşe koşmak (TDK, 2005:993).

İşte Halep işte arşın: Bir sözü, bir savı abartılı bularak kanıtını istemek için kullanılır (Saraçbaşı, 2010:563).

1.Halep oradaysa arşın burada (Aksoy, 1988:837).

2.Halep oradaysa, arşın burada (Saraçbaşı, 2010:563).

-K-

Kaba kaçmak: Söylenilen sözün ya da yapılan işin çok aşırı olması.

Kadere boyun eğmek: Yazgısını, talihini kabul etmek (TDK, 2005:1026).

1.Kaderin buyruğuna boyun eğmek (Saraçbaşı, 2010:697).

2.Kadere boyun eğmek (TDK, 2005:1026).

Kadın başına: Yanında erkek olmadan iş yapmak isteyen kadın.

Kadın kadına: Yalnız kadınlar arasında, kadınlarla baş başa (TDK, 2005:1027).

1.Kadın kadına (Saraçbaşı, 2010:697).

2.Kadın kadına (TDK, 2005:1027).

Kadın kısmısı: Kadınların genelinden bahsederken kullanılır.

Kadırğa kıyamet: Çok şiddetli fırtına olduğunda söylenir.

Kafa dağıtmak: Zihni yoran şeylerden bir süre uzak kalmak.

Kafa kol girişmek: Her şeyi göze alarak kavgaya tutuşmak.

Kafadan kakma: Bir işi baştan savma yapma.

Kafası mahşer yeri olmak: Zihni çok yorgun olmak.

Kalbi burkulmak: İçten üzülmek, kederlenmek (Saraçbaşı, 2010:709).

1.Kalbi burulmak (Saraçbaşı, 2010:709).

2.Yüreği burkulmak (TDK, 2005:2208).

Kalbi nasır tutmak: Çevresindekilere kötü davranan kimselere söylenir.

Kalıbını göstermemek: Görünüşünden beklenen işi yapacak bir kişi olmamak (Aksoy, 1988:902).

1.Kalıbının adamı olmamak (Aksoy, 1988:902).

2.Kalıbının adamı olmamak (Saraçbaşı, 2010:714).

3.Kalıbının adamı olmamak (TDK, 2005:1046).

Kan be kan olmak: Kan içinde kalmak.

Kan yürümek: Yaralanılan yerden kanın şiddetli akmaya başlaması.

Kanaat devirmek: Bir şeyin doğrusunu anlamak, bulmak.

Kancaya takılmak: Tuzağa gelmek, aldanmak.

Kantarın topuzunu kaçırmak: Farkında olmadan aşırılığa kaçmak (Saraçbaşı, 2010:725).

1.Kantarın topunu kaçırmak (Aksoy, 1988:906).

2.Kantarın topunu kaçırmak (Saraçbaşı, 2010:725).

3.Kantarın topunu kaçırmak (TDK, 2005:1063).

Kantin kuntin: Yarım yamalak, işe yaramaz.

Kapak sökmek: Kurbanlık hayvanların kesilebilir olma niteliği yaşına girmek.

Kapana kısılmak: İçinden çıkılmaz bir duruma düşmek, ele geçmek (TDK, 2005:1067).

1.Kapana düşmek (tutulmak) (Aksoy, 1988:907).

2.Kapana düşmek (girmek, kısılmak, tutulmak, yakalanmak) (Saraçbaşı, 2010:726).

3.Kapana düşmek (veya girmek veya kısılmak veya koymak veya tutulmak veya yakalanmak) (TDK, 2005:1067).

Kar toplamak: Kar yağmadan önce gök gürültüsü olması.

Kara kuru olmak: Esmer ve zayıf (kimse) (TDK, 2005:1078).

1.Kara kuru (Saraçbaşı, 2010:733).

2.Kara kuru (TDK, 2005:1078).

Karalar bağlamak: Yas tutmak (Saraçbaşı, 2010:734).

1.Karalar bağlamak (giymek) (Aksoy, 1988:910).

2.Karalar bağlamak (giymek) (Saraçbaşı, 2010:734).

3.Karalar bağlamak (veya giymek) (TDK, 2005:1074).

4.Karaklar giyip göğ bürümek (TDK, 2009:343).

Karış karış etmek: En ince ayrıntısına kadar biliyor olmak (TDK, 2005:1089).

- 1.Karış karış aramak (bilmek, dolaşmak)(bir yeri)(o yerin) (Saraçbaşı, 2010:739).
- 2.Karış karış bilmek./ Karış karış dolaşmak (TDK, 2005:1089).

Karman çorban: Dağınık, düzensiz, karmakarışık (Saraçbaşı, 2010:739).

- 1.Karman çorman (Aksoy, 1988:912).
- 2.Karman çorman (Saraçbaşı, 2010:739).
- 3.Karman çorman (TDK, 2005:1091).

Kataküllüye getirmek: Hile yapmak (Saraçoğlu, 2010:745).

- 1.Katakulli yapmak (Saraçoğlu, 2010:745).
- 2.Katakulli (TDK, 2005:1103).

Kavuk belası: Mevki, makam nedeniyle düşülen dert.

Kendi bildüğüne gitmek: Söz dinlememek, kendi kafasına hareket etmek.

Kepçeyle verip kazanla almak: Yaptığı bir iyiliğin acısını çıkarırcasına davranmak (TDK, 2005:1101).

- 1.Kaşıkla verip kepçeyle almak (Aksoy, 1988:915).
- 2.Kaşıkla verip sapıyla çıkarmak (Saraçbaşı, 2010:745).
- 3.Kaşıkla verip kepçeyle geri almak (TDK, 2005:1101).

Kesmük gada yememek: Elma çöpü kadar az yemek.

Keyfine bakmak: Dilediğince yaşamak, güzel vakit geçirmek (TDK, 2005:1150).

- 1.Keyfine bakmak (Saraçbaşı, 2010:772).
- 2.Keyfine bakmak (TDK, 2005:1150).

Keyfinin içine limon sıkmak: Birisinin rahatını bozmak.

Kıl kapmak: Birisine sinirlenmek, hareketlerinden rahatsız olmak (TDK, 2005:1151).

- 1.Kıl kapmak (TDK, 2005:1151).

Kıpraşıp durmak: Devamlı hareket etmek, rahat edememek.

Kıran giresice dereye dolasıca: Bir beddua.

Kıs kıs gülmek: Sessiz ve alaylı gülmek (TDK, 2005:1167).

1.Kıs kıs gülmek (Saraçbaşı, 2010:781).

2.Kıs kıs gülmek (TDK, 2005:1167).

Kıvrır kıvrır olmak: Kıvrımları bulunan, büklüm büklüm (Saraçbaşı, 2010:785).

1.Kıvrım kıvrım (Saraçbaşı, 2010:785).

2.Kıvrır kıvrır (TDK, 2005:1171).

Kıyamet alameti: Durumun çok kötü olduğu zamanlarda söylenir.

Kıyırdam konuşması: Sözüne güvenilmez kadın konuşması.

Kimin nesi kimin fesi: Bir iş yapılırken veya yapıldıktan sonra kiminden para kiminden dua alınabilir (TDK, 2005:1182).

1.Kiminin parası, kiminin duası (Saraçbaşı, 2010:792).

2.Kiminin parası, kiminin duası (TDK, 2005:1182).

Kimiy arabası gıçırdasa ona bine: Kimden çıkar sağlarsa onun hoşuna gidecek işler yapmak (Aksoy, 1988:934).

1.Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırmak (düdüğünü çalmak) (TDK, 2005:1182).

2.Kimin arabasına binerse onun düdüğünü çalmak (Saraçbaşı, 2010:972).

3.Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır (TDK, 2005:1182).

Koltuk meraklısı: Mesleğinden ya da yaptığı işten çok bulunduğu makama rağbet eden kimse.

Koltuk sevdası: Mevki, makam için her şeyi göze almak.

Korku salmak: Herkesi korkutmak.

Köküne kıran girmek: Gözüm görmesin, benden uzak olsun anlamında bir söz.

Kötü gün dostu: Sıkıntılı günlerde de dostluğunu sürdüren ve yardımcı olan kimse (TDK, 2005:1076).

- 1.Kara gün dostu (Aksoy, 1988:910).
- 2.Kara gün dostu (Saraçbaşı, 2010:732).
- 3.Kara gün dostu (TDK, 2005:1076).

Kulaklarımı dört açmak: Çok dikkatli dinlemek.

Kurban çıkarmak: Kurban keserek, bayramda eş dosta ikramda bulunmak.

Kutlu gün: Uğur getirdiğine inanılan gün.

Küçül de cebime gir: Kendisini yaşça küçük görenlere alaylı olarak söylenen söz.

Künke basmak: Etrafin tozlanması, pislenmesi.

Küpür almak: Etraftaki tozları temizlemek.

... **kovaklamak:** Bir davranışı nedeniyle birisini ya da birini kovalamak, peşinden koşturmak.

-L-

Laf salatası yapmak: Çeşitli konuları içine alan anlamsız, boş sözler (TDK, 2010:1294).

- 1.Laf salatası (TDK, 2010:1294).

Laf toplamak: Herkesle dedikodu yaparak istediği kişiler hakkında bilgi toplamak.

Lafa tutmak: Yersiz, zamansız ve sürekli konuşarak meşgul etmek, oyalamak. (TDK, 2005:1293).

- 1.Lafa tutmak (Birini) (Aksoy, 1988:952).
- 2.Lafa tutmak (Birini) (Saraçbaşı, 2010:841).
- 3.Lafa tutmak (TDK, 2005:1293).

Lafı geçmek: 1)Sözü etkili olmak, sözü dinlenmek (TDK, 2005:1293).

- 1.Lafı geçmek (TDK, 2005:1293).

Laftan anlamak: Söyleneni dinleyip uymak veya uygulamak (TDK, 2005:1293).

1.Laf anlamaz (Saraçbaşı, 2010:837).

2.Laftan anlamak (TDK, 2005:1293).

Lembellek oturmak: Sıkışık oturmak.

Lom lom konuşmak: Kırıcı konuşmak.

-M-

Maaşını saçmak: Alın teriyle kazandığı parayı bilinçsizce, bol keseden harcamak.

Maçası sıkamak: Cesaret etmek (Saraçbaşı, 2010:851).

1.Maçası sıkamak (Saraçbaşı, 2010:851).

Madaf olmak: Aranılan, önemli.

Mahalleye maskara etmek: 1.Bir kimseyi veya şeyi gülünç ve şerefsiz duruma düşürmek. 2.Bir şeyi bozmak, berbat etmek (TDK, 2005:1349).

1.Maskara etmek (Saraçbaşı, 2010:860).

2.Maskara etmek (TDK, 2005:1349).

Mahşer oynamak: Aşırı ölçüde kalabalık (yer) (Saraçbaşı, 2010:853).

1.Mahşer gibi (Saraçbaşı, 2010:853).

2.Mahşer gibi (TDK, 2005:1329).

Mail olmak: Hayran kalmak, vurulmak (TDK, 2005:1330).

1.Mâil olmak (Saraçbaşı, 2010:854).

2.Mail olmak (TDK, 2005:1330).

Makineli tüfek gibi saydırmak: Birbiri ardınca ve çok hızlı olarak (Saraçbaşı, 2010:855).

1.Makineli tüfek gibi (Saraçbaşı, 2010:855).

2.Makineli tüfek gibi (TDK, 2005:1333).

Mamuduy malağı gibi bön bön bakmak: Aptalca etrafına bakınıp durmak.

Mane bulmak: Birisinin kusurlarıyla dalga geçmek.

Marta olmak: Değerden düşmek.

Maskara gibi olmak: Gülünç bir duruma düşmek (TDK, 2005:1349).

1.Maskara olmak (Saraçbaşı, 2010:860).

2.Maskara olmak (TDK, 2005:1349).

Maskaralığa düşmek: Ciddi olmayan, laubali ortama rast gelmek.

Maskaralık etmek: Eğlendirici, güldürücü davranış, soytarılık (TDK, 2005:1350).

1.Maskaralık (TDK, 2005:1350).

Masraf çıkarmamak: Birisine çok az bir para harcatarak yaşamını sürdürmek.

Maşallahı var: Bir kimsenin veya bir şeyin iyi bir durumu anlatılırken söylenen bir söz (TDK, 2005:1352).

1.Maşallahı var (Aksoy, 1988:962).

2.Maşallahı var (Saraçbaşı, 2010:862).

3.Maşallahı var (TDK, 2005:1352).

Mazak olmak: Olmamış meyve.

Memleketi yıkmak: Acı bir olay ya da üzüntü anında çok sesli bir şekilde ağıt yakmak.

Merakta kalmak: Kaygı, endişe içinde bulunmak (Saraçbaşı, 2010:868).

1.Merakta kalmak (Saraçbaşı, 2010:868).

2.Merakta kalmak (TDK, 2005:1371).

Merdiman çıkamamak: Merdiven çıkacak kadar gücü olmamak.

Mesele etmek: Dert etmek (TDK, 2005:1377).

1.Mesele yapmak (Aksoy, 1988:965).

2.Mesele yapmak (bir şeyi) (Saraçbaşı, 2010:870).

3.Mesele etmek (TDK, 2005:1377).

Meydan kavgası: Herkesin içinde yapılan kavga.

Midesi bayram etmek: Çok güzel yemekler yemek.

Miadı dolmak: Bir şeyin kullanım süresi bitmek, eskimek (TDK, 2005:1392).

1.Miadı dolmak (Saraçbaşı, 2010:875).

2.Miadı dolmak (TDK, 2005:1392).

Miskinler tekkesi: İşsiz güçsüz oturanların, tembellerin toplandıkları yer (TDK, 2005:1402).

1.Miskinler tekkesi (Aksoy, 1988:968).

2.Miskinler tekkesi (Saraçbaşı, 2010:879).

3.Miskinler tekkesi (TDK, 2005:1402).

Morgu boylamak: Ölmek.

Möl möl bakmak: Kendinden geçmiş bir şekilde bakmak.

Muhakeme etmek: Akıl süzgecinden geçirmek, düşünmek (TDK, 2005:1414).

1.Muhakeme etmek (TDK, 2005:1414).

Muhallebi çocuğu: Nazlı büyütülmüş çocuk (TDK, 2005:1415).

1.Muhallebi çocuğu (Saraçbaşı, 2010:881).

2.Muhallebi çocuğu (TDK, 2005:1415).

Mukavemetli adam olmak: Dayanıklı, sağlam olmak.

Müdana etmemek: Minnet etmek (TDK, 2005:1429).

1.Müdana etmek (TDK, 2005:1429).

Mühlet vermek: Bir iş veya borç için belirli bir süre tanımak (TDK, 2005:1431).

1.Mühlet istemek (Saraçbaşı, 2010:883).

2.Mühlet vermek (TDK, 2005:1431).

Münasip olmak: Uygun, yerinde (TDK, 2005:1435).

1.Münasip (TDK, 2005:1435).

Müşteri toplamak: Satış yapılmak üzere insanları bir yere çekmek.

-N-

Nalına da vur mihına da vur: Hepsini boşver anlamında bir söz.

Naz niyaz etmek: İki büküm utanarak bir şey istemek.

Nazarı itibarı: İlgi, dikkat (TDK, 2005:1460).

1.Nazarı itibara almak (bir şeyi) (birini) (Saraçbaşı, 2010:892).

2.Nazarıitibar (TDK, 2005:1460).

Ne alaka: Bir türlü anlaşılamayan durum.

Ne alıp da veremediği var: İsteği, dileği nedir, niçin musallat oluyor (TDK, 2005:1461)?

1.Ne alıp veremiyor (Aksoy, 1988:973)?

2.Ne alıp veremiyor (Saraçbaşı, 2010:893)?

3.Ne alıp veremiyor (TDK, 2005:1461)?

Ne beri ne berkatı galmak: Bereketli olmaması.

Ne biley: Emin değilim, şüphelerim var anlamında kullanılır.

Ne ev var, ne ocak; ne kap var, ne kacak: Fakirlikten hiçbir malının olmadığı durumu ifade eden bir söz.

Nefsi müdafa: Nefis müdafaası (TDK, 2005:1465).

1.Nefsi müdafa (TDK, 2005:1465).

Ne içtin sen: Ağzından çıkmaması gereken bir kelime söylendiğinde söyleyenin kendinde olmadığını anlatmak için söylenir.

Ne idüğü belirsiz: Nereden geldiği, ne yaptığı, soyu soppu belli olmayan (Saraçbaşı, 2010:896).

1.Ne idiği belirsiz (Aksoy, 1988:976).

2.Ne idiği belirsiz (Saraçbaşı, 2010:896).

3.Ne idiği belirsiz (TDK, 2005:1462).

Nerede o günler: Eskiye özlem anlatan bir söz.

Neşter atmak: Bir sorunu kesin bir sonuca ulaşmak amacıyla ele almak (TDK, 2005:1470).

1.Neşter vurmak (Saraçbaşı, 2010:905).

2.Neşter vurmak (TDK, 2005:1470).

Ney oldum budalası: Ummadığı bir aşamaya ulaşan kimse çok şımarmak (Aksoy, 1988:977).

1.Ne oldum delisi olmak (Aksoy, 1988:977).

2.Ne oldum delisi olmak (Saraçbaşı, 2010:898).

3.Ne oldum delisi olmak (TDK, 2005:1462).

Nifak tohumları ekmek: Huzursuzluk, ara bozma sebebi olacak şeyleri yapmak (TDK, 2005:1473).

1.Nifak tohumları ekmek (veya saçmak) (TDK, 2005:1473).

Ninna yapmak: Şarkı, türkü söyleyenlere nakaratlarda eşlik etmek.

Nişanı atmak: Kadın ya da erkek nişandan vaz geçmek (TDK, 2005:1476).

1.Nişanı atmak (bozmak) (Saraçbaşı, 2010:907).

2.Nişanı atmak (veya bozmak) (TDK, 2005:1476).

-O-

Ocağa düşmüş gibi: Güneşten ya da başka bir nedenden tenin esmerleşmesi.

Ocağından ayrı yaşamak: Gurbette olmak.

Ocak tenciresi gibi: Çok kara olmak.

Ocak tütme: Evde birisinin olması.

Oflayıp durmak: Sıkıntısını “of, puf” diyerek belli etmek (Saraçbaşı, 2010:915).

1.Oflayıp puflamak (Aksoy, 1988:984).

2.Oflamak (oflayıp) puflamak (Saraçbaşı, 2010:915).

3.Oflayıp puflamak (TDK, 2005:1490).

Oh ne âlâ memleket: Bütün olumsuzluklar üst üste geldiğinde söylenir.

O kadar: 1.Aşırılık çokluk belirtir. 2.Hepsi tümü (Saraçbaşı, 2010:913).

1.O kadar (Saraçbaşı, 2010:913).

2.O kadar (TDK, 2005:1492).

Olanlar oldu: Olağanüstü bir olayın olduğunu anlatan bir söz.

Olurunu bulmak: 1.Pazarlıkta olabilecek en düşük fiyat. 2.Bir işin yapılabilmesini sağlayacak çıkar yol (TDK, 2005:1500).

1.Oluru (TDK, 2005:1500).

Omuz dayamak: Birisinden maddî ya da manevî destek almak.

On arşın gömleğini giyip şimdi toprak olmak: Ölmek.

Ondan sonracıma: Daha sonra.

Onnan birlük: Bununla birlikte.

Onunla bununla: Belirsiz kişilerle birlikte.

Orta yolunu bulmak: İlimli derecesini bulmak, uzlaştırmak (TDK, 2005:1512).

1.Ortasını bulmak (Saraçbaşı, 2010:926).

2.Ortasını bulmak (TDK, 2005:1512).

Ortalık yerde yapmak: Herkesin içinde yapmak.

Otuz iki dişini dökmek: Çok kötü dövmek.

Oynadıkça oynayası gelmek: Oynarken kendinden geçecek biçimde oynamak.

Oyun tezgâhlamak: Birisini kandırmak ya da tuzağa düşürmek için plan yapmak.

Oyunbozanlık etmek: Beraberce yapılması planlanan bir işten vazgeçmek, mızıkçılık etmek (Saraçbaşı, 2010:929).

- 1.Oyunbozanlık etmek (Aksoy, 1988:991).
- 2.Oyun bozanlık etmek (Saraçbaşı, 2010:929).
- 3.Oyun bozanlık etmek (TDK, 2005:1526).

-Ö-

Öğendere istemek: Sopa istemek. (*Öğendere: Büyükbaş hayvanları güderken kullanılan uzun sopa.*)

Öküz trene bakar gibi bakmak: Aptalca, hiçbir şey yapmadan bakmak (TDK, 2005:1535).

- 1.Öküz, trene bakar gibi bakmak (Bir şeye) (Saraçbaşı, 2010:933).
- 2.Öküzün trene baktığı gibi bakmak (TDK, 2005:1535).

Öküzden süt çıkarmak: Yapılması imkânsız olan bir şeyi yapmak.

Ölü evine mi geldik?: Üzüntülü, sessiz olan ortamlarda söylenir.

- 1.Ölü evi gibi (TDK, 2005:1539).

Ömürsün vesselam: Neşeli, hoşsohbet, komik, eğlendiren ve beğenilen kimseler için söylenir.

- 1.Ömür adam (Aksoy, 1988:995).
- 2.Ömür adam (Saraçbaşı, 2010:938).
- 3.Ömür adam (TDK, 2005:1541).

Önü kavurğa kavurur, arkası harman savurur: Çok sıcak ve çok soğuk arasında kalma durumunu anlatır (Saraçbaşı, 2010:940).

- 1.Önü kavurğa kavuruyor, sırtı (arkası) harman savuruyor (Saraçbaşı, 2010:940).

Ösger çarpması: Rüzgârda kaldığı için hasta olma.

Ösger önünde durmak: Açık alanda durmak.

Öteye git beri git: Üzerinden zaman geçtiğini anlatır.

Öynüne koşmak: Birini karşılamak için geldiği yere gitmek.

-P-

Pabuç aşındırmak: İşini yaptırmak için bir yere çok gidip gelmek (TDK, 2005:657).

- 1.Eşiğini aşındırmak (Aksoy, 1988:771).
- 2.Eşik aşındırmak (Saraçbaşı, 2010:448). Kapı aşındırmak (Saraçbaşı, 2010:727).
- 3.Eşiğini aşındırmak (TDK, 2005:657). (birinin) Kapısını aşındırmak (TDK, 2005:1068).

Pallayarak gelmek: Ortadan hızla gelmek.

Pamuk şekeri gibi olmak: Şirin ve tatlı görünen kişiler için söylenir.

Paralı pullu: Zengin varlıklı (Saraçbaşı, 2010:955).

- 1.Paralı pullu (Saraçbaşı, 2010:955).

Paraya minmek: Eskiden kendi üretirken şimdi artık parayla satın alınması.

Partal bacak gibi, cigara somak gibi: Yüksekten palavra atan kişiler için kullanılır.

Patike tarlası gibi: Bozuk ve engebeli alan.

Paşa paşa yapmak: Kimseyi rahatsız etmeden, uslu uslu isteyerek (Saraçbaşı, 2010:961).

- 1.Paşa paşa (Aksoy, 1988:1008).
- 2.Paşa paşa (Saraçbaşı, 2010:961).
- 3.Paşa paşa (TDK, 2005:1583).

Pazar kurmak: Gittiği yerde çok kalmak.

Perde çekmek: Gözlemek, örtmek (TDK, 2005:1596).

- 1.Perde çekmek (TDK, 2005:1596).

Peygamber ocağı: Türk ordusu veya askerlik için kullanılır.

Peyke çökmek: Oturmak. (*Peyke: Genellikle eski iş yerlerinde ve evlerde bulunan duvara bitişik alçak, tahta sedir, kerevet.*)

Pıtıtrak gibi olmak:1.Üzerinde çok sayıda meyve bulunan (ağaç ve dal). 2.Çok sayıda, tanecikli (TDK, 2005:1605).

1.Pıtrak gibi (Saraçbaşı, 2010:969).

2.Pıtrak gibi (TDK, 2005:1605).

Pirinç denesi gibi olmak: Pirinç tanesi gibi küçük olmak.

Post pahalı olmak: Canını her şeyin üstünde tutmak.

Postalları bağlamak: Askerliğin bitmesi.

Postunu kurutmak: Tembellik etmek.

Pusu atmak: Pusu kurmak, tuzak kurmak.

-R-

Rahmet olasıca: Ölmüşlerin adı geçtiğinde iyi dilek için dua niyetine söylenir.

Rengârenk olmak: Yüzü renkten renge girmek.

-S-

Sâ deyverey: Sözün devam edeceğini bildiren “bununla birlikte” anlamında kullanılan bir söz.

Sabah ola hayrola: “Sabah olsun o vakte kadar belki iş düzeldir” anlamında kullanılan bir söz (TDK, 2005:1670).

1.Sabah ola, hayır ola (Saraçbaşı, 2010:992).

2.Sabah ola, hayrola (TDK, 2005:1670).

Sabahlar olmasın: “Eğlencemiz hiç bitmesin” anlamında kullanılan bir söz.

Safalar getirdiniz: Misafirliğe gelen kişilere “hoş geldiniz” anlamında söylenen karşılama sözü.

Sağmalık inek: Çok saf olmak.

Sağ elin verdiğiinden sol elin haberi olmaması: Yapılan bir iyilik gizli tutulmalı, onunla övünülmemelidir (TDK, 2005:276).

1.Bir (veya sağ) elinin verdiğini öbür (veya sol) elin duymasın (TDK, 2005:276). Sağ elinin verdiğini sol elin görmesin (TDK, 2005:1677).

Sağ eliyle verip sol eliyle almak: Bir kimseye sağladığı yararı, başka bir davranışıyla geçersiz duruma sokmak (Aksoy, 1988:646).

1. Bir elle verdiği öbür elle almak (Aksoy, 1988:646).
2. Bir elle verdiği öbür elle almak (TDK, 2005:276).

Sakalım yok ki sözüm dinlensin: “Ne yazık ki yaşlı olmayanların sözü ve öğüdü dinlenmez” anlamında söylenir (Saraçbaşı, 2010:1001).

1. Sakalım yok ki sözüm dinlensin (Aksoy, 1988:1025).
2. Sakalım yok ki sözüm (lafım) dinlensin (Saraçbaşı, 2010:1001).
3. Sakalım yok ki sözüm dinlensin (TDK, 2005:1684).

Satışa gelmek: Beraber çıkılan yolda ya da işte yalnız kalmak.

Sayvan yapmak: Yağmurdan ya da güneşten korunmak için yapılan derme çatma yapı yapmak.

Selam durmak: Karşısındakinin sözlerini hiç kımıldamadan hazır bir şekilde dinlemek.

Selamete ermek: Rahatlığa kavuşmak.

Sen bülüsü: Yardım et anlamında kullanılır.

Sen de süpürge teli ben deyem guş kafası: Çok küçük anlamında kullanılan bir söz.

Sen kahyası mısıy? : Kendisini ilgilendirmeyen konulara burnunu sokan kişilere söylenir.

Sendeki rahat beyde yok: Çok rahat bir hayat süren kişileri tarif etmekte kullanılan bir söz.

Ses vermek: 1. Herhangi bir sesi çıkarmak. 2. Bir çağrıya karşılık vermek (TDK, 2005:1739).

1. Ses vermemek (Aksoy, 1988:1033).
2. Ses vermek (Saraçbaşı, 2010:1017).
3. Ses vermek (veya vermemek) (TDK, 2005:1739).

Seyire bakmak: Bir olay anında hiçbir şey yapmamadan izlemek.

Sıfıra sıfır katmak: Bütün çalışmaların boşa gittiğini, istenilen sonucun alınmadığını anlatan bir söz (TDK, 2005:1748).

- 1.Sıfıra sıfır, elde var sıfır (Aksoy, 1988:1035).
- 2.Sıfıra sıfır elde var sıfır (Saraçbaşı, 2010:1020).
- 3.Sıfıra sıfır, elde var sıfır (TDK, 2005:1748).

Sıklat basmak: Sıkıntı basmak.

Sıracalı olmak: Elinden bir iş gelmeyen, düzensiz kişiler için kullanılır.

Sinirleri atmak: Çok sinirlenmek.

Sofra vermek: Misafirlere yemek vermek.

Soğan yavan yemek: Acı talı ne olursa (Saraçbaşı, 2010:18).

- 1.Acı soğan, kuru yavan (Saraçbaşı, 2010:18).
- 2.Yavan yaşıq, bulgur bulamaç (TDK, 2009:400).

Sopa diye hart hart etmek: Sopa yemek için uğraşmak, yaramazlık yapmak.

Soru makinesi: Peşpeşe soru soran kişi.

Sovan cücüğü: Hakaret anlamında söylenir.

Soy sop temizlenmek: Sülalesinden yaşayan kimse kalmamak ya da çok az kişi kalmak.

Soymuk soymak: Mısır koçanının kabuğunu soymak.

Söz almak: Erkek tarafı oğullarıyla evlendirmek üzere kızın ailesinden olumlu cevap almak (TDK, 2005:1803).

- 1.Söz almak (Aksoy, 1988:1043).
- 2.Söz almak (Saraçbaşı, 2010:1043).
- 3.Söz almak (TDK, 2005:1803).

Söz temsili konuşmak: Sözün gelişi, örneğin (Saraçbaşı, 2010:1046).

Söz yek Allah tek: Yemin ederken kullanılır.

Sözünde durmak: Verdiği sözü yerine getirmek (Aksoy, 1988:1046).

1.Sözünde durmak (Aksoy, 1988:1046).

2.Sözünde durmak (Saraçbaşı, 2010:1049).

3.Sözünde durmak (TDK, 2005:1804).

Sözünü vermek: Oğullarıyla evlendirilmek üzere bir kızı isteyen aileye, kızın ailesi “peki” demek (Aksoy, 1988:1047).

1.Söz vermek (Aksoy, 1988:1047).

2.Söz vermek (Saraçbaşı, 2010:1046).

3.Söz vermek (TDK, 2005:1803).

Sözünü yerde koymak: Sözünü tutmamak.

Su gibi geçmek: Zamanın çok hızlı geçtiğini anlatmak için kullanılır.

Sudan çıkmış balığa dönmek: Ne yapacağını bilememek, çok şaşırarak (Saraçbaşı, 2010:1054).

1.Sudan çıkmış balığa dönmek (Saraçbaşı, 2010:1054).

2.Sudan çıkmış balığa dönmek (TDK, 2005:1812).

Sudan sebep: Geçerliliği olmayan bahane.

Sular kadar ömrün olsun: Uzun ömür dilemek için kullanılan bir söz.

Sulu götürüp susuz getirmek: Onu aldatabilecek kadar kurnaz olmak (Saraçbaşı, 2010:1058).

1.Suya götürüp susuz getirmek (Biri, başkasını) (Aksoy, 1988:1051).

2.Suya götürüp susuz getirmek (Biri, başkasını) (Saraçbaşı, 2010:1058).

3.Suya götürüp susuz getirir (TDK, 2005:1813).

Suratı mahkeme duvarı gibi olmak: Asık suratlı, kimseye gülmeyen, suskun duran. (TDK, 2005:1821).

1.Surat (değil) mahkeme duvarı (Aksoy, 1988:1050).

2.Surat (değil) mahkeme duvarı (Saraçbaşı, 2010:1056).

3.Surat mahkeme duvarı (TDK, 2005:1821).

Suratını eşek görsün: Karşıma gelmesin anlamında bir söz.

Suyundan da koy: Karşısındakinin yaptığı işin ya da söylediği sözün her türlü kabul edildiğini bildiren bir söz.

Suyunu çıkarmak: Aşırıya gitmek.

Suyla haşır neşir olmamak: Elini yüzünü yıkamamış kimseler için söylenir.

Sürçü lisan etmek: Ağızdan yanlışlıkla çıkan söz, dil sürçmesi (TDK, 2005:1829).

1.Sürçü lisan (Aksoy, 1988:1054).

2.Sürçü lisan (Saraçbaşı, 2010:1061).

3.Sürçülisan (TDK, 2005:1829).

Süsken öküz gibi: Saldırgan davranmak.

Süt yalamış kediye dönmek: Suçluların korkaklığı ve çekingenliği bulunmak. (Saraçbaşı, 2010:1064).

1.Süt dökmüş kedi gibi (Aksoy, 1988:1055).

2.Süt dökmüş kedi gibi./ Süt dökmüş kediye dönmek (Saraçbaşı, 2010:1064).

3.Süt dökmüş kedi gibi (olmak veya süt dökmüş kediye dönmek) (TDK, 2005:1835).

-Ş-

Şaka çekememek: Yapılan şakayı kaldıramamak, katlanamamak.

Şamar oğlanına dönmek: Yerli yersiz suçlanıp azarlanmak (TDK, 2005:1846).

1.Şamar oğlanı (Aksoy, 1988:1057).

2.Şamar oğlanı (Saraçbaşı, 2010:1069).

3.Şamar oğlanına dönmek (TDK, 2005:1846).

Şan olmak: Yaptığı bir işte ünlenmek.

1.Şan olsun (Saraçbaşı, 2010:1070).

Şartusun olmaz: Nikâhım üzerine yemin ederim ki, öyle değilse veya bunu yapmazsa, karım boş düşsün (olsun) anlamında yemin olarak kullanılan bir söz (TDK, 2005:1850).

- 1.Şart olsun (Aksoy, 1988:1058).
- 2.Şart olsun (Saraçbaşı, 2010:1071).
- 3.Şart olsun (TDK, 2005:1850).

Şehadet getirmek: Müslüman olmanın temel şartlarından biri olan ve “Tanrı’dan başka Tanrı yoktur, Muhammet onun peygamberidir” anlamına gelen Arapça sözü söylemek (Saraçbaşı, 2010:1067).

- 1.Şahadet getirmek (Saraçbaşı, 2010:1067).
- 2.Şehadet getirmek (TDK, 2005:1854).

Şekerden mi yapıldın: Görünüşü çok tatlı olmak.

Şekli şemali değişmek: Bir durum ya da bir olay karşısında morali bozulmak, yüz ifadesi değişmek.

Şeytan gıdıklamak: Kötülük yapma eğilimi göstermek.

Şeytan tüyü var bu hınzırın: Kendini herkese kolaylıkla sevdirmeye özelliği (bulunmak) (TDK, 2005:1862).

- 1.Şeytan tüyü olmak (Saraçbaşı, 2010:1075).
- 2.Şeytan tüyü (olmak) (TDK, 2005:1862).

Şıpır şıpır damlamak: Hiç ara vermeden devamlı damlamak.

Şükranlık kesmek: Ev için kesilen kurbanlık.

-T-

Tabiri caizse:41.Sözün özünü söylemek gerekirse. 2.Diğer bir deyişle, şöyle söylemek uygunsa (TDK, 2005:1880).

- 1.Tabiri caizse (TDK, 2005:1880).

Tahtalıköyü boylamak: Ölmek (TDK, 2005:1887).

1. Tahtalı köy (Aksoy, 1988:1064).
2. Tahtalı köyü boylamak (Saraçbaşı, 2010:1087).
3. Tahtalıköyü boylamak (TDK, 2005:1887).

Tahtaya vurmak: Kötü bir durumun kendi başına da gelmesine engel olacağına inanılan bir davranış.

Tâ lâ yüzüme bakıya: “Daha ne duruyorsun yapsana” anlamında kullanılan bir söz.

Tantana etmek: Kuru gürültü çıkarmak (TDK, 2005:1903).

1. Tantana etmek (yapmak) (Saraçbaşı, 2010:1092).
2. Tantana etmek (TDK, 2005:1903).

Taşı gediğine oturtmak: Gerekli bir sözü tam zamanında ve yerinde söyleyerek karşısındaki kimseyi susturmak, zekice davranmak (TDK, 2005:1914).

1. Taşı gediğine koymak (Aksoy, 1988:1066).
2. Taşı gediğine koymak (Saraçbaşı, 2010:1096).
3. Taşı gediğine koymak (TDK, 2005:1914).

Tava gelmek: Yumuşamak, kanmak, yola gelmek (TDK, 2005:1920-1921).

1. Tava gelmek (Saraçbaşı, 2010:1098).
2. Tava gelmek (TDK, 2005:1920-1921).

Tazı gibi seyitmek: Tazı gibi koşmak.

Tefe koyup çalmak: Birini (ya da bir olayı) ele güne yererek, alay ederek tanıtmak, beğenilmeyecek yönüyle anlatmak (Aksoy, 1988:1068).

1. Tefe koymak (koyup çalmak) (Aksoy, 1988:1068).
2. Tefe koymak./ Tefe koyup çalmak (Saraçbaşı, 2010:1101).
3. Tefe koymak (veya koyup çalmak) (TDK, 2005:1931).

Tekerine taş sokmak: Birinin yolunda giden işini aksatan, davranışta bulunmak (TDK, 2005:1035).

1. Tekerine çomak sokmak (Arabanın tekerine...) (Aksoy, 1988:1069).

2.Tekerine taş koymak (Saraçbaşı, 2010:1104).

3.Tekere çomak sokmak (veya taş koymak) (TDK, 2005:1035).

4.Tekerine taş koymak (TDK, 2009:391).

Telefondan istetmek: Birisini telefonla arayarak başka birisini telefona çağırmak.

Telaşe etmek: Sıkıntı duyarak acele etmek, endişelenmek, telaşlanmak (TDK, 2005:1941).

1.Telaş etmek (TDK, 2005:1941).

Telaşeye düşmek: Telaşlanmak (TDK, 2005:1941).

1.Telâşa düşmek (Saraçbaşı, 2010:1105).

2.Telaşa düşmek (TDK, 2005:1941).

Telaşeye vermek: Davranışlarıyla çevresindekileri heyecana, sıkıntıya sokmak (Saraçbaşı, 2010:1105).

1.Telaşa vermek (Saraçbaşı, 2010:1105).

2.Telaşa vermek (TDK, 2005:1941).

Temenni etmek: Dilemek (TDK, 2005:1948).

1.Temenni etmek (TDK, 2005:1948).

Temize yatmak: Masum numarası yapmak.

Teneşür tahtalarına yayıl: Bir beddua sözü.

Tepen takla olmak: Başı aşağı gelecek biçimde, tepesi üstü düşmek (Saraçbaşı, 2010:1111).

1.Tepetaklak gitmek(yuvarlanmak) (Saraçbaşı, 2010:1111).

2.Tepetakla (TDK, 2005:1955).

Ters düz etmek: Başını sonuna sonunu başına getirmek, çok aşırı karıştırmak.

Tersi tersine gelmek: İşleri rast gitmemek, bütün kötü olaylar üst üste gelmek.

Tersine dönmek: Beklenildiği umulduğu gibi gerçekleşmemek, aksi olmak (TDK, 2005:1962).

1.Tersi dönmek (Aksoy, 1988:1073).

2.Tersine dönmek (bir iş ya da durum) (Saraçbaşı, 2010:1114).

3.(bir iş veya bir durum) Tersine dönmek (TDK, 2005:1962).

Teşebbüs etmek: Girişmek, el atmak (TDK, 2005:1967).

1.Teşebbüs etmek (TDK, 2005:1967).

Tevekkeli değil: Boşuna, boş yere, sebepsiz, rastgele (TDK, 2005:1970).

1.Tevekkeli (TDK, 2005:1970).

Tey tâ: İşte orada.

Tez canlı: Beklemeye dayanamayan, sabırsız (Saraçbaşı, 2010:1116).

1.Canı tez (İçi tez) (Aksoy, 1988:676). Tez canlı (Aksoy, 1988:1073).

2.Tez canlı (Saraçbaşı, 2010:1116).

3.Tez canlı (TDK, 2005:1971).

Tıpkısının aynısı: Tıpatıp, tastamam, her bakımdan uygun (TDK, 2005:1977).

1.Tıpkısının aynısı (TDK, 2005:1977).

Tırkız vurmak: İğneleyici konuşmak.

Tıv gibi olmak: İnce, ahenkli, çevik (kimse) (Saraçbaşı, 2010:1117).

1.Tıv gibi (Saraçbaşı, 2010:1117).

2.Tıv gibi (TDK, 2005:1973).

Tilki kafalı: Çok kurnaz kimse.

Tohuma kaçmak: Evlenme çağı geçip kartlaşmak (Aksoy, 1988:1075).

1.Tohuma kaçmak (Aksoy, 1988:1075).

2.Tohuma kaçmak (Saraçbaşı, 2010:1122).

3.Tohuma kaçmak (TDK, 2005:1986).

Toprağına rahmet: “Allah günahlarını affetsin, sevaplarını kabul etsin” anlamında bir söz.

Tovuğa, hayvana verecek bulamamak: Elinde avucunda hiçbir şey kalmamak.

Tövbeler tövbesi: Bir kimsenin herhangi bir işten çok pişman olarak tekrarlamama kararını aldığını anlatan bir söz (TDK, 2005:2001).

- 1.Tövbeler tövbesi (Aksoy, 1988:1078).
- 2.Tövbeler olsun (tövbeler tövbesi) (Saraçbaşı, 2010:1128).
- 3.Tövbeler olsun (veya tövbesi!) (TDK, 2005:2001)!

Türke çovurmak: Bir şey ya da bir durumun umurunda olmaması.

-U-

Ucuza gitmek: Basit, kolay, önemsiz olarak değerlendirilmek (TDK, 2005:2025).

- 1.Ucuza gitmek (TDK, 2005:2025).

Uçuk kaçık olmak: Deli dolu (TDK, 2005:2027).

- 1.Uçuk kaçık (TDK, 2005:2027).

Ufak at civcivler de yesin: Çok yalan söyleyen veya olayları abartan kişilere inandırıcı olmadığını belirtmek için söylenen bir söz (TDK, 2005:2028).

- 1.Ufak at da civcivler yesin (TDK, 2005:2028).

Urba kesmek: Düğün ya da nişan gibi eğlenceler için giysi satın almak.

Uskut durmak: Yaramazlık yapmadan durmak.

Usul konuşmak: Alçak sesle konuşmak.

- 1.Usul (TDK, 2005:2039).

Uşak algı: Çocuk gibi hareketler yapma.

Uykular keder olmak: Derdinden, üzüntüsünden uyuyamamak.

Uyuz ol da kaşınacak dırnak bulama: Bir beddua.

-Ü-

Üç gün yatak dördüncü gün toprak: Çok ağır hastalar için söylenir.

Üç kuruşa memleketi satmak: Çıkarıcı, menfaatçi kişiler için kullanılan bir söz.

Üçkâğıt çevirmek: Karşısındaki aldatmak.

Ürendeyle dürtmek: Hata yapıldığında uyarma amaçlı olarak sopayla dokunmak.

Ürende (öğendere): Eskiden büyük baş hayvanları yönlendirmede kullanılan sopa.)

Üstüne para vermek: İstemediğini ifade etmek için kullanılır

Üzerime afiyet, sağlık: 1.Allah korusun, Allah beni esirgesin. 2.A... böyle şey olur mu? Şaşılacak şey (Aksoy, 1988:1089).

1.Üstüme iyilik sağlık (Aksoy, 1988:1089).

2.Üstüme iyilik sağlık (Saraçbaşı, 2010:1153).

3.Üstüme (veya üstümüze veya üstünüze) sağlık (veya iyilik sağlık veya şifalar) (TDK, 2005:2062).

-V-

Vakit eylemek: Bir şeyi beklemek.

Velhasıl kelâm: Kısacası (TDK, 2005:2086).

1.Velhasıl./ Velhasılıkelam (TDK, 2005:2086).

Vermezse Mabut neylesin Mahmut: Şanssız kişiler için söylenir (Saraçbaşı, 2010:1169).

1.Vermemiş Mabut, neylesin Mahmut (Saraçbaşı, 2010:1169).

2.Vermemiş (veya vermeyince) mabut, neylesin Mahmut (TDK, 2005:2089).

Vidalarını sıkmak: Birisinin sessiz olmasını sağlamak.

Vuruy beni: Çok kötü bir şey yaptığının farkına varıp pişman olan kişi söyler.

-Y-

Ya Allah bismillah: Bir işe başlarken güç kazanmak için söylenen bir söz (TDK, 2005:2101).

1.Ya Allah (Saraçbaşı, 2010:1173).

2.Ya Allah (TDK, 2005:2101).

Yağmurlu havada su vermemek: Artık hiçbir yardımda bulunulmayacağını anlatan bir söz.

Yakı yakmak: Yakı yapıştırmak (TDK, 2005:2111).

- 1.Yakı vurmak (Saraçbaşı, 2010:1179).
- 2.Yakı yakmak (veya vurmak) (TDK, 2005:2111).

Yalap diye sönmek: Parıldayarak sönmek.

Yalap şalap olmak: Baştan savma, üstün körü, yarım yamalak (TDK, 2005:2115).

- 1.Yalap şalap (Saraçbaşı, 2010:1182).
- 2.Yalap şalap (TDK, 2005:2115).

Yaldır yaldır etmek: Çok parlak olmak.

Yan duruvamak: Birisinin rahatça geçebilmesi için oturuşunu ya da duruşunu değiştirmek.

Yandı gülüm keten helva: “Kaçırılmış bir fırsat” anlamında kullanılan bir söz (TDK, 2005:2125).

- 1.Yandı gülüm keten helva (TDK, 2005:2125).

Yangun olmak: Aşık olmak, sevdalık çekmek.

Yaraya tuz basmak: Bir derdin acısını daha da çoğaltmak (Saraçbaşı, 2010:1191).

- 1.Tuz biber ekmek (Üstüne, yaraya) (Aksoy, 1988:1079). Yaraya tuz biber ekmek (Aksoy, 1988:1108).
- 2.Yaraya tuz (biber) ekmek (Saraçbaşı, 2010:1191).
- 3.Yaraya tuz biber ekmek (TDK, 2005:2132).

Yardan geçmek: Çok sevdiği çok istediği bir şeyden vaz geçmek.

- 1.Yârden mi geçersin, serden mi (TDK, 2005:2131)?
- 2.Yârdan mı geçersin serden mi (Saraçbaşı, 2010:1191)?

Yat dediği yerde yatmak kalk dediği yerde kalkmak: Onun sözünden hiç çıkmamak (TDK, 2005:1538).

- 1.Öl dediği yerde ölmek, kal dediği yerde kalmak (birinin) (Aksoy, 1988:993).
- 2.Öl dediği yerde ölmek, (kal dediği yerde kalmak)(birinin) (Saraçbaşı, 2010:933).
- 3.(birinin) Öl dediği yerde ölmek, kal dediği yerde kalmak (TDK, 2005:1538).

Yatağa yapışmak: Bitkinlikten, yorgunluktan yataktan çıkamamak.

Yatıya kalmak: Gece yatmak üzere misafirlığe gitmek (Saraçbaşı, 2010:1197).

- 1.Yatıya gitmek (kalmak) (Saraçbaşı, 2010:1197).
- 2.Yatı (TDK, 2005:2146).

Yaygara çıkarmak: Bağırıp çağırmak (TDK, 2005:2150).

- 1.Yaygara basmak (Aksoy, 1988:1111).
- 2.Yaygarayı basmak (koparmak) (Saraçbaşı, 2010:1198).
- 3.Yaygarayı koparmak (veya yaygarayı basmak) (TDK, 2005:2150).

Yenilir yutulur cinsten olmamak: Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen nitelikte olan (TDK, 2005:2166).

- 1.Yenilir yutulur gibi değil (Aksoy, 1988:1114).
- 2.Yenilir (yenir) yutulur gibi (şey) değil (Saraçbaşı, 2010:1205).
- 3.Yenilir yutulur şey değil (TDK, 2005:2166).

Yerde ağnanmak: Yerde yuvarlanmak.

Yere bakan, yürek yakan: Uysal ve uslu görüldüğü hâlde sinsice kötülük yapan (TDK, 2005:2168).

- 1.Yere bakan yürek yakan (Aksoy, 1988:1115).
- 2.Yere bakan yürek yakan (Saraçbaşı, 2010:1208).
- 3.Yere bakan yürek yakan (TDK, 2005:2168).

Yerle yeksan olmak: Temeline kadar yok etmek, tahrip etmek (TDK, 2005:2169).

- 1.Yerle bir etmek, (Hâk ile yeksan etmek) (olmak) (Aksoy, 1988:1117).
- 2.Yerle bir (yeksan) olmak (Saraçbaşı, 2010:1212).

3.Yerle bir (veya yeksan) etmek (TDK, 2005:2169).

Yidivüy önüye, yimedüvüy ardıya: Bolluk içinde rahat bir yaşamı var (Saraçbaşı, 2010:1201).

1.Yediği önünde, yemediği ardında (Aksoy, 1988:1112).

2.Yediği önünde, yemediği ardında (Saraçbaşı, 2010:1201).

3.Yediği önünde yemediği ardında (TDK, 2005:2162).

Yok yok: Ne istersen var (TDK, 2005:2187).

1.Yok yok (Aksoy, 1988:1121).

2.Yok yok (Saraçbaşı, 2010:1218).

3.Yok yok (TDK, 2005:2187).

Yoldan çıkarmak: Doğru yoldan ayırmak (Saraçbaşı, 2010:1224).

1.Yoldan çıkmak (Aksoy, 1988:1122).

2.Yoldan çıkarmak (Saraçbaşı, 2010:1224).

3.Yoldan çıkmak (TDK, 2005:2190).

Yolundan koymak: Çıkması gereken yolculuğa başka birisi sebebiyle çıkamamak.

Yorgan dümdüz yastıkta şu kadarcık kız: Çok zayıflamak.

Yularından boşanmak: Ne yapacağını bilemez halde olmak.

Yumurtlayacak tavuk gibi dolaşmak: Durumundan rahatsız, ne yapacağını bilemez, paniklemiş bir hâlde dolaşmak.

Yüke koşmak: Yapılması zor işleri yaptırmak.

Yüke yazmak: Börek, baklava yapımında kullanmak üzere yufka yapmak.

Yüksekten atıp tutmak: Yapamayacağı şeyleri yapabilirmiş gibi söylemek (TDK, 2005:2206).

1.Yüksekten atmak (Tafra satmak) (Aksoy, 1988:1128).

2.Yüksekten atmak (Saraçbaşı, 2010:1233).

3.Yüksekten atmak (TDK, 2005:2206).

Yüre bayılmak: Karnı çok acıkma (TDK, 2005:2208).

1.Yüreği bayılmak (Saraçbaşı, 2010:1234).

2.Yüreği bayılmak (TDK, 2005:2208).

Yürülek gitmek: Yaya olarak gitmek.

Yüzünkörü düşmek: Yüzüstü düşmek.

Yüzü gözü eğri olmak: Mutsuz, moralsiz, asık suratlı olmak.

Yüzü suyu hürmetine: Birinin veya bir şeyin hatırına veya varlığına değer verildiği için (TDK, 2005:2013).

1.Yüzü suyu hürmetine (Birin) (Aksoy, 1988:1138).

2.Yüzü suyu hürmetine (Birin) (Saraçbaşı, 2010:1246).

3.(Birin veya bir şeyin) yüzü suyu hürmetine (veya yüzü suyuna) (TDK, 2005:2013).

Yüzüne çalmak: Yüzüne sürmek.

-Z-

Zabah günden beri bitmemek: Çok uzun sürmek.

Zamane gençleri: Günümüz gençleri.

Zarar ziyan olmamak: Bir kötülüğü dokunmamak.

Zehrini akıtmak: İçindeki kinini sözleriyle aktarmak.

Zıvanadan çıkmak:1.Taşkınca davranışlarda bulunmak, bağırıp çağırmak. 2.Aklını oynatmak, delirmek, çok sinirlenmek (Saraçbaşı, 2010:1263).

1.Zıvanadan çıkmak (Aksoy, 1988:1143).

2.Zıvanadan çıkmak (Saraçbaşı, 2010:1263).

3.Zıvanadan çıkmak (TDK, 2005:2235).

Zihninde yer etmek: Unutulmayacak biçimde belleğine yerleşmek.

Zihnini kurcalamak: Bir şey sıkı sıkı hatırlanıp insanı düşündürmek (TDK, 2005:2237).

1.Zihnini kurcalamak (Bir konu birinin) (Aksoy, 1988:1144).

2.Zihnini kurcalamak (Bir şey, bir konu birinin) (Saraçbaşı, 2010:1265).

3.(Bir şey birinin) zihnini kurcalamak (veya tırmalamak)./ (Bir şey kendi) zihnini kurcalamak (TDK, 2005:2237).

Atasözlerinin Tematik Olarak Sınıflandırılması

ACĞÖZLÜLÜK:

Goca öküz, otluk yıkımında doymuş.

İş gördün sıvış, ekmek gördün giriş.

Nerede börek oraya gidek.

Tilkiye sormuşlar: Kızarmış tavuk yer misin? Gülmekten cevap verememiş.

ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK:

Armuduy sapı, üzümü çöpü va deme.

Bir kaşık çorba bağ dolaştırır, bir lokma yemek dağ dolaştırır.

Kendine yapılmasını istemediğini, başkasına yapma.

ANLAŞILIRLIK:

Bayram haftası bu, mangal tahtası değil.

Ben deyom hallov düzünde atla, sen deynosuy galaycıda gapla.

Cahile söz anlatmak, deveyi hendek atlatmaktan zordur.

AZİM-KARARLILIK:

Bir vuruşta, çam yıkılmaz.

Çobanın gönlü olursa, tekeden süt çıkarır.

Gönül istemezse ev yapmaz.

BAĞIŞLAMA:

Kar yağar iz örtülür.

Merhametten maraz doğar.

BAHTSIZLIK:

Engelden döngel köhnümez.

Fıkaranın töngeli köhnür mü?

Parası olan bulgur kaynatır, parası olmayan bıyık parlatır.

CİMRİLİK: Dünya malı, külden tepecükdü.

CALIŞKANLIK:

Babanın zenginliği para etmez iş öğren.
 Ekmeden biçilmez.
 Ekmek çiğnenmeden yutulmaz.
 Eline tükür, önüne bükül, işini kendin bitür.
 Er olan, ekmeğini taştan çıkartır.
 Görene gün çok, yürüyene yol çok.
 İşleyen ışıldarmış, işlemeyen mışıldarmış.
 Nerde hareket, orda bereket.
 Tarlada işi olmayanıy, harmanda gözü olmaz.
 Yaz gününde gölgede yatanıy, kış günü ekmeği esmer olur.
 Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.
 Yedeğe gelmeyen attan, kocasından sonra kalkan avrattan hayır gelmez.
 Zahmetsiz rahmet olmaz.
 Zenahat altın bilezükdür.

DAYANIŞMA-İŞBİRLİĞİ:

Bacanak bacanağı görünce arkası harman kadar olur.
 Baş başa vermeyince iş bitmez.
 Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
 Ev alma, komşu al.
 Gaplı gurba gabıynan, herkes erbabıynan.
 Köpek, köpeği ısırılmaz.

DENEYİM:

Altı aylık seyisliği var, kırk yıllık fişki karıştırır.
 Benim adım Hıdır, elimden gelen budur.
 Bin nasihatten bir musibet yeğdir.
 Bozacıya boza satılmaz.
 Ekmeği fırıncıdan al da noksan olsun.
 Her işin bir yokuşu vardır.
 İnsan yaşar amma ateşte pişmez.
 Kızı kızken görme, gelin olunca gör.
 Türk'ün bildiğini, tilki bilmez.
 Uşağı işe yolla, peşiyden kendiy git.

DOĞRULUK:

Allah'ın bildiği, kuldan saklanmaz.
 Doğrunuy yardımcısı Allah'tır.
 Edepli edebinden susar, edepsiz ben susturdum sanır.
 Emanete hıyanetlik olmaz.

DOSTLUK:

Dostun eyisi doğru yolu gösterir.
 Kötü olan dost değildir, adam astırır.

EĞİTİM:

Adam olana bir söz yeter.
 Anasına bak kızını al, durağına bak bezini al.
 Asıl azmaz, kimya tozmaz.
 Bir ağaçtan hem ok küreği, hem de bok küreği olur.
 Eğri bacanın, doğru dumanı tüter.

EKONOMİ:

Bedava sirke, baldan tatlıdır.
 Evdeki hesap çarşıya uymaz.
 Evvela hesap, sonra kasap.
 Öküzün yazın harmanda pislediği, kışın saman olarak önüne gelirmiş.

FEDAKÂRLIK: Paran çoksa kefil ol, işin yoksa şahit ol.

HAYATA BAĞLILIK: Dün dündür bugün bugün.

İŞ, ZAMAN VE YER UYUMU:

Al günüde (gününde) al, sat gününde sat.
 Borç ödemekle, yol yürümele biter.
 Cıvıvı tavuğun ibiği kızarmaz.
 Çingenler çayda döğüş etmiş de taş bulamamışlar.
 Dağa giden baltasını, suya giden heltesini yükler.
 Derede sel almaz tepede yel almaz.
 Irmak kıyısından yer alma göçer, komşudan kız alma kaçır.
 Her yorulduğun yere, han yapılmaz.
 Kağrı devrilince yol gösteren çok olur.
 Karanlıkta göz kırılmaz.
 Kına günü edük aranmaz.
 Kız kısıda gelin baskıda.
 Köy boncuğu köye takılmaz.
 Kuru çamur duvara yapışmaz.
 Saman pazarında, cevahir satılmaz.
 Taşıma suylan değirmen dönmez.
 Tavuk güdülmez.
 Uzağa kız verme, yiter gider; yakına kız ver, gelir gider.
 Vakitsiz öten horozun başı kesilir.

İYİLİK/KÖTÜLÜK:

Cihanda yar ol, bar olma.
 İyi oğul katar yer, kötü oğul satar yer.
 İyilik iyilik olsa, koca öküze bıçak olmaz.
 Kötü komşu insanı elek, tekne sahibi yapar.
 Kötü niyetle iyi murada erilmez.

KADER:

Emanet atın guzgunu, yukarı çıkarken kopar.
Gorkunuy ecele faydası yokdu.

KABULLENME:

Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi.
Her şeyi söyleyen dostun olmaz, söylemesen karnın almaz.
Kasap sevdiği deriyi yere yatırırmiş.
Kestane kirpisinden çıkmış, kabuğunu beğenmemiş.
Köpeğin baklavada hakkı olmaz.

MAZERET UYDURMA:

Güzele bakmak sevaptır.
Oynamasını bilmeyen gelin, "Yerim dar." demiş.

MÜLKİYET:

İnsanlar düşünce düşünce ne hamamlar yaptırırlar, ne hanlar.
Oğul olsun da çelden, çöpten olsun.
Varsa pulun elalem kulun, yoksa pulun cehennem yolun.
Zengin dağdan aşırır, fakara düz yolda şaşırır.

NANKÖRLÜK:

Besle garagayı oysun gözüyü.

NASİHAT:

Kaç sevaptan, kurtul günahattan.

NASİP:

Kimse yemezse guş gurba yer.
Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.

NİTELİKLİLİK:

Bodur tavuk her zaman piliç görünür.
Boyu güzel değil, huyu güzel olsun.
Çürük bina temel tutmaz.
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
Dedikodu, basit insanların eğlencesidir.
Kendi güzelden kırk günde bıılır, huyu güzelden ömür boyu bıılmaz.

ÖFKE:

Deli deliyi görünce sopasını saklar.
Deli öküzü goşumu iyi olur.
Keskin sirke, küpüne zarar verir.
Ölüsü olan ağlamasın, delisi olan ağlasın.

ÖZGÜNLÜK:

Arı nefesten, kuş kafesten korkar.
 Bazı eşekleri at zannedip, yem verilmez.
 Bazı kadın vardır cana can katar, bazısı ise insanın canını alır.
 Eşek götüdüğü yükten yimez.
 İhtiyarlar sıra sıra, gençler ara sıra ölür.
 Kâr eşekte, söz uşakta.
 Oğlan aldı oyuna, çoban aldı koyuna gitti.

PİŞMANLIK:

Düşüne düşünce görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.

SABIR:

Acele işe şeytan karışır.
 Çengelde kokmuş etim mi var?

SEBEP-SONUÇ BAĞLANTISI:

Ağaç dik, gölgesinde otur.
 Akılsuz kafanı cezasını ayaklar çeker.
 Âleme lâayık görürsen cefayı, mutlak bir gün bulursun belayı.
 Cefayı çekmeyen sefanın kadrini bilmez.
 Eden bulur, inleyen ölür.
 Eşeğe binmeden maksat, ayak sallamaktır.
 Eşeği sattık katır aldık, başa belayı satın aldık.
 Gazanmayınca gazan kaynamaz.
 Hak diyince su durur.
 İslanmadan balık tutulmaz.
 Ne ekersen onu biçersin.
 Ölüyü öldürene sürükletirler.
 Ya bu deveyi güdesiy ya bu diyardan gidesiy.
 Yuva yıkanın yuvası yıkılır.
 Zulm eder mi kuluna Hüdâ'sı, kişinin çektiği kendi cezası, dili belası.

SEVGİ:

Kadın hem gül hem de kül eder.
 Sevilen yere git, ar eyleme; sevilmeyen yere gidip de yerini dar eyleme.

SORUMLULUK:

Eline tükür, önüne bükül, işini kendin bitür.

SOSYAL YERĞİ-HİCİV:

Abdal ata binince bey oldum sanır.
 Aç tavuk rüyasında, kendini darı anbarında görür.
 Deli kız, akıllı gelin olur.
 Diyrenden korkan porsuk, harmana girmez.
 Eceli gelen köpek, cami avlusuna siyemiş.
 Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme, kimi uzun, kimi kısa der.

Gel demesi kolay ama git demesi zordu.
 Hacı hacıyı Mekke’de, hoca hocayı tekkede, deli deliyi dakkada bulur.
 İt itine, it de kuyruğuna buyururmuş.
 Kör ölünce badem gözlü olur.
 Oğlumun hasta oluşuna yanmam, huyunun değiştiğine yanarım.
 Şalgam suya girince yağ oldum sanmış.
 Toplum içinde eşeğin kuyruğunu kesme, mahna veren çok olur.
 Yükü çeken öküz emme bağırın tekerlekle.

TAHAMMÜLSÜZLÜK:

Aç köpek fırın ağzı yıkar.
 Cınganın kabakta pekmezi varken uykusu gelmez.
 Zor oyun bozâ.

TEMKİN-İHTİYAT:

Acemi nalbur sanatını, gâvur eşeğinde öğrenir.
 At üzerinde orak biçilmez.
 Başın ferah bulur dilin durursa, gönlün ferah olur elin durursa.
 Çürük iple kuyuya inilmez.
 Değirmenin masrafı çoktur, döndüğünden bilinmez.
 El için, kendini ateşe atma.
 Güvenme ele, kaptırma sele.
 İnsanoğlu çiğ süt emmiş bilemezsin fendini, insanoğlundan daima sakınacaksın kendini.
 İyilik yapıyorum diye, başını derde, günaha sokma.
 Karnını tok tut, başını serin; ayağını sıcak tut, düşünme derin.
 Sırça köşkte oturuyorsan, komşuna taş atma.

TUTUMLULUK:

Ayağını yorganına göre uzat.
 Çoğu ararsan, azı bulamazsın.
 Davullu düğünü ekmeği olmaz.
 Ekmeğini katığına denk eden aç kalmaz.
 Eşeğin kuyruğu kararından fazla uzamaz.
 Sakla samanı gelir zamanı.

UMUT:

Ümit fakirin ekmeğidir.

UYUM/AHENK:

Koca kuş, akranıyla uç.
 Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.
 Üzüm üzüme, baka baka kararır.

VURDUMDUYMAZLIK:

Eşeği saldım çayıra, mevlâm kayıra.
 Gülme komşuna, gelir başına.

YALANCILIK:

Gün karası gider, yüz karası gitmez
 Hendeği atlatıncaya kadar gavura dayı derler.
 İnsanın alacasu içinde, hayvanın alacasu dışıdadu.
 Kadıya yalan, karıya inan olmaz.

Deyimlerin Tematik Olarak Sınıflandırılması**ABARTMA:**

Afeti cihan
 Aklını zıplatmak
 Alayı gelsin
 Algını almak
 Anafor savmak
 Anay güzel mi
 Ayakları poposuna değmek
 Ayı postu gibi
 Ayı pötüğü gibi yuvarlanmak
 Bar bar bağurmak
 Bardak delünmüş
 Beşon gibi
 Beyni delinmek
 Bir dirhem hasta çorbası tasta
 Bi ton sopa yemek
 Bir vurup on saymak
 Bökelek konmuş gibi koşmak
 Buzâ gibi kaçmak
 Can çıkması
 Canı gitmek
 Ciğerleri bayram etmek
 Cıt gada
 Cin gada
 Cücük gibi ıslanmak
 Çakkıdı çıkkıdı oynamak
 Çeküç gibi olmak
 Dağları yıkmak
 Davulları zıplatmak
 Değmen daşı gibi
 Deli gibi dönmek
 Deli olmak
 Demür gibi olmak
 Dır dır etmek
 Dilinde diken olmak
 Diş kıran
 Döşek yatak yatmak
 Dut yaprağında kaç göz kadar olmak

Etemiy arpa tarlası gibi yandık valla
 Fındık kadar
 Gaplıgurba gibi gitmek
 Gelmeç bacaklı olmak
 Gocabuvam gibi ıkıştamak
 Gulluk faresi gibi
 Godoğlunuy atı gibi sonadan parlayasuy
 Gökterlere batmak
 Güle güle ölmek
 Gülecek hâl kalmamak
 Gülerken havalara çıkmak
 Hakır hakır gülmek
 Hâli mecali kalmamak
 Harman yeri gibi olmak
 Hasretlik kuşu gibi olmak
 Haşamat etmek
 Hatim etmek
 Her şeye maydanoz olmak
 Hö(ü)kümet gibi olmak
 İki sözünden biri
 Kadırğa kıyamet
 Kan be kan
 Kantarın topuzunu kaçırmak
 Karış karış etmek
 Kıyamet alameti
 Kulaklarını dört açmak
 Küçül de cebime gir
 Künke basmak
 Mahşer oynamak
 Makineli tüfek gibi saydırmak
 Memleketi yıkmak
 Ocağ tenciresi gibi
 Öküzden süt çıkarmak
 Örtü döşek yatırmak
 Pabuç aşındırmak
 Patike tarlası
 Pıtırak gibi
 Pirinç denesi gibi olmak
 Suyundan da koy
 Suyunu çıkarmak
 Tıv gibi
 Turşu çıkarmak
 Ufak at civcivler de yesin
 Yağ tenekesi
 Yatağa yapışmak

ACİLİYET-İVEDİLİK:

Bihamlada gelmek
 Bi hamle
 Fırdalaya dönmek
 Gurak gelmek
 Haber zıplatmak
 Hadi anam hadi
 İlkin yapmak
 Su gibi geçmek
 Tazı gibi seyitmek
 Tiz canlı
 Yalap diye sönmek

ACGÖZLÜLÜK:

Dağda domuzu eksik olmak
 Elini veren kolunu kurtaramaz
 Gözü paradan başka bir şey görmemek
 Kimiy arabası gacırdasa, ona bine
 Sağ eliyle verip sol eliyle almak
 Üç kuruşa memleketi satmak
 Yıdivü önüde, yimedüvü ardıya

ADALET-EŞİTLİK:

Adam ayırmak
 Derdest etmek
 Ha Kel Hasan, ha Hasan kel
 Hakkını vermek
 Hayali cihana değer
 Her sakallıya dede demek
 İşte Halep işte arşın
 Kadın kısmısı
 Olurunu bulmak
 Orta yolunu bulmak

ASK-SEVGİ:

Başı bağlanmak
 Başı bağlı olmak
 Candır o
 Pamuk şekeri gibi olmak
 Şekerden mi yapıldın
 Yangun olmak

ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK:

Adem hatırına
 Sağ elin verdiğinden sol elin haberi olmaması
 Soğan yavan yemek

ALIŞKANLIK-ÂDET:

El bayramlamak
 Ezbere yapmak
 Urba kesmek

ANLAŞILIRLIK-ACIKLIK:

Allah'ın bildiğini kuldak saklamak
 Bel bel bakmak
 Demem o ki
 Dey tane
 Eveleyip gevelemek
 Hanya'yı Konya'yı göstermek
 İh mih etmek
 Laf salatası yapmak
 Lom lom konuşmak
 Mamuduy malağı gibi bön bön bakmak
 Möl möl bakmak
 Ne alaka
 Ne içtin sen
 Ne idüğü belirsiz
 Öküz trene bakar gibi bakmak
 Sâ deyverey
 Ses vermek
 Söz almak
 Söz temsili konuşmak
 Sözü temsili
 Tabiri caizse
 Tantana etmek
 Velhasıl kelâm

AZİM-KARARLILIK:

Afakî konuşmak
 Ağzında sözü çıynayıp durmak
 Bağdat'tan gelmek
 Cevüz dokumak
 Cevüz endümek
 Dediğim dedik çaldığım düdük
 Din iman asılmak
 Dişe diş, kana kan
 Gün be gün
 Ha gayret
 İnadım inat
 Pallayarak gelmek
 Vidalarını sıkamak

BAHT-SIZLIK:

Açık düşmek
 Aşağısı sakal yukarısı bıyık
 Ayrı düşmek
 Belaya gel beri demek
 Dert çekmek
 Guru guru kirenne, başımıza gelen ne
 Her taraf derya deniz
 Havasını almak
 İğne atsay başa düşmek
 Kapana kısılmak
 Paratoner gibi çekmek
 Sudan çıkmış balığa (kefale) dönmek
 Şamar oğlanına dönmek
 Talih kuşu konmak
 Ters tersine gelmek
 Yatalak olmak

CİMRİLİK:

Kepçeyle verip kazanla almak

CALIŞKANLIK:

Baklava düzmek
 Baklıva açma
 Bostanda olmayınca ne acısı ne datlısı
 Çuvalları aktarmak
 Daynak çatmak
 Durmak dinlenmek bilmemek
 ... eğitmek
 Ekin etmek
 Ekmek elden su gölden
 Ekmek va yir misiy?
 El emeği, göz nuru
 Elin çalışacağına ağzın çalışıyor
 Eyvan sermek
 Gücünü göstermek
 Harman dövmek
 İşe koşmak
 Kurban çıkarmak
 Küpür almak
 Ocak tütme
 Sayvan yapmak
 Soymuk soymak
 Haşır neşir olmak
 Yakı yakmak
 Yüke koşmak
 Yüke yazmak

DAYANIŞMA-İŞBİRLİĞİ:

Bir fırt çekmek

DEĞERLERİN DEĞİŞMESİ:

Alayına kurşun sıkmak
 Burun kıvırmak
 Cılkı çıkmak
 Cins cins konuşmak
 Dünkü çocuk
 Dingili kaymak
 Dizginleri koy vermek
 Ehti kibarı gibi olmak
 Elâleme madara olmak
 Esamesi okunmamak
 Geceyi gündüzü karıştırmak
 Havasını indirmek
 Hidayete ereceğine zıvanadan çıkmak
 İmama türkü söyletmek
 Marta olmak
 Miladı dolmak
 Ne beri ne berkatı galmak
 Nerede o günler
 Ney oldum budalası
 Nişan(yüzük) atmak
 Nişanı bozmak
 On arşın gömleğini giyip şimdi toprak olmak.
 Sen de süpürge teli ben deyem guş kafası
 Şekli şemali değişmek
 Yoldan kaymak
 Zamane gençleri
 Zıvanadan çıkmak

DENEYİM-TECRÜBE:

Adam etmek
 Derisi kalın olmak
 Dokuz fırın ekmek yemek
 Dünkü çocuk
 Eski kulağı kesiklerden olmak
 Etin ne budun ne
 İbret-i âlem için darağacında sallandırıcaksın
 Sakalım yok ki sözüm dinlensin
 Tava gelmek
 Uşak algı
 Uşakla uşak olmak

DOĞRULUK:

Söz yek Allah tek
Sözünde durmak

DOSTLUK:

Hatır kırmamak
Kötü gün dostu

EĞİTİM:

Bostan çapası gibi olmak
Dizi dizine oturmak
Ebsem durmak
İnsan dağnamak
İlim bellemek
Uskut durmak
Ürendeyle dürtmek

EKONOMİ:

Akşama gadar kavuruyolar, sabaha gadar savuruyolar
Fazla açılmamak
Fıkaralık çekmek
Masraf çıkarmamak
Paraya minmek
Zarar ziyan olmamak

EKSİKLİK-NOKSANLIK:

Acıacına yapmak
Açlıktan
Cıkcıklar'ın bağındaki gorkuluk gadar galmak
Andıbında
Bir iki debelenecek kadar olmak
Bir sokum
Bir gıdım
Borcunan harcınan yapmak
Çeyrek ekmeğin bismillası
Çöpten samandan
Dadı olmamak
Eyiküdü yapmak
İmamin abdest suyu gibi olmak
Kalıbını göstermemek
Kara kuru olmak
Kesmük gada yememek
Mazak olmak
Merdiman çıkamamak
Muhallebi çocuğu
Ne ev var, ne ocak; ne kap var, ne kacak
Oturacak yer olmamak

Sovan cücüğü
 Tovuğa, hayvana verecek bulamamak
 Ucuza gitmek
 Yalap şalap olmak
 Yarık çürük
 Yorgan dümdüz yastıkta şu kadarcık kız

FEDAKÂRLIK:

Azı çoğu olmamak
 Canı pahasına
 Naz niyaz
 Yardan geçmek

HAYATA BAĞLILIK:

Hayatını yaşamak
 Post pahalı olmak

İŞ, ZAMAN VE YER UYUMU:

Endögün olmak
 Eşref saatine denk gelmek
 Halamın bıyığı olsaydı amcam olurdu
 Köküne kıran girmek
 Yağmurlu havada su vermemek

İYİLİK-KÖTÜLÜK:

Akrep gibi sokmak
 Baş belası
 Diliy ganiya çekilsin
 Fitik atmak
 Fitne fesat olmak
 İlet kesilmek
 Kalbi nasır tutmak
 Korku salmak
 Laf toplamak
 Ne alıp da veremediği var
 Nifak tohumları ekmek
 Şeytan gıdıklamak
 Tekerine taş sokmak
 Tırkız vurmak

KADER:

Nazarı itibarı
 Vermezse Mabut neylesin Mahmut

KABULLENME-ONAYLAMA:

Bil mukabil olmak
 Bundan iyisi Şam'da kayısı
 ... debertlememek
 Haşça onu bileydin
 İmkân dâhilinde
 Kadere boyun eğmek
 Kanaat devirmek
 Maçası sıkmak
 Münasip olmak
 O kadar
 Olanlar oldu
 Oy çoğunluğuyla
 Hiç patıramamak
 Paşa paşa yapmak
 Sen bülüsü
 Sözünü vermek
 Yat değiştiği yerde yatmak kalk dediği yerde kalkmak (öl dediği yerde ölmek)

MAKAMA RAĞBET:

Arkası sağlam olmak
 El pençe divan durmak
 Emrine amâde olmak
 Ferman seninse dağlar da benim
 Kavuk belası
 Koltuk meraklısı
 Koltuk sevdası
 Lafı geçmek
 Selam durmak
 Sen ağa ben ağa inekleri kim sağa
 Şan olmak
 Tarih yazmak
 Yaldır yaldır etmek

MAZERET UYDURMA:

Dillemezliğe vurmak
 Mane bulmak
 Sudan sebep

MEMNUNİYET:

Ağlaya sızlaya gelmek
 Ağzı yüzü yamulmak
 Dudak kıvırmak
 Ekseriye gelmek
 Eşikten atlamak
 Gel gel havası çalmak
 Hararetini almak

Maşallahı var
 Müşteri toplamak
 Oflayıp durmak
 Sabahlar olmasın
 Şükranlık kesmek

MİSAFİRPERVERLİK

Buyur etmek
 Öynüne koşmak
 Safalar getirdiniz
 Sofra vermek
 Yatıya kalmak

MİSTİK KONULAR-BATIL İNANÇ:

Tahtalıköyü boylamak
 Tahtaya vurmak
 Üç gün yatak dördüncü gün toprak
 Vücut bulma
 Yasak meyve

MUTLULUK:

Dörtköşe olmak
 Güle oynaşa
 Oynadıkça oynayası gelmek
 Selamete ermek
 Yavru ceylan gibi sekmek

MÜLKİYET:

At, avrat, silah
 Banka gibi para basmak

NANKÖRLÜK:

Dost kazığı
 Dost bellemek
 Tâ lâ yüzüme bakıya

NASİP:

Aldı yürüdü
 Gocaya gitmek
 Gözü gönlü açılmak

NİTELİKLİLİK:

Açık gelen çay koymak
 Ahretlik olmak
 Akımı olmamak
 Aklı kıt olmak
 Allı morlu

Ana yarısı
 Arkuru gitmek
 Aştan kuru gelmek
 Baba yadigârı olmak
 Bel kıvırmak
 Berek gibi kız
 Boya başlık yakılmak
 Cennetlik olmak
 Eccük olmak
 Fıra olmak
 Gerisin geri oturmak
 Gız evli olmak
 Hamam taşı gibi üste çıkmak
 Huri güzel
 Kapak sökmek
 KIVIR KIVIR
 Lembellek oturmak
 Mukavemetli adam olmak
 Parası pulu olmak
 Rengârenk olmak
 Yere bakan, yürek yakan

ÖFKE:

Anasına yandığım
 Ayak altında çiğnaklamak
 Ayranı köpürmek
 Babamın oğlu ya
 Başa aşağı gitmek
 Can alcı
 Camı çerçeveyi dökmek
 Def et gitsin
 Diliy ganiya çekilsin
 Ecelin olurum
 Elinin körü
 Gıran giresice
 Gurt yisin
 Gurtla yimeyesicele, derelere dolmayasacıla
 Hayhayları gelmek
 İki seksen bir doksan uzanmak
 Kafa kol girişmek
 Kıran giresice dereye dolasıca
 ... kovaklamak
 Meydan kavgası
 Otuz iki dişini dökmek
 Öğendere istemek
 Sen kahyası mısıy?
 Sopa diye hart hart etmek

Söylecek bişey bulamamak
 Süsken öküz gibi
 Şeytan girsin koynuna
 Tefe koyup çalmak
 Tehdit etmek
 Teneşür tahtalarına yayıl
 Terbiyesi almamak
 Uyuz ol da kaşınaca dırmak bulama
 Ümük sıkamak
 Yaygara çıkarmak
 Yıkıp yapmak
 Yularından boşanmak
 Zehrini akıtmak

ÖZGÜNLÜK:

Deyme insan yapamaz
 İnsan azmanı
 Kadın başına
 Kutlu gün
 Madaf olmak
 Misali görülmemiş
 Eliniy hamuruynan, erkek işine karışma.

ÖZLEM:

Gözünde tütme
 Ocağından ayrı yaşamak
 Rahmet olasıca
 Yüreği hasretle yoğrulmak

PİŞMANLIK:

Ahduman etmek
 Gağrı yanmak
 Yandı gülüm keten helva

SABIR:

Allah bir ya sabır
 Gazını almak
 Gıcık olmak
 Soru makinesi
 Telaşe etmemek
 Telaşeye düşmek
 Telaşeye vermek
 Yaraya tuz basmak

SORUMLULUK:

Bahis konusu

SOSYAL YERĞİ-HİCİV:

Âdetlerin galkması
 Adın çıkacağına canın çıksın daha iyi
 Akşamı kaybetmek
 Âla kazığı gibi durmak
 Ar haya olmamak
 Arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez
 Aşam yatmak bilmesiy zabah galkmak bilmesiy
 Baştan olmak
 Cahil cühela
 Çabıldamak durmak
 Dav kaçgunu
 Eşğine höyt mü dedik
 Ha hay güley bari
 Harami kesilmek
 İnsan dağnamak
 Kaba kaçmak
 Kendi bildüğüne gitmek
 Mahalleye maskara etmek
 Maskara gibi olmak
 Maskaralığa düşmek
 Maskaralık etmek
 Miskinler tekkesi
 Onunla bununla
 Ortalık yerde yapmak
 Önü kavurga kavurur arkası harman savurur
 Sağmalık inek
 Seni ağzıya da yaş gurumaya
 Sıracalı olmak
 Suratı mahkeme duvarı gibi olmak
 Suratsız olmak
 Şeytan tüyü var bu hınzırın
 Tepe lambası
 Tohuma kaçmak
 Ucundan dokundurmak
 Yenilir yutulur cinsten olmamak
 Yerde ağnanmak
 Zum olmak

ŞAŞIRMA-HAYRET:

Ayna o ney kız egelen
 Ba bak
 Bağır çağır
 Ben nerelere gidey
 Evücüklenip durmak
 Gağnının yağları erimek
 Gağnı cız etmek

Gız sen va ya
 Hadi canım
 Hoppala paşam Malkara Keşan
 Hüyvâ hüyvâ
 Ocağa düşmüş gibi
 Oh ne âlâ memleket
 Ömürsün vesselam
 Sürçi lisan etmek
 Tevekkeli değil
 Tey ta
 Üzerime afiyet, sağlık
 Vuruy beni
 Yok yok

TAHAMMÜL(SÜZLÜK):

Akıl sır erdirememek
 Ataş almak
 Atların hinkirilemesi
 Başında davul çalmak
 Başında köçek oynatmak
 Bıçak kemiğe dayanmak
 Bi öteye bi beri gitmek
 Can daralması
 Canı tez olmak
 Cingan çalıya kürt oynaya
 Daral gelmek
 Dokuz bızlamak
 Hiç de bile
 İçi içini yemek
 İnsana kaynamak
 Kafası havan yeri olmak
 Keyfinin içine limon sıkma
 Kıpıraşıp durmak
 Merakta kalmak
 Pireler halay çekiyor
 Sinirleri atmak
 Suratını eşek görsün
 Şaka çekememek
 gibi tayıramak
 Uçuk kaçık
 Üstüne para vermek
 Yolundan koymak
 Yumurtlayacak tavuk gibi dolaşmak
 Zabah günden beri bitmemek

TANRI:

Allah artusun
 Allah bin Halil İbrahim bereketi versin
 Allah bir tuttuğuyu bin etsin
 Allah daim eylesin
 Allah deyim
 Allah ne muradıy varsa vesin
 Allah tuttuğunu altın etsin
 Allah uzun ömürler versin
 Allah'ın izniyle
 Ekmek mushaf çarpsın
 Ha bismillah
 Şahadet getirmek
 Tövbeler tövbesi
 Ya Allah bismillah
 Yaradan aşkına

TEMKİN-İHTİYAT:

Adam danamak
 Başgöz olmamak
 Bülbülün çektiği dili belası
 Cuzak kurmak
 Çevirge çevirmek
 Çift kat gitmek
 Dereyi görmeden paçaları sıvamak
 Geri dur
 Kıl kapmak
 Ne biley
 Nefsi müdafaa
 Perde çekmek
 Sıkı dokumak
 Tebdili mekân
 Usul konuşmak
 Yaşa oturmak

TUTUMLULUK-TUTUMSUZLUK:

Har vurup harman savurmak
 Maaşını saçmak
 Sıfıra sıfır katmak

UMUT:

Allah vere de
 Bileğine kuvvet
 Çok bakasıy
 Egen, begen, şegen
 Güne erememek
 Sabah ola hayrola

Sular kadar ömrün olsun
 Şimdiden sonra
 Temenni etmek

UYUM-AHENK:

Ağız birliği etmek
 Alakaya maydanoz
 Ayarı olmamak
 Ayı ayına yazılmak
 Dibine düşmek
 Ev alayı
 Güle gaynaşa gitmek
 Kadın kadına
 Kimin nesi kimin fesi
 Mail olmak
 Onnan birlük
 Şıpır şıpır damlamak
 Taşı gedğine oturtmak
 Tıpkısının aynısı

ÜZÜNTÜ-KEDER:

İçi acımak
 İçi cız etmek
 Karalar bağlamak
 Kalbi burkulmak
 Mesele etmek
 Ölü evine mi geldik
 Sıklat basmak
 Yüzü gözü eğri olmak

VURDUMDUYMAZLIK:

Ak elinde gezmek buralara gelmek
 Alacağım bir iğne, çeliğin okkasından bana ne
 Almazdan gelmek
 Bana göre hava hoş
 Bana göre Almanya
 Cingan çadırı gibi olmak
 Harala gürele
 Kafadan kakma
 Karman çorban
 Keyfine bakmak
 Lafa tutmak
 Midana etmemek
 Nalına da vur mihına da vur
 Seyire bakmak
 Türke çovurmak
 Vakit eğlemek

Yüzün körü düşmek

YAKINLIK:

Arası yok

Arayı koymak

Halef selef olmak

YALANCILIK-KANDIRMA-KURNAZLIK:

Çamura yatmak

Dalavereye getirmek

Dekmük yemek

Gönül eğlemek

Gösterip gösterip çekmek

Göz boyamak

Kancaya takılmak

Kantin kuntin

Kataküllüye getirmek

Kıyırdam konuşması

Oyun tezgâhlamak

Oyunbozanlık etmek

Partal bacak gibi, cigara somak gibi

Pusu atmak

Satışa gelmek

Sözünü yerde koymak

Sulu götürüp susuz getirmek

Temize yatmak

Tilki kafalı

Üçkâğıt çevirmek

Vurgun yapmak

Yoldan çıkarmak

Yüksekten atıp tutmak

YARDIM:

Aman ey

Avans vermek

El aman dilemek

El vermek

Hüyvâ hüyvâ

Hızır'ın eli deymiş

Işık etmek

İlaç olmak

Merakta galmamak

Muştu vermek

Omuz dayamak

Sırtına almak

Yan duruvamak

YÖNETİCİLİK:

Öteye git beri git

Telefondan istemek

SONUÇ

Araştırmamız 2013 yılında Bartın ilinde gerçekleşmiştir. İl genelindeki 4 ilçeden, evreni en uygun şekilde temsil etmek üzere seçilmiş olan kişilerle yapılan yüz yüze görüşmelerde elde edilen verilerin ışığında aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır.

Sonuçlar

Atasözleri ve deyimler Türkçenin önemli unsurlarıdır. Atasözü ve deyimlerin kullanımı Türkçemize söyleyiş güzelliği ve anlatım derinliği kazandırmaktadır. Aynı zamanda atasözleri ve deyimler, kültürel kimliğin gelişimine de çok büyük katkılar sağlamaktadır. İnsan, yaşantısını ve kültürünü diline aktararak yüzyıllar boyunca yaşamasını sağlamaktadır.

Kültürün geliştirilmesi, kültürel yozlaşmanın engellenmesi, millî birlik ve beraberlik ortamının sağlanması, yeni nesillerin sosyal hayata uyum sağlaması, sosyal ve kültürel hazinenin kullanımına uygun olarak korunması, için kültürel çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu bilinmektedir.

Araştırmamızda elde edilen atasözleri ve deyimler yöre halkının yaşantısını yansıtmaktadır. Bu sebeple kültür unsuru olan dil ile ilgili kültürel özelliklerin genç nesillere aktarılmasının önemli olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamızda 184 atasözü elde edilmiş olup bunlardan 54 tanesinin karşılaştırılan kaynakların hiçbirinde yer almadığı ortaya konmuştur. Yine araştırmamız sonucunda 666 deyim elde edilmiş olup bunlardan 384 tanesinin karşılaştırılan kaynakların hiçbirinde yer almadığı görülmüştür.

Araştırmamızda, Bartın ilinde kullanılan atasözleri ve deyimlerin tematik olarak göstermiş olduğu kültürel seyir hakkında genel bir bilgi sahibi olunmuştur.

Araştırmamızın en büyük kazanımı ise yöresel olarak daha önce bu yönde yapılmış bu kadar geniş çapta bir araştırma olmaması nedeniyle büyük bir eksikliği gidermesidir. Araştırmamız bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutacaktır.

Öneriler

Araştırmamız sonucunda mevcut kaynaklarda yer almayan birçok atasözü ve deyim tespit edilmiştir. Kültürün yaşatılması için mevcut söz varlığının önemli bir ögesi olan atasözleri ve deyimlerin yanında yörenin söz varlığı hakkında daha kapsamlı bir araştırma yapılması oldukça yararlı olacaktır. Bu araştırma esnasında mevcut kaynak yetersizliği açıkça görülmüştür.

Mevcut kaynaklar (ansiklopedi, dergi, ses kaydı, görüntü vs.) güvenli ve kullanışlı bir ortamda toplanmalı, korunmalı ve daha sonra yapılacak çalışmalar için saklanmalıdır.

Araştırma yapacak kişilere kolaylık sağlaması ve daha sonra bu tür araştırmalarda tutarlılık sağlanabilmesi açısından, kullanılacak yöntem şablonu çıkarılmalı (derleme bölgelerinin tespiti, işaretlendirme, bilgi ve belge yönetimi vb.) ve daha sonra bu konuda yapılacak çalışmalarda uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Hüseyin (1990); *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazinemiz*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- Ağca, Hüseyin (2001); *Yazılı ve Sözlü Anlatımda Türkçenin Kullanımı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Aksan, Doğan (2000); *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (1988); *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılâp Kitabevi Yayını, İstanbul.
- Aktaş, Şöhret Türkmen (2004); *Seçme Atasözleri ve Eleştirmeli Açıklamaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Albayrak, Nurettin (2009); *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Alperen, Nusret (1989); *Türkçe Öğretim Rehberi*, MEB Yayınları, İstanbul.
- BİKTM (2007); *Mitolojiden Gezgincilere Bartın Kültür ve Turizm Envanteri*, Uluslar Arası Bas. Yay., Ankara.
- BÜ, (2013); <http://www.bartın.edu.tr/workpage.aspx?department=1&navurl=B115446254> (Erişim Tarihi: 10.10.2013).
- Bahadınlı, Yusuf Ziya (1971); *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Hür Yayınları, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin (1986); *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Başgöz, İlhan (1995); “Bir Atasözümüz’ün Yedi Yüz Yıllık Tarihi”, *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, s. 79-84.
- Boratav, Pertev Naili (1997); *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boyraz, Şeref (2002); “Halk Kültürü Unsurlarının Televizyon Reklamlarında Kullanılması”, *Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, s.123.
- Cemiloğlu, Mustafa (2001); *Türkçe Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Çakıroğlu, Aylin (2002); “Kitle İletişim Araçlarında Beden Dili Kullanımının Sosyolojik Analizi”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, A.Ü. DTCF Sosyoloji Bölümü, Ankara.

- Çevik, Mehmet (2006); “*Basın Dilinde Atasözleri ve Deyimler*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çilsüleymanoğlu, Selahattin (1996); *Bartın Halk Kültürü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Demircan, Ömer (2001); *Türkçenin Ses Dizimi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Demirel, Özcan (2000); *Türkçe Öğretimi*, Pagem Yayıncılık, Ankara.
- Dilçin, Dehri (2000); *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yayını, Ankara.
- Dönmezer, Sulhi (1994); *Toplumbilim*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Ediskun, Haydar (1999); *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Elçin, Şükrü (1993); *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Elçin, Şükrü (1997); *Halk Edebiyatı Araştırmaları I-II*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Emir, Sabahat (1974); *Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, Emir Yayınları, İstanbul.
- Erbil, Bilal, Kezban Kuran, Kudret Altun, Mehmet Kaya, Mehrali Calp, Necdet Tozlu, Nilgün Açık, Yavuz Bayram, Fikret Ulucan ve Şevkiye Kazan (2005); *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Lisans Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1985); *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1998); *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1998), *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Erkoçak, Mehmet (2003); *Bütün Yönleriyle Osmaniye Folkloru*, OFAD Yayınları, Osmaniye.
- Evliyaoğlu, Sait ve Şerif Baykurt (1988); *Türk Halkbilimi*, Ankara.
- Göğüş, Beşir (1978); *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Gül Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, Aziz (2011); “Osmanlı Türkçesinden Cumhuriyet Dönemine Yapı ve Anlam Bakımından Değişime Uğrayan Kalıp İfadeler: Deyimler,” *6. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, Erzurum, s. 1-7.
- Gökdemir, Ayvaz (1985); *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Göz, İlyas (2003); *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Güvenç, Bozkurt (1999); *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Hatiboğlu, Vecihe (1972); *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayını, Ankara.
- İçel, Hatice (2009); “Türkçede Atasözü Deyim İlişkisi”, *Türk Dili*, C. 97, S. 687, s. 205–212.
- İzbudak, Velet (1936); *Atalar Sözü*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.
- Kaplan, Mehmet (1996); *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul Kaygılı, Osman Cemal (2003); *Argo Lugatı*, Selis Kitaplar, İstanbul.
- Karakuş, İdris (2002); *Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenimi*, Anıttepe Yayıncılık, Ankara.
- KBY (1991); *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Koç, Nurettin (2002); *İslamıktan Önce Türk Dili ve Edebiyatı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Zeynep (2003); *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü (1970a); *Türk Atasözleri ve Deyimleri*. MEB Yayınları, C. I, İstanbul.
- Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü (1970b); *Türk Atasözleri ve Deyimleri*. MEB Yayınları, C. II, İstanbul.
- Oğuz, M. Öcal (1997); “Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları”, *Millî Folklor*, S. 33, s. 7.
- Oğuzkan, Ferhan (1991); *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ong, Walter J. (1999); *Sözlü ve Yazılı Kültür/Sözün Teknolojileşmesi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Emin (2000); *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Özdemir, Emin (2009); *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Özdemir, Hasan (1994); “Kambur Kambur Üstüne (Atasözleri ve Halk Anlatıları-I)”, *Folklor/Edebiyat*, S. 1, s. 5-10.
- Özden, Yüksel (2002); *Eğitimde Yeni Değerler*, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Püsküllüoğlu, Ali (2002); *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

- SESAMOS (1999); *Amasra Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Dergisi*, s. 3, s. 18.
- Sever, Sedat (2000); *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayınları, Ankara.
- Şavk, Ülkü Çelik (2002); *Kırgız Atasözleri*, TDK Yayını, Ankara.
- Şemsettin Sami (1317); *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet, y.y.
- Şinasî (1287); *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*, Tasvir-i Efkâr Matbaası, y.y.
- Titiz, Osman (2005); *Yeni Öğretim Sistemi*, Zambak Yayınları, İstanbul.
- TDK (2004); *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK (1998); *Türkçe Sözlük*, TDK Yayını, Ankara.
- TDK (2005); *Yazım Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK (2005); *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- TTK (1996a); *Bartın Halk Kültürü I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TTK (1996b); *Bartın Halk Kültürü II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TTK (1996c); *Bartın Halk Kültürü III*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tezcan, Semih (1978); “En Eski Türk Dili ve Yazını”, *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK Yayını, Ankara.
- Tural, Sadık (1988); *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ecdâd Yayınları, Ankara.
- Uçan, Hilmi (2008); *Dilbilim, Göstergibilim ve Edebiyat Eğitimi*, Hece Yayınları, Ankara.
- Unat, Faik Reşit ve Mehmed A. Köymen (1995); *Mehmed Neşrî: Kitâb-ı Cihan-nüma/ Neşrî Tarihi C. I*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Ünalın, Şükrü (2001); *Türkçe Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Vardar, Berke (2007); *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Dursun (1999); *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Zülfikar, Hamza (1988); “Ata Sözü Terimi, Kaynağı ve İmlâsı”, *Türk Dili*, C. LV, S. 438, s. 328.

EKLER

Ek 1: Ses Kayıtlarının Yazıya Aktarılmış Biçimleri

HATİCE GÜNEŞ

Bayramla çok güzel oludun. Bayram geliya deye hazıllanıduk, temüzlük yapaduk, kilimleri yıkaduk, hazıllanuduk, baklıva açaduk. O bayram gecesi ellerimize gına yakaduk, onla zaba yakun gelüledin.

Onnari böyle ellerümüz yumuruk sarulu, gınalı ellerümüz onarı bekledük. Çardakla oludun eskiden, çardakta eyle bekledük. Onna gelüledin “Ya hey mü hey mü hele leysa leysa.” derledin. “Ayşa abla evde misiy? Tilki gibi inde misiy?” diye söyleledin. Biz hiç uyumazduk. Ertesi zabah bayram gün hep elleri bayramladuk, herkesin yanına gidedük, bayrama gidedük, yeni şalvarı geyip üstüne etek giyedük. Yallah bayrama bayramlada bi türkü söyledük bi ninna yapaduk oynarduk. “A benim arıcanım, saçları sarı canım.” derdim ben. “Sen burada yoksuy çıkıyor benim canım.” derdim. O nele nele her aşam bayram gecesi uyumazduk bayram hevesine. Dört gün bayram gezecez deye, “Ben yarın bunnarı giyecem.” derdim. Artuk her yellere gezedük aşam eve gelince de hiç uyumazduk bayramla eskiden çok iyi oludun.

Tençerele gara gara oludun şincikile gibi deyil. O gara tençerele ocaklada bişedin, aygaz yokdun. Onnari dolma ededük, ocak ataşında bişürüdük gara tençerelede. Bayramla çok iyi oludun, baklıvaları ocaklada büşürüdük, közde. Şindiki gibi ceylanlı furun file yok. Ekmekleri sacda ededük. Hamıru yoğuruduk, o daşadın. Ataş yakaduk, ocak vadın evveli. Ocakda sacıy üstünde ekmek ededük. Gıpgırmızı gızardudun, o çok datlı oludun. Şimdiki gibi nerde o günne nerde. Çok güzel oludunna o zamanla bayramlada herkeşle gelüdün bayramlada. Anam gurban kesedin herkeş bize gelüdün bayramda. Rahmet olasıca anamıy ayarı yokdun hiç. “Etme ana.” derdim. “Seniy etcek hâlin yok.” Derdim. “Ben hazurlaycan, hazurlatturacan âlânıy dibine dökecen, kimse gelmese guş gurba yiyecek.” derdin anam. Rahmetli anam gibi yokdun dünyada, cennet içinde yatsın anacum. İştı böyle eski bayramla böleydin işte. Başka bizim bildüğümüz yok.

Şinciki bayramlara benzemeye tabi, şincikile iyi olmaya. Herkeş kendü bildüğüne gidiya. Eski bayramları hatıllayom ben, özledim yani gelen giden oludun, elle öpülüdün, çayla içilüdün, çok güzel oludun bayramla çok. Ah eski bayramla ah. Garda bi bayram oludun, dize çıka garda gidedük yuvalanuduk garda. Şincik doruca gar bile yavmaya. Ah ne biçim bayram oludun, ne biçim. Eski bayramla tütüyala gözümde tütüyala. Ah iyi olsam da gençlüğüme geri dönsem. Eski bayramları çok özledim ben. Her zaman gonusuyon. “Nerde eski bayramla nerde eski insana?” deyon. Çok türküle çavurdum ben, çok oyunla oynadım. “Ay akelinde gezdüğüm/ Buralara geldüğüm/ Ben seni çok seviyon sevdüğüm.” derdim dedeye ben. Çok üstüne türküle çavurdum ben bayramlada oyun oynarken o görmezdin bizi. Oyun oynarken tençereleri kapatutuk. Şincikile açık yerde oynayala. Bizim öyle değildin; tençereleri kapatutuk, ninaynan gaşuk çalunudun, ninaynan oyun oludun, gaşukları vuruduk, böyle ses çaladın. Oyna bakay oyna. Böyle “Aman aman amman yandım. Amman niriniri yavrum nirinirinay.”

ZELİHA AÇIKGÖZ

Eskiden bayram çok oludun. Herkes gurban kesemezdin şinci herkes gurban kesiya. O zaman binde bir gurban kesen oludun. Gurban kesen yerlerde çok bayram oludun, herkes oraya gidedin. Herkes o eve çıkadın, güleşle oludun. Çok gelen giden oludun ordan buradan. Şinci herkes gurban kesemedüğüne göre kim gurban kesese oraya bayrama gidedük. Çok sofraya verülüdün, yere halıla serilüdün, kilimle serilüdün yerlere, erkeklere şey taşıduludun. Sofra guruludun evde gadınlara. Eski bayramla gibi bayram yok artuk.

RUKIYE KOÇ

Eskiden bi amca vardın bizim emim. Emimiy muhtardın o zaman muktarlıkta herkes onuy tarlası sürülecek mi herkes öküzlenen onuy tarlasını süredin önce, kendi tarlasından önce. Ondandır sonra her işini göreledin muhtar deydi. Onuy şeysi şeydin o zaman onuy lafi geçiya, her işini göreledin. Ondandır sonra oranı biçelledin belinen, bel oranan. Harman döveledin öküzlerinen. Önceden öyleydin bir ay harman dövülüdün ondan sonracuvazım. Eskiden böyle hep el emeğinen öyle tırpan yok.

Ondandır sonra şindi düğünle oludun eskiden böyle köçeklerinen bir hafta düğün oludun. Ondandır sonra posta gelüdün herkesiy eline köçekle davul alduruladın. Ondandır sonra bir hafta düğün edeledin. Şindi öyle düğün mü va. Şindi orkestraynan bi akşam oluya gidiya. Ondandır sonra...

HATİCE UÇAR

Barmanda yüzük daşı, düşse deliyor daşı
 Ayrılmaya çare yok ölümdür bunuy başı
 Şeftali çiçek açmış eğri dalı üstüne
 Yârim kırafet dakmış beyaz da mintan üstüne
 Gece geçtim duyduy mu? Sevdüğüm uyuduy mu?
 Benim sana yandığımı anneye duyurduy mu?
 Gece geçtim davlardan üzüm aldım bavlardan
 Yârim aşkın değil mi beni burda avlatan
 Irmak derin geçemem, su bulanık içemem
 Bana yardan geç derler, yar gıymatlı geçemem
 Dabancam dolu saçma kaçma vururum kaçma
 Yüreğimde yara var bir yara da sen açma
 Garanfil ektim daşa bitmedi galdı gışa
 Çekdüğümüz yangunluk inşallah gitmez başa
 Karanfil eker misiy? Yavınan şeker misiy?
 Yar benim günahımı ahrette çeke misiy?
 Arabayı goşalım davlada dolaşalım

Ayrı düştük sevdiğüm nerede buluşalım?
 Ay bulutta bulutta mendilim galdı dutta
 Geleceksen gel yârim gine gönlüm umutta
 Bostanlada patlacañ gucavama toplacañ
 İger annem vermezse poçcamı alıp çaçañ
 Uzun saçı örmezle beni sana vermezle
 Buradan doru çaçalım ay garanuk görmezle
 Evleri görünüyor gönüldür yeriniyor
 Çekilecek dert değıl mevlam sabır veriyor

HEDİYE BULUT

Eskiden şinciki düğünle gibi olmayodun ki düğünle öküz arabasıyan gelin alınıyodun. Arabanıy üzeri örtülüyodun. Ondan sonra arabanıy yanlarını örtülüp de gelin öyle gidiyodun. Adamla görmeyodun, erkekle görmeyodun. Gelin öyle şey yapılyodun, götürülüyodun. Gız çıkması oluyodun. Ondan sonra duvak yapılyodun. Galla, bayanla evde; erkekle yerde oluyodun. Erkekle gatiyen gelini görmeyalardın. Şimdi öyle değıl şimdi herkes meydanda.

Gençle onnan hakalma yapaladın. Ondan sonra cuma günleri duvak yapılyodun. Ondan erkekle eviy önünde duraladın gız evinden börekle gelidün erkekle onu yirdin eviy önüde. Galla eve çıkadın, evde ondan sonra gızla oyun yapaladın türke söyleledin, delikanlıla gençle eviy önüde duraladın. Gız evinden börekle gelidün erkekle yirdin eviy önüde içine şeker gorladın. Gençle börekleriy sinileriy içine, çok güzel oludun toplu toplu.

MUZAFFER CAN

Eskiden bayramlada güleş oludun, ondan kerı bayramda eyiküdü el bayramlanudun. Küçükle boy boy sıraya geçeledin gocamanlarıy elini bayramlaya bayramlaya güççükten büyükten güççüğe gada enedin. Öyleydin oğlum bayramla ondan kerı gurban keselledin herkeşe buyurun derledin. Eve çıkaruladın, yemek verüledin.

Ondan kerı güleş nerde olacamış oraya güleşe gidedük bakma. Seyire bakma gidedük. Gocaman deliganlıla güleş edelledin ollada. Ondan kerı ufakla çıkadın. Ondan kerı ufaktan boyüğe boyüğe ta böyüğü. Gulüp pehlivanları gelüledin, güleş edeledin bizim uşakluğumuzda. Ondan kerı köy köy gezeledin. Böle her söylelerdinle azınla filan yarın filan yerde güleş va, filan köyde güleş va, böyle bağurladın. Eskiden böyle apalye mapalye yok. Hep dilnen söyleledin.

HANİFE AYDIN

Tarlalara orak biçedük oranan, bav yapaduk. Böle çözedük, harmana yayaduk. Harmana yayduktan sonra gözelcük öküznen, düvennen saman yapaduk. Saman yaptıktan sonra pınar yapaduk. Öküzle geldükçe yem olarak ataduk. Önce ayuruduk. Biydeyinen samanı önce ayuruduk. Ayurduktan sonra samanı samalluğa götürdük öküzlerinen. Ordan biydeyi de çuvalladuk derede. Ekini yıkaduk çaşdakta, ekin ededük çaşdakta. Çaşdakta ekinle öküzle göttümünce gözelcem sergilere seredük biydeleri gurutma.

Öğlen de gidedük gözelcem o sergüleri aktaruduk gurutmak için. Artuk böle garuşturuduk, akşam olunca çuvalladuk yallah eve. Hanbara goyaduk, aktaruduk çuvalları. Ondan soracım çuvalladan geldimici, biydeyimiz tükendimici, unumuz tükenincik, gidedük, çuvalladuk yallah deymene un yapma, eleyip de sacda ekmek yapma.

EMİNE YAY

Oğlumu 14 yaşında everdim. Ondan sonra 17 yaşında yaşını böyüttüle askere yolladım. Isparta'ya gitti. Isparta'dan Konya'ya gitti. "Anne ben Konya'dan Kıbrıs'a gidecen." dedi. Kıbrıs'a gidecen deyince "Oğlum bi yanıya ziyarete gelelim de öyle git. Beş on gुरुş hem para verüz sa." dedük.

Ondan sonra gittük Konya'ya. Konya'da orda biraz bekledük mekledük. Bekledük Konya'da artuk aldıla bizi ziyarete. Ziyaret saatinde oraya gittük uşama baka baka oğluma baka baka gelecek deyi bakaken bakaken geldi yanımıza ayanda delük melük ayakkapla sırtında yağmulluk gibi elbise ondan sonra "Oğlum seni bu haliy ney?" dedim ben. Ana ne yapalım bu böle acamlılıkta böle oluya. "Gıbrıs'a fele gidince ben hayatımı gurtorun." dedi. Ordan artuk biz böyük oğlannan gittük. Büyük oğlannan gittük uşam onnan birlük "Askerliğıyi inşallah bitürüsüy sağ salim gelüsüy biz de inşallah sevünürüz." deyelek ordan ayrılduk. Gelüken artuk ağlaya sızlaya geldim.

BEYHAN ERDEM

Eski düğünlede bir hafta önüne düğün başladın. Gız evli oludun, boya başlık yakıludun. Geliniy başına boya yapma gidülüdün. Aynı günde tekrar o aşam gına oludun. Gıza gına yakalladın. Ertesi günü ev düzme gidelledin. Ev düzmesi önceden hakalma gününe gada galudun. Hakalmadan bi gün önüne oludun. Ev düzülüdün artuk o aşam gızlara köylü düğünü oludun.

Ertesi günü hakalma pazartesi günü gelin alma gelüledin. Ondan kerı artuk gelin alduktan artu düğün olmaya ertesi gün duvak oludun. O duvak çok galaba oludun. Gaşuknan oynalladın eskiden gızla, bazıları türke söyledin, gaşuk oynalladın, eskiden bazı türke söyledin. Eski düğünle çok şeydin güle gaynaşaydın. Şindiki düğünle öyle değil. Eski düğünlede goca galla gaşuk çalaladın, gızla oynalladın.

ZELİHA AÇIKGÖZ

Eski bayramlar çok gözeldin. Gızla eskiden şalvallarını giyledin, yazmalarını örtelledin başına, çıkalladın yola. Yol boyu geze geze gidelledin bayrama. Türke söyleye söyleye omuzlarına atuvorladın yazmalarını, altından saçlarını çıkarladın. Gızla türke söyleye söyleye gidelledin, yürüye yürüye. Eskiden hep yürülek gidedük bayrama araba âdeti yoktu. Araba geçse bile binmezdük, gadunum geze geze gidedük.

Ondan sonra bayram hazırluğumuzu yapaduk iştik. Önceden dolmamızı yapaduk hep birden. Gızla bi yere toplanuduk. Dolmalarımızı yapaduk sıraynan. Güleyken havaya çıkaduk. Nohutumuzu ısladuk aşamdan, ekmemizi yapaduk, gabartmamızı yapaduk. Ağır yimeklerimiz aşamdan yapaduk gadunum seni y annacay.

Ondan sonra ertesı gün zabah olunca uşakla zabahleyin galkala, engüzel urbalarını giyeledin bayramlıklarını, çıkalladın mahalleye. El öpelledin uşakla. Uşakla cıvıl cıvıldın böyle zabahları, her taraf şen şakraktın. Hastalık yoktun o zaman, tabi moral bozukluğu öle yoktun, herkeş neşeliydin eskiden. Şindik anam hasta herkeş; tansiyonu va, şekeri va milletiy. Gülecek hal galmadı ki artuk millette. Ne yapalım bugünümüze şükür.

EMİNE ÖZTÜRK

Şinci önce düğünle düğün sözüne gidedük gızıy sözünü aluduk. Bir ay sonra düğün edevey şinci bir ay sonra düğün edevey gidedük, urbasını kesedük, altununu, küpesini aluduk. Düğün ededük, çalgıları haber verüdük, davulla gelüdün, köçekle gelüdün, kemane gelüdün, gırnata gelüdün, düğün oludun. Eveli bir hafta düğün oludun, eveli bir hafta düğün davul vurulardın.

Benim günümde bir hafta düğün ederlerdin. Ondan sonra düğünle bitti miydin bayramla gelüdün, hazıllanudun millet. Bir hafta önce hazıllanudun bayramımız geliya, gurbanımız geliya deye gurbanları kesedük. Bayramla oludun. Sürü sürü, köy köy gızla, gelinle toplaşuduk, bayrama gidedük. Söz temsili aynı şimdiki gibi “Böğün nerde?” “Haliloğlu Köyü’nde.”, “Yarın nerde?”, “Geriş Köyü’nde.”, “Birgün nerde?”, “Melet’te.” sürü sürü öyle bayramlara gidedük. Öbür gün bizim mahallemiziy gene bayrama gidedük. Gençle toplaşuduk bissürü.

Eveli bayramla, düğünle çok güzel oludun. Şindi öle olmaya, şindi orkestıra çikalı düğün mü, bayram mı belli olmaya. Eveli ama eveli bayrama gidedin gelinle, gelinle, gızla. Hep böyle garıla gaba yazma güllenidün, gızla ince yazma örtünüdün. Eveli öyle oludun işte, bizim günümüzdenki düğünle şinci olmayala. Bizim günümüzdeki düğünle düğündün düğün. Şindikile zıppıdı zıppıdı bişeyle. Bizim günümüzde davul alduruladın, köçekle döne döne oynadın garıla ayrı davul aldurdun, adamları ayrı davul aldurdun. Eveli düğünle çok iyi oludun. Şindik düğünle düğün mü?

PEMBE TOKGÖZ

Eskiden çok güzel oludun düğünle. Ondan sonra şimdi gıza başına boya yakarladın. Gızıy ondan sonra gına gecesi yapalladın, ertesi gün hakalma yaparladın. Davulla zıplaya tabi. Ta ertesi gün gızı alıp gidince ertesi günde bi de duvak adedi vardın, bi de duvak yaparladın. Şimdi çok güzel oludun eski düğünle.

Ondan sonra bayramla da çok güzel oludun. Şimdi bayramlarıy dadı mı va? O zaman bayram geliya deye millet dört köşe oludun, deli oludun beya. Ondan sonra bayramda şurda sereleriy olduğu yerde güleş oludun. Mahşer oynadın orda mahşer akşama gada davulla çaladın. Ondan sonra milletlen zatten aşama gada o sofrayı galdu sofrayı, gur sofrayı, galdu sofrayı.

Anam bi bayram buraya gelmiş bayramda orak biçme gitmiş yokarı. O zaman demekki orak zamanıymış zar. Orak biçme gitmiş aşşama gada orak biçti garı. İkindiye gadarı yüre bayılmış, ordan geldi “Dursun.” dedi Yanazlı. Ordan geldi gari yüre bayılmış. Ondan sonra bizim eski evde dersey oturcak yer yok insandan. Bi de benim yaşım ney. Bi de benim yemeklerim bitti mi bayramda Tersine bi dönüvedük mü yimek hazırlama. Patitis bişüdük, bi tençere makarna bişüdük. Ondan sonra bostandan beber topladuk, beber gızarttuk, dolapta bi garpuz varmış, onu kesdük. Zatten gece onikiye gada sofraya veryosuy gızım. Şimdi bayramlarıy dadı mı vâ?

Ondan sonra şimdi eveli milletiye ektüğü oludun. Tarlaya misir ekekin misir oludun, biydey ekekin, biydey oludun. Bir ay ondan bir ay harman döverledin. Gündüz harman döverledin, gece ırma ekin yıkama giderledin. Ertesi gün sergüleri ser, hadi olumuydunsa buydeyle pirinç denesi gibi. Dünyada berkat deyi bişey galmadı artuk galmadı dünyada. Ne beri galdı ne berkat galdı her şey paraya mindi. Ondan sonra git al alcıladan, git al marketten, git al şurdan. Tovuğuya vercek bulamayasuy, hayvanıya vercek bulamayasuy.